3 Voees

IVSTI LIPSI
DE CONSTANTIA
LIBRI DVO,

Qui alloquium præcipuè continent in Publicis malis.

ANTVERPIÆ,
Apud Christophorum Plantinum.
cIↄ. Iↄ. LXXXIV.

NOBILIBVS ET
MAGNIFICIS
CONSVLIBVS
ET
SENATVI POPVLO'QVE
ANTVERPIENSI
IVSTVS LIPSIVS
dedico consecróque.

IBROS istos quos de Constantiâ in mediis patriæ meæ turbis cõstanter scripsi & perscripsi: eos vobis dare dedicare mihi visum, vrbis magnæ magni Senatores. Splendor vester me impulit, prudentia, virtus. humanitas etiam illa, quam coràm sum expertus, propria vobis in bonos & eruditos. Nec, arbitror, pro ingrato erit munus. quod per se haut magnum, pondus ab animo meo accipiet: quia dedi quod, hoc quidem tempore, optimum maximumque in omni meo litterario censu. Denique

nouitas etiam forſan aliqua illud commendauerit: quoniam, niſi fallor, interclusam diu & ſpinis obſitam hanc Sapientiæ viam, ſternere & munire aggredimur primi. quæ illa profectò eſt, quæ ſola poſſit ducere ad Tranquillitatem & Quietem. Mihi certè animus gratificandi vobis, iuuandi alios, non defuit. ſi vires: tam æquum eſt æquos vos aduerſum me eſſe, quàm ego aduerſus magnum illum deum ſum: quem ſcio non vni omnia dediſſe. Valete.

AD LE-

AD LECTOREM, DE CONSILIO MEO SCRIPTIONIS ET FINE.

NIHIL *me fugit, Lector, in nouo hoc ſcribēdi genere noua mihi iudicia parata & cenſuras. ſiue illorum, quos percutiet inopinata hæc Sapientiæ profeſſio ab eo, quem amœnioribus tantùm litteris cenſebant operatum: ſiue aliorum, quibus vileſcet & pro leui erit, quidquid in hoc ſtudio aut ſtadio ſudabitur poſt antiquos. Quibus vtriſq. vt breuiter reſpondeam, meâ intereſt, imò etiam tuâ. Ac primi quidem illi duabus diuerſiſsimis rebus peccare mihi videntur, Incuriâ & Curâ. Hac, quòd in aliena ſtudia actionéſque vltrò inquirendum ſibi cenſeant. Illâ, quod inquirant tamen parum cautè aut diligenter. Vt enim ipſe iis me indicem; numquam ita colles illi fontéſque Muſarum totum me ceperunt, vt non oculos idemtidem mentémq. reflexerim ad ſeueriorem iſtam Diuam. Philoſophiam dico. cuius ſtudia iam-*

 tum

tum à puero ita mihi placuêre, ut peccare iuuenili quodam ardore viderer & fræno atq. inhibitione fuerim coërcendus. Sciunt præceptores mei, qui in Vbiis: excussos mihi velut per vim libros eos omnes è manibus, & scripta etiam Commentarióſq. ereptos, quos laboriosè confeceram ex omni interpretum fæce. Nec mutaui ſanè posteà. & in omni hoc ſtudiorum curſu, ſi non recto rigore & linea, tamen flexu tetendiſſe me ſcio ad illam Sapientiæ metam. Nec id eâ viâ, quâ hic philoſophantium vulgus. qui in ſpinis argutiarum aut laqueis quæſtionum malè dediti, non aliud quàm ſubtili quodam diſceptationum filo texunt eas & retexunt. Hærent in verbis aut captiunculis: & ætatem totam in aditu Philoſophiæ verſantur, adyta eius numquàm vident. Habent eam vt oblectamentum, non vt remedium: & instrumentum vitæ maximè ſerium, vertunt in ludum quemdam nugarum. Quis eorum mihi de moribus quærit? quis adfectus temperat? quis timori, quis ſpei metam ponit aut modum? Quin adeò ad Sapientiam ſpectare hæc non arbitrantur: vt aliud aut nihil agere eos cenſeant,

ſeant, qui id agunt. Itaque vitam eorum ſiue iudicia ſi vides: nihil vel in ipſo vulgo repe- rias, quod ad illam attinet, ſpurcius; ſtultius, quod ad iſta. Scilicet vt vinum quo nil ſalu- brius, quibuſdam in venenum eſt: ſic iſtis Phi- loſophia, qua abutuntur. At mihi alia mens. qui nauim ſemper auertens ab illis argutiarum ſalebris, velificationē omnem direxi ad vnum tranquillæ mentis portum. Cuius ſtudij mei pri- mum nec fallax ſpecimen eſſe volui hos libros. Sed enim, inquiunt alteri, melius & vberius iſta veteres. Quædam ex iſtis, fateor: abne- go, quòd vniuerſa. Si de moribus aliquid adfe- ctibúſue carptim poſt Senecam & diuinum il- lum Epictetum ſcribam: me quoque iudice, pa- rum cordis habeam aut frontis. At ſi ea quæ ne attigerunt quidem illi aut quiſquam (fiden- ter enim id adfirmem) ex antiquis: quid faſti- diunt aut carpunt? Solatia malis publicis quæ- ſiui. quis antè me? Rem, inuentionem, ordi- nem videant: mihi ea debere fatebuntur: & de verbis ipſis (fas dicere) non ea nobis inopia, vt cuiquam ſupplicemus. Denique hoc ſciant. alia pluria aliis mihi ſcripta; hunc librum præ-

cipuè

cipuè mihi: illa famæ; at hæc ſaluti. Quod olim altè & acutè quiſpiam, id hîc vera voce proclamo. Satis mihi pauci lectores, ſatis eſt vnus, ſatis eſt nullus. *Id tantùm peto, vt quicumq. hæc tangent, cognoſcendi animum adferant & ſimul ignoſcendi. Vt ſicubi fortè lapſus ſim, præſertim cum locos illos altiores conatus ſcandere de Prouidentia, Iuſtitia, Fato: condonent. quia nuſquam certè malitia aut pertinacia eſt, ſed humana ſaltem imbecillitas & caligo. Denique ab iis docear: faxo, vt nemo tam promptus ad monendum ſit, quàm ego ad mutandum. Cetera vitia naturæ meæ non demo aut minuo: pertinaciam & contentionum ſtudium ſeriò deprecor ab ea & deteſtor. Salue mi Lector. quod vtinam per hunc librum in parte tibi ſit!*

IANI DOVZAE

NORDOVICIS AD IVSTVM LIPSIVM SVVM MELOS EX IAMBIS MERIS, POTIOREM LIPSIANI argumenti partem; ſummamq. totius operis carptim & quaſi ſaltuatim complectens.

CVI nouum iſtud imputabimus Melos?
Cui hoc Poëma muſteum?
Tibíne LIPSI? *Jta hercle verò ſeriò:*
Tibi (inquio) tibi, ô decus
Meum, omniúmque MENTEM *habere queîs* BONAM,
*Et eſſe** CORCVLIS *datum eſt.*
Siniſtra ritè queîs mamilla ſubſilit,
DEI *ferens* IMAGINEM.
Cape iſtud ergò Jambicum Melos tibi,
Cape hoc Poëma muſteum:
Poëma ductu & alite vnius tuo
Satúmque & editum ſimul:
Silentij eſſe quando longius reum
Pudet pigétque me tibi.
Neque vnquam id æquus ille Juppiter ſinat,
Vt his amoris ignibus
Jtà anteuortat vlla ſegnitas mihi,
Fidem ore LIPSIO *vt datam*

*Hoc cognomento honeſtatos Romæ, qui cæteros mortales ſapientia præſtarent, teſtis Plinius lib. VII. cap. XXXI.

Reapſe fruſtrer. abſit à Fide mea
Modi iſtiuſce vanitas.
Abeſto, verba tertiata cuî placent,
Referta falſimoniis.
Nec hocce SVADA LIPSIANA *nos docet;*
Pares cui haud Leporibus
Scientiíſque; ſed Fide eſſe mutuâ
Fauentiáque nos decet.
Et ampla Laus ſat iſta: plura qui appetit,
Neque ille cor, neque os habet.
Tua introire Templa poſſe ſat mihi,
BONÆQVE MENTIS *Abdita*
Nouè reperta noſcitare, te Duce:
Tuíque cote roboris
Cor aſperare, nec periculi vllius
Pauere magnitudinem.
O approbanda MENTIS OBSTINATIO.
O expetenda DOGMATA.
Vt hîc ſuaue, LANGIANO IN ATRIO
Inambulare! vt, ô, ſimul
Tuo aßidere ab ore pendulum iuuat;
Tuo, illiúſque quem facis
Loquentem! et hinc in HORTVLVM *ſequi! ordines*
Vt è virente PERGVLA
Notare florum: & omne Stirpium genus.
Hiante obire lumine.

NOVO-

NOVOQVE rariora ab ORBE Semina
Sagace nare persequi!
Odor beate, quicquid est Aromatum
Lepore prouocans tuo.
Licétne in hisce flosculis & herbulis,
Remißionis indigo,
(Vti exsoluta mens aberret à malis
Parumper) acquiescere?
Licet: neque istud (annuente hero) modò,
Sed & replere fructibus
Sinum, manúsque vtrasque, & vngue carpere,
Et admouere naribus.
Quid? an lubido serta texere est tibi,
Corollulámque pactilem?
Rei huius optio ecce plena sit tibi,
Tuo arbitratu vt eligas,
Thyma, an rosas, amaracúmne mauelis.
Age ecce, quantus hîc nitor?
Quis ordo? quàm omnia aptè in areas suas
Locata, tesseræ in modum?
Herine cultum, an elegantiam prius
Loci ipse mirer, ambigo.
Stupere certè vtrunque cogor intuens;
Herilem at indolem magis,
Cui scatere tot facetiis datum,
Cui hanc præire SYMBOLAM,

Et ægra corda sospitare ius fuit,
Medentibúsque pharmacis
Beare. Quæ modò ecce promus imputat
Noua arte Lipsius tibi.
Ahena vt vnde FIRMITVDO PECTORIS
Paranda; & vnde Inertia
Sit ista, & ægra Sensuum imbecillitas,
Habere cognitum queas.
Duplex Boni omnis ergo, seu Mali Caput;
OPINIO, *atque* MENS BONA.
POLI *illa* GERMEN IGNEVM, *aq;* SPIRITV
Originem trahens suam.
Quid? ipse non HOMVLLO *an insitus* DEVS
Per istam IMAGINEM *sui?*
CVPIDINVM, *hancce quisquis audit, omnium*
Necesse VICTOR *audiat.*
At altera illa pars, OPINIO *puta*
Imaginosa, CORPORI
(*Sata vnde*) *adhæret, impedita* SENSIBVS,
Grauique fixa perpetim
Luto: cui vsque POENITENTIA *it comes;*
Vaga, ebriosa, futilis.
HOMO *miselle, puluis, vmbra, somnium,*
Quousque fluctuabere,
OPINIONIS *alligate vinculis?*
Quousque GAVDIVM, DOLOR,
METVS,

METVS, CVPIDO *pectus impetent tibi?*
Iaces? & erigi cupis,
Supráque vulgus eleuare verticem?
Idonea ecce FEBRVA,
Quibus piatus ipsa nubila ac Notos
Superuolare possies:
Auésque; quæ cor intus exedunt tibi,
Necare & ire perditum,
Quiésne cordi, & otium domi tibi,
Procul tumultu ab hostico,
Vbi Actuosus ipso in otio cluas?
(O vnica occupatio!)
Ad HORTVLVM *huncce* LANGII, *ánne* LIPSII,
Gradum capesse, si sapis.
Opúsne vallo & Arce, vel Cetra tibi,
Cauere queîs SPEI *ac* METVS,
Cupidinúmque sustinere vim queas?
Statu in gradúque fac tuo
Morêre, MENSQVE *vortat ad* DEVM *tua,*
Originem inquio sui.
Quousque CARNIS IMBECILLITAS *tibi*
Molesta; & vmbrâ inanium
Trahêre, prima quæ imperita Plebs putat?
Ducem ecce LIPSIVM *tibi:*
Eum sequaris. At bono cui? inquies.
Mane: in tumultu vt otium

Agas; & vnus, inter arma Publica,
Metu ſolutus ambules.
Quid eſt, quod hîc querare? FATA te trahunt,
DEIQVE PROVIDENTIA?
Sequare: Cur enim irritum ſtruas pedem
HERO rebellis, ac tibi?
Quid abnuis, miſelle? cede Tempori
DEóQVE. REBVS OMNIBVS
VICISSITVDO DEBITA. Hæc mori vides
Repente, at illa oririer.
NECESSITATI vt obſequare, te monent
Tot VRBIVM Cadauera,
Ferire viſa vertice antè quæ ſuo
Poli vtriuſque cardinem.
Vbi illa iam, Jmperare ſueta REGIBVS,
Superba SEPTIMONTIVM?
Vbi MYCENÆ? vbi inclyta VRBS Agenoris
CORINTHVS, ARGOS, ILIVM?
Minuta, magna; ſumma, & ima reſpice;
PERENNE SVB POLO NIHIL.

Εἰς τὸ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου
ΙΟΥΣΤΟΥ ΤΟΥ ΛΙΨΙΟΥ,
περὶ εὐσταθείας ἤτοι καρτερίας
βιβλίον.

Λιψιάδου σελίδας σκολιῷ φθόνος ὄμματι πήξας
οὐκ ἄγαμαι λογίους, εἶπεν, ἄτερ σοφίης.
Αλλὰ τόδ' ὀπλοτέρων γλαφυρόν τε σοφόν τε πόνημα,
Καρτερικῆς κατέχον τέθμια σωφροσυνῆς:
Κρεῖσσον ἐμῶν, λέξας, πέλεται τόδε τοῦ χ@ ὀδόντων
Λήξει ἐπεσβολίης τηκόμενος κραδίην.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ελλογίμων φιλέω τρεῖς ἀστέρας, οὕνεκα πάντων
Εἰσὶν παντοδαπῇ κρείσσονες ἰδμοσυνῇ.
Σεῖο πόνοις φιλέω Κυϊάκιε, εἰμὶ δὲ λίαν
Καὶ φιλοσκαλιγερὸς, καὶ φιλολιψιάδης.
Αλλὰ σοφαῖς πραπίδεσσι σέλας σέο τόσσον ἀέξον
Λίψιε, οὐκ ἀστὴρ, ἀλλά μοι ἄστρον ἐῇς.

B. Vulcanij.

HÆC

HÆC QVOQVE VIDE

LECTOR,

Et quæ errata à me, ſiue ab operis (& vereor vt à me inprimis) humaniter condona, & ad hæc exempla emenda.

Pag.48. lin.1. Adnota ad oram, ſi lubet, quod Varro ait, *Stellam Veneris quam Plautus Veſperuginem Homerus Heſperon appellat, colorem mutaſſe, magnitudinem, figuram, curſum.* Apud Auguſtin. De ciuit. XXI. capite VIII.

Pag. 50. lin.17. *Hic à quinque & quingentis annorum millibus.* Properè & peruerſè ſcripſi. corrige: *à quinq. annorum millibus & quingentis.*

Pag. 59. lin. 20. *ἀοίκητον οἰκίαν.* corrige: *ἀκίνητον οὐσίαν.* itemque antè, *πλὴν τοῦτον.*

Pag. 72. lin.1. *Sedebo, inquit,* lege, *inquis.*

Pag. 87. lin. 7. *relicta penelopæ.* corrige, *penelope.*

Pag. 125. lin. 25. *non peccauit.* Scribe, *peccarit.*

Pag. 134. lin. 20. *mero cythiſo.* peccatum aberratione ineæ mentis. emenda. *mero lentiſco.*

I. LIPSI

I. LIPSI

DE CONSTANTIA

LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

Præfatio & introductio. querela item aliqua de Belgarum turbis.

NTE annos aliquot cum Viennam Auſtriæ iter haberem, fugiens patrię meæ turbas: deflexi, non ſine deo duce, ad Eburonum vrbem, quæ nec longè à via; & in qua amici quos ſalutare more ſuadebar & amore. Inter eos Carolus Langius, vir (ſine fraude aut ambitione dicam) optimus doctiſſimúſque Belgarum. Qui cum me hoſpitio excepiſſet; non omni ſolùm comitate & beniuolentia id temperauit, ſed eo genere ſermonum qui vtiles imò ſalutares mihi in omne æuum. Ille enim fuit ille vir, qui oculos mihi aperiret deterſa vulgarium aliquot opinionum nube: ille, qui viam

ostenderet, qua sine ambage peruenirem, vt cum Lucretio loquar, ad illa

Edita doctrina sapientum templa serena.

Nam cùm post meridiem feruido sole (præceps enim iam mensis Iunius erat) domi eius in atrio inambularemus: quæsiuit, vt fit, blandius de itinere meo & eius caussis. Cui cum ego de turbis Belgarum, de insolentia Præfectorum & militum, liberè & verè multa dixissem: addidi postremò, prætexi à me aliam, sed hanc intimam esse discessus mei caussam. Quis enim Langi, inquam, tam firmo & tam ferreo pectore, qui diutius ferendis iis malis sit? Iactamur iam tot annos, vt vides, bellorum ciuilium æstu: &, vt in vndoso mari, non vno vento agitamur turbarum seditionumque. Otium mihi cordi & quies? tubæ interpellant & strepitus armorum. Horti & rura? miles & sicarius compellit in vrbem. Itaque certum mihi Langi, relicta hac infesta & infausta Belgica (ignoscat mihi Genius patriæ) γῆν πρὸ γῆς, vt ille ait; & quouis terrarum fugere -- *vbi nec Pelopidarum facta neque nomen audiam.* Langius admirans & velut excitatus, Itáne tu Lipsi, inquit, abeas à nobis? A vobis, inquam, aut certè ab hac vita. Quod enim malorum isto-

rum

rum effugium, nisi in fuga? Nam vt videam ista cottidie & feram, non possum Langi: nec chalybs aliquis mihi circà pectus. Suspirauit ad hunc sermonem Langius, &, Infirme adolescens, inquit, quæ hæc mollities est? aut quæ tua mens salutem quærentis in fuga? Turbat & æstuat patria tua, fateor: sed quæ non hodie pars Europæ? Vt verè illud Aristophanæum possis augurari.

--* τὰ δ' ὑπέρτερα νέρτερα θήσει
Ζεὺς ὑψιβρεμέτης.

id est: superа infera reddet Iupiter altitonans.

Itaque non patria fugienda, Lipsi: sed Adfectus sunt: & firmandus ita formandusque hic animus, vt quies nobis in turbis sit & pax inter media arma. Ego satis iuueniliter, Imò deserenda illa Langi, inquam: Certè enim audita mala leuius ad animum accident, quàm visa; & simul ponemur ipsi extrà tela, quod dicitur, & puluerem huius agonis. Homerum non audis callidè monentem,

*Ἐκ βελέων· μή πού τις ἐφ' ἕλκεϊ ἕλκος ἄρηται?

Extrà tela. ne quis vulneri vulnus addat.

CAPVT II.

Peregrinationem non facere ad internos morbos. indicinam eam esse, non medicinam. nisi si forte in leui quodam & primo adfectuum motu.

LANGIVS moto leuiter capite, Audio, inquit: mallem tu Sapiētiæ vocem & Rationis. Nam hæ, Lipsi, quæ te inuoluunt, nebulæ & nubeculæ sunt à fumo Opinionum. Itaque, vt cum Diogene dicam, * λόγῳ tibi hîc opus non βρόχῳ: radio inquam illo, qui caliginem tui capitis illustret. Patriam ecce desertum is: sed dic seriò, illam cum fugies te quoque effugies? Vide ne contrà sit: & tecum atque in pectore isto circumferas fontem fomitemque tui mali. Vt ij qui febriunt, iactant se inquietè & versant, & lectum subinde mutant vana spe leuamenti: in eâdem caussa nos, qui terram è terra frustrà mutamus, ægri scilicet mentis. Aperire enim hoc est morbum, non tollere: fateri internum hunc calorem, & non mederi. Eleganter * Romanus sapiens: *Proprium est ægri nihil diu pati, & mutationibus vt remediis vti. Inde peregrinationes suscipiuntur vagæ, & litora pererrantur, & modò mari se modò terra experitur præsen-*

*Ratione, non laqueo.

*Seneca.

præſentibus ſemper infeſta leuitas. Itaque fugitis ſemper turbas, non vitatis. Vt cerua illa apud Virgilium,

Quam procul incautã nemora inter Creßia fixit
Paſtor agens telis:
—illa fuga ſiluas ſaltúſque peragrat
Dictæos. ---

fruſtrà: quia vt idem poëta addit *—hæret lateri letalis arundo*: ita vos, qui telo hoc adfectuum penitus percuſſi non id excutitis, ſed migratione transfertis. Qui crus ſibi aut brachium fregit, non currum aut equum poſcit, vt opinor, ſed chirurgum: tua quæ vanitas, qui internam hanc plagam motu ſanare te poſtules & diſcurſu? Animus enim certè eſt qui ægrotat: & omnis hæc exterior imbecillitas, deſperatio, languor, orta ab vno fonte, quòd iacet ille & languet. Sceptrum abiecit princeps diuináq. pars: & eò vilitatis lapſa eſt, vt ſponte ſeruiat ſuis ſeruis. Dic, locus hîc quid faciet aut motus? Niſi forte regio aliqua eſt, quæ metus temperet, quæ ſpes refrænet, quæ malam hanc ſaniem educat, quam altè imbibimus vitiorum. Atqui nulla ea eſt, nec in inſulis ipſis beatorum. aut ſi eſt: oſtende, & omnes illuc agmine facto imus. Sed motio ipſa & mutatio, inquis habet eam

vim: & recreat attollitque iacentem animum cottidiana illa conspecta nouitas morum, hominum, locorum. Lipsi erras. Nam vt quod res est seriò dicam, peregrinationem non vsqueeò deprimo, vt nihil ei in hominem & in adfectus dem iuris. Imò habeat. sed hactenus, vt leuia tædia quædam animorum & velut nauseas tollat: non tollat morbos, qui altius penetrarunt, quàm vt externa vlla medicina huc pertingat. Cantus, vinum, somnus, commotiunculas illas primas non rarò sanarunt iræ, doloris, amoris: at nunquàm ægritudinem, quæ radices egit & fixit pedem. Idem hîc est: & peregrinatio fortasse leues quosdam languores sanabit, non sanabit veros. Hærent enim primi illi motus orti à corpore quodammodo adhuc in corpore, aut certè in summa, vt sic dicam, animorum cute: ideoque non mirum si quamuis leui spongia abstergeantur. non ita inueterati illi adfectus, quibus sedes imò regnum in ipsa animi mente. Cùm diu multumque erraueris, cum terram omnem & mare circulatus fueris: nullo eos mari elues, obrues nulla terra. Sequentur te: & post peditem equitemque sedebit, vt cum poëta loquar, atra cura. Socrates interroganti cuidam, quid ita peregri-

regrinatio ſibi non profuiſſet? ſcitè reſpondit, Non enim te deſeruiſti: ſimile hîc dixerim. & quocumque fugies, corruptum corruptoremque animum tecum habebis comitem non bonum. Atque vtinam comitem! ſed vereor vt ducem: quia non ſequentur te adfectus tui, ſed trahent.

CAPVT III.

At veros animi morbos non tolli eâ, non minui: imò per eam recrudeſcere. Animum eſſe qui in nobis ægrotet: eique remedium à Sapientia & Conſtantia petendum.

NON auocat igitur, inquis, etiã à veris malis peregrinatio? non campi illi conſpecti, & flumina, & montes, ponunt te extrà doloris tui ſenſum? Auocant fortaſſe interdum & ponunt, ſed nec in longum, nec in bonum. Vt pictura quamuis egregia oculi non diu delectantur: ſic omnis iſta hominum locorumque varietas nouitate nos capit, ſed ad breue tempus. Aberratio hæc aliqua à malis eſt, non fuga: nec ſoluit peregrinatio doloris hanc cathenam, ſed laxat. Quid autem iſtud me iuuat, ſi lucem paulliſper video in arctiorem mox carcerem compingendus? Ita profectò eſt. inſidiantur animo

exter-

externæ hæ omnes voluptates, & specie iuuandi magis lædunt. Vt medicamenta minus valida non extrahunt humorem noxium, sed mouent: sic vana hæc delectatio irrîtat in nobis fluctum illum cupidinum & adauget. Non diu enim à se aberrat animus: sed vel inuitus domum mox compellitur & in vetus contubernium malorum. Illa ipsa opida conspecta & montes, reducent te cogitatione in tuam patriam: & inter media gaudia videbis aliquid siue audies, quod sensum refricet tui doloris. Aut si paullisper quiesces: breuis ille velut somnus erit, & mox experrecto tibi eadem aut maior febris. Crescunt enim interpellatæ quædam cupidines, & vires capiunt ex interuallo. Mitte igitur, Lipsi, vana hæc, imò noxia: nec remedia, sed venena: vera illa potius admitte & seuera. Solem solumque mutas? imò animum, quem malè Adfectibus mancipasti, subtractum legitimæ dominæ Rationi. Ab illo corrupto hæc desperatio est, ab illo vitiato hic languor. Illum mutes oportet, non locum: & efficere non vt alibi sis, sed vt alius. Tu fertilem illam Pannoniam videre nunc ardes, & fidam fortemque Viennam, & regem fluuiorum Danubium, & tot mira & noua quæ suspensa

aure

aure bibant audientes: ſed quanto melius, ſi idem hic tibi ad Sapientiam impetus & cupido? ſi penetres in feraces illius campos? ſi fontes humanarum perturbationum inquiras? ſi valla & arces exſtruas, quibus arceas & defendas cupidinum inſultus? Hæc enim vera morbi tui remedia: cetera omnia, panni & fomenta. Nihil te abitio iſta iuuabit: nihil

——euaſiſſe tot vrbes
Argolicas, medióſq. fugam tenuiſſe per hoſtes:

hoſtem reperies apud te, & in iſto (pectus mihi concutiebat) penetrali. Quid refert ad quàm pacata loca veneris? bellum trahis tecum. ad quàm quieta? turbæ circùm te, imò in te ſunt. Pugnat enim pugnabitque ſecum ſemper diſcors hic animus, appetendo, fugiendo, ſperando, deſperando. Atque vt ij qui per timorem terga vertunt, magis exponunt ſe periculo intectos & auerſos: ſic errones & tirones iſti, quibus cum adfectibus nunquàm pugna fuit, ſed tantùm fuga. At tu, adoleſcens, ſi me audies, ſtabis: & gradum firmabis contrà hunc doloris hoſtem. CONSTANTIA enim tibi ante omnia opus: & victor aliquis pugnando euaſit, nemo fugiendo.

CAPVT IIII.

Definitiones Constantiæ, Patientiæ, Rectæ rationis, Opinionis. Item Peruicacia quid à Constantia differat & abeat: & à Patientia, Abiectio.

SERMONIBVS iis Langij erectior aliqua parte ego, Alta & præclara hæc tua monita, inquam: & iam stare conor & adsurgere, sed, vt ij ferè qui in somnis laborant, vano nisu. Reuoluor enim Langi, nequid mentiar, identidem ad meam terram: & hærent fixæ animo publicæ priuatæque curæ. Tu, si potes, pelle malas aues quæ me lancinant: & vincla solicitudinum deme, quibus in hoc Caucaso lentè ligor. Langius vultu alacri, Ego verò demam, inquit: & nouus Hercules soluam hunc Prometheum. Attende tantùm & intende. Ad Constantiam te vocaui, Lipsi, & in ea spem & præsidium posui tuæ salutis. Ea igitur ante omnia nobis cognoscenda est. CONSTANTIAM hîc appello, rectum & immotum animi robur non elati externis aut fortuitis, non depressi. Robur dixi; & intellego firmitudinem insitam animo, non ab Opinione, sed à iudicio & recta Ratione. Exclusam enim ante omnia volo

Perui-

Peruicaciam (siue ea * melius Pertinacia dicitur:) quæ & ipsa obstinati animi robur est, sed à superbiæ aut gloriæ vento. Et robur duntaxat in vnâ parte. Deprimi enim haud facilè tumidi isti & peruicaces possunt, facillimè attolli: non aliter quàm culleus, qui vento inflatus ægrè mergitur, supereminet autem & exsilit sua sponte. Talis enim istorum ventosa hæc durities est: cui origo à Superbia, & nimio pretio sui. igitur ab Opinione. At Constantiæ vera mater, Patientiã & demissio animi est. quam definio RERVM quęcumq. homini aliunde accidunt aut incidunt voluntariam & sine querela perpessionem. Quæ recta ratione suscepta, vna illa radix est, qua altitudo pulcherrimi huius roboris nixa. Caue enim & hîc Opinio tibi imponat: quæ Patientiæ loco Abiectionem sæpe & torporem quendam animi marcentis suggerit: verè vitium, & cui origo à Vilitate sui. Virtus autem media via ingreditur. & cautè cauet nequid in actionibus suis defîat aut excedat. Dirigit enim se ad vnius Rationis trutinam: & illam habet examinis sui velut normam & obrussam. Est autem recta Ratio non aliud quàm DE REBVS humanis diuinisque (quatenus tamen eæ ad nos spectant)

*Nam Attius apud Nonium illam in virtute ponit, hanc in vitio. Seneca tamen & alij aliter.

verum iudicium ac ſenſus. Opinio huic contraria, DE IISDEM futile iudicium ac fallax.

CAPVT V.

Ratio & opinio vnde originem habeant. vtriuſque vires & effectus. Alteram ad Conſtantiam ducere, alteram ad Leuitatem.

SED quoniam è duplici hoc velut capite (Opinionis ſentio & Rationis) non robur ſolùm aut infirmitas animi oritur, ſed omnes in hac vita laudes aut culpæ: pro bono vtiliq́ue facturus mihi videor, ſi de vtriuſque origine & natura vberius paullò dicam. Vt enim lana priuſquam vltimum illum & optimum colorem combibat, ſuccis quibuſdam aliis præparanda & imbuenda eſt: ſic prædictionibus iſtis tuus Lipſi animus, priuſquàm eum hac Conſtantiæ purpura ſeriò tingam. Quod igitur te non fugit, duæ in homine partes, Anima & Corpus. Illa nobilior, quæ ſpiritum ignemq́ue refert: hæc vilior, quæ terram. Iuncta iſta inter ſe, ſed concordia quadam diſcordi: nec facilè inter eas conuenit, vtique cum de imperio agitur aut ſeruitute. Regere enim vtraque vult, & magis illa quæ non debet. Terra attollere ſe ſuprà

ſuprà ignem ſuum conatur, & cænum hoc ſuprà cælum. Hinc in homine diſſidia, turbæ, & velut adſidua quædam velitantium inter ſe partium pugna. Cui duces & tanquam imperatores, Ratio & Opinio. Illa pro anima, & in anima: hæc pro corpore, & in eo pugnat. Rationi origo à cælo, imò à deo eſt: & rectè eam Seneca celebrauit, *Partem in homine diuini ſpiritus merſam*. Eſt enim hæc eximia illa intellegendi iudicandiq́ue vis: quæ, vt anima perfectio hominis, ſic ipſa animæ eſt. Græci eam Νοῦν dixêre, Latini Mentem, aut etiam iunctim Animi mentem. Non enim tota anima, ne aberres, recta Ratio eſt: ſed quod in ea vniforme, ſimplex, immixtum, ſecretum ab omni fæce & lentore: quodq́ue, vt verbo dicam, ſidereum in ea & cæleſte. Nam ipſa anima quanquam labe corporis & contage ſenſuum grauiter corrupta & infecta ſit: tamen veſtigia quædam ortus ſui altè retinet, & clarè in ea ſcintillantes reliquiæ primi illius puriq. ignis. Hinc iſti etiam in malis proiectisq. hominibus conſcientiæ ſtimuli, hinc flagella interna & morſus: hinc approbatio melioris vitæ extorta inuitis. Premi ſcilicet ſanior illa ſanctiorq́ue pars poteſt, non poteſt opprimi: & tegi vrens illa flamma, non

exſtingui. Emicant enim ſemper ſubſiliuntque illi igniculi, qui in his tenebris illuſtrant, in his ſordibus depurgant, in his ambagibus dirigunt, & ad Conſtantiam ducunt & Virtutem. Atque vt heliotropium & flores quidam ingenio ſuo ſemper ad ſolem: ſic Ratio ad deum obuerſa & originem ſui. Firma in bono & immota: vnum idemque ſentiens: vnum idemque appetens aut fugiens: recti conſilij, recti iudicij fons & ſcaturigo. Cui parêre, imperare eſt: & ſubiici, præeſſe rebus omnibus humanis. Domuit enim cupidines & exſultantes animi motus, quiſquis hanc audiit: & in omnibus vitæ labyrinthis tutus ab errore, qui hanc ſequitur vt Theſeium filum. Deus ipſe per hanc ſui imaginem ad nos venit, imò quod propius eſt, in nos: & rectè ille quicumque dixit, *Bona mens ſine deo nulla eſt.* At ſequens illa & non ſana pars (Opinionem dico) originem ſuam Corpori, id eſt terræ debet: eoque nil niſi eam ſapit. Corpus enim etſi per ſe immobile & exſenſum, tamen vitam motumque ab anima ſumit: & viciſſim animæ imagines rerum ſubiicit per ſenſuum feneſtras. Ita velut communio quædam & ſocietas coïta inter animam & corpus: ſed communio,

munio, ſi exitum attendis, animæ non bona. Abducitur enim paullatim per eam è ſuo faſtigio: addicitur miſceturque ſenſibus: & ex impuro hoc cœtu Opinio in nobis naſcitur, quæ non aliud quàm Rationis vana imago & vmbra. Cuius vera ſedes, Senſus: origo, Terra. ideoque abiecta & vilis, non erigitur, non attollitur, nec altum aliquid aut æthereum ſpectat. Vana eadem, incerta, fallax, malè conſulens, malè iudicans, Conſtantia imprimis animum ſpoliat & Veritate. Hoc cupit hodie, cras ſpernit: hoc probat, hoc damnat: nihil iudicio, ſed corpori ſenſibusque gratificans omnia & indulgens. Atque vt oculus qui per nebulam aut aquam inſpicit, res metîtur falſò modo: ſic animus, qui per Opinionis nubem. Hæc homini, ſi conſideras, malorum mater: hæc auctor in nobis cõfuſæ & perturbatæ vitæ. Quòd curæ nos exerceant, ab hac eſt: quòd adfectus diſtrahant, ab hac: quòd vitia nobis imperent, ab iſta. Itaq. vt ij qui Tyrannidem ſublatam è ciuitate volunt, tollunt ante omnia euertuntq. arcem: ſic nobis ſi ſeriò ad Bonam mentem pergimus, deiiciendum caſtellum hoc Opinionum. Fluctuabimur enim cum iis ſemper: ſuſpenſi, queruli, turbidi, non deo non hominibus ſa-

bus ſatis æqui. Vt nauis vacua & inanis circumagitur in mari omni vento: ſic in nobis vaga illa mens, quam pondus & tanquam ſaburra Rationis non ſtabiliuit.

CAPVT VI.

Conſtantiæ laus, & ſeria ad eam adhortatio.

OPINIONIS igitur comes, Lipſi, leuitas eſt, vt vides: propriumq́ue eius, mutare ſemper & pænitere. at Rationis, Conſtantia: ad quam induendam animo, ſeriò te hortor. Quid abis ad vana aut externa? hæc eſt ſola illa Helena, quæ verum illud legitimumq́ue Nepenthes propinet, in quo obliuio curarum & dolorum. Quod ſi ſemel demiſiſti & imbibiſti; altus contrà omnem caſum & erectus, vno tenore æquabilis, nec vt in lance propendens aut dependens, magnum illud Deoq́ue proximum tibi vindicabis, Non moueri. Vidiſtin' in ſcitis & ſcutis quorundam hodie regum ſublime & inuidendum illud, *Nec ſpe nec metu*? in te conueniet: qui verè rex, verè liber, ſoli deo ſubiiciêre, immunis à iugo adfectuum & Fortunæ. Vt fluuij quidã per media maria tranſire dicun-

dicuntur, & seruare suam vndam: sic tu per tumultus circumfusos, vt salsedinem nullam trahas ex hoc pelago mærorum. Iacebis? Constantia te attollet. Vacillabis? sustinebit. Ad lacum properabis vel ad laqueum? solabitur & reducet à limine mortis. Tu eripe tantùm & erige te, & nauim flecte ad hunc portum: vbi securitas, vbi pax habitat: in quo perfugium asylumque à turbis & à curis. Quem si bona fide semel tenueris: non turbet solùm patria tua sed ruat, stabis ipse inconcussus. Nimbi circùm te cadant & fulmina & tempestas: clamabis vera magnaque voce,

—mediis tranquillus in vndis.

CAPVT VII.

Quid sit & quotuplex quod Constantiam turbet. Bona & Mala externa esse. Mala autem duplicia, Publica & Priuata. ex iis grauia & periculosa maximè videri Publica.

HÆC cùm dixisset Langius voce & vultu acrior quàm solebat, me quoque scintilla corripuit boni ignis. &, Mi pater, inquam, (verè non blandè sic te appellem) duc me quò voles & doce, corrige & dirige. habes ægrum paratum ad omnem medicinam, siue tu ferrum

cogitas siue ignem. Imò vtrumque pariter, ait Langius. quia & alibi stipulæ exurendæ inanium opinionum sunt, & alibi stirpes adfectuum excidendæ ab radice. Sed ambulamúsne etiam? an potior commodiorque nunc sessio? Sessio, inquam ego. æstuare enim iam incipio non ab vna caussa. Cumque sellas Langius ferri & poni in eodem atrio iussisset, & iuxtim eum assedissem: ille paullùm ad me obuersus, iterum sic cœpit. Ieci hactenus velut fundamenta Lipsi, quibus commodè & tutò inædificaretur futurus sermo: nunc, si placet, accedam propius & caussas doloris tui inquiram, & manu, quod aiunt, tangam tuum vlcus. Duo sunt, quæ arcem hanc in nobis Constantiæ oppugnant, Falsa bona, Falsa mala. Vtraque sic appello, QVÆ non in nobis sed circà nos, quæque interiorem hunc hominem, id est animum propriè non iuuant aut lædunt. Itaque Bona aut Mala ea, re & ratione non dicam: fatebor opinione esse, & communi quodam vulgi sensu. In priori classe numerant, Opes, Honores, Potentiam, Sanitatem, Longæuitatem. in posteriore, Inopiam, Infamiam, Impotentiam, Morbos, Mortes: & vt verbo vno complectar, quidquid aliud fortuitum aut exter-

externum. Ab duplici iſto ſtirpe quattuor illi capitales in nobis Adfectus orti, qui continent & conterunt vitam omnem humanam, Cupiditas, & Gaudium: Metus, & Dolor. E quibus, priores duo Bonum aliquod opinabile reſpiciunt, exq́ue eo nati: poſteriores, malum. Lædunt omnes turbántque animum, & niſi prouides, deiiciunt de ſuo ſtatu: ſed non vno tamen modo. Nam cùm quies eius & Conſtantia tanquam in æquabili quadam trutina ſit: depellunt eum ab hoc libramento, illi attollendo; hi deprimendo. Sed falſa Bona & elationem nunc omitto (non enim is tuus morbus) ad falſa Mala venio, quorum agmen iterum duplex. Sunt enim Publica, ſunt Priuata. Publica deſigno & definio, QVORVM ſenſus vno eodémque tempore ad plures pertinet: Priuata, QVORVM ad ſingulos. Inter illa cenſeo, Bellum, Peſtem, Famem, Tyrannidem, Cædem: & quæ alia foras & in commune ſpectant. In iſta, Dolorem, Inopiam, Infamiam, Mortem: & ſiquid velut domo clauſum in vno ſingulóque homine conſideramus. Cauſſa mihi ita diſtinguendi non vana. quia reuera aliter is luget & alio quodam ſenſu, qui cladem patriæ qui exſilium exitiúmq. multorum: quàm

qui vnius suum. Adde quod ex vtrisque alij atque alij morbi. sed nisi fallor, grauiores ex primis: certè pertinaciores. Publicis enim malis obnoxij plerique nostrûm: siue quia impetu & turba ingruunt, ac conferta velut acie obruunt resistentem: siue magis, quod ambitione quadam blandiuntur, & ægritudinem ex iis innasci animis non agnoscimus sæpè, non sentimus. Ecce priuato dolori quisquis succubuit, fateatur vitium & imbecillitatē necessum est, etiam si non emendet (quæ enim defensio?) at qui huic, adeò de labe aut lapsu sæpe non fatetur, vt sit qui iactet etiam & censeat pro laude. Pietas enim & Miseratio dicitur: & quantulum abest, vt inter virtutes immò numina consecretur publica hæc Febris? Poëtæ & oratores passim dilaudant & inculcant feruidum amorem patriæ: nec prorsus exculco ego, sed temperandum eum moderandúmque esse censeo & scisco. Reuera enim vitium est, intemperies est, & animi à gradu deiectio ac lapsus. Sed & grauis morbus parte alia. quia non vnus in eo dolor, sed confusè Tuus & Alienus. Atque Alienus item duplex, caussa Hominum, caussa Patriæ. Vt id quod subtilius dici & diuidi à me videtur, capias sub exemplo. ecce Belgica tua nunc

premi-

premitur non vna clade, & circumplexa eam vndique ciuilis huius belli flamma. vides passim agros vastari, diripi: opida incendi, euerti: homines capi, cædi: matronas pollui, virgines imminui: & quæ alia comitari amant bello. Nônne hîc tibi dolor? dolor. sed varius & diuisus, si inspicis: quia simul & te luges, & ciues, & patriam ipsam. In te, damna: in ciuibus, varium casum & occasum: in patria, conuersionem euersionémque status. Alibi habes quod clames, *Me miserum*! alibi, *--tot ciues mei*

Mandatam hostili pestem oppetiistis manu.

alibi denique, *O pater, ô patria*! Vt qui his non moueatur, & in quem cuneus ac cumulus nihil possit ingruentium tot malorum: aut valdè siccum & sapientem eum esse oporteat, aut valdè durum.

CAPVT VIII.

Mala publica oppugnata. sed antè omnia tres adfectus coërciti. éxque iis hoc Capite ambitiosa quædam Simulatio. qua homines Mala propria, vt Publica lugent.

QVID est Lipsi? satin' vt præuaricari Constantiæ meæ videor, & caussam adhuc agere tui doloris? Sed feci quod animosi & fi-

dentes Imperatores: elicui in campum & in aciem omnes tuas copias, cum quibus ſtrenuè nunc confligam. ſed velitatione quadam prius, deinde aperto Marte & velut collatis ſignis. Inter velitandum autem, tres mihi Adfectus primo pedatu (vt cum antiquis loquar) proterendi ſunt, Conſtantiæ noſtræ valdè aduerſi: Simulatio, Pietas, Miſeratio. Atque ille quidem priùs. Negas te ferre mala publica. ea dolori tibi eſſe, imò morti. Satin' ſeriò hoc adfirmas? an fraus hîc aliqua & fucus? Ego commotior, Imò ſerio tu hoc rogas? inquam. an rides & irritas? Ego ſeriò, inquit. non enim pauci ex hoc valetudinario veſtro imponunt medicis, & dolorem publicum ſimulant qui reuera eſt priuatus. Quæro igitur, ſatíſne acceptum habeas, curam iſtam

Quæ te nunc coquit & verſat ſub pectore fixa, patriæ ipſius cauſſa ſuſceptam eſſe, an tua? Etiámne ambigis? inquam ego. patriæ vnius cauſſa mihi hic luctus Langi, patriæ. Ille capite abnuens, Adoleſcens vide etiam atq. etiam, inquit. Nam in te ſi eximia hæc & ſincera pietas, mirabor: certè in paucis. Querimur homines ſæpe de malis publicis, fateor: nec alius tam communis dolor, & vt ſic dixerim, magis in fron-

in frontem incurrens. ſed ſi propius examinas, reperies plerumque diſcidium aliquod linguæ & cordis. Ambitioſa illa verba ſunt, *Mouet me clades patriæ*, non vera: in labris nata, non in fibris. Quod de Polo hiſtrione nobili traditum eſt, cum Athenis fabulam actitaret in qua dolor repræſentandus, eum filij ſui defuncti oſſa & vrnam clàm intuliſſe, & theatrum totum vero gemitu luctuque compleſſe: idem hîc dixerim de pleriſque veſtrûm. Comœdiam ô boni luditis, & velati perſona patriæ, priuata veſtra damna veris & ſpirantibus lacrimis lugetis. Mundus vniuerſus exercet hiſtrioniam, ait Arbiter: certè hîc. Bellum hoc ciuile nos cruciat, inquiunt, & fuſus innocentum cruor, & interitio libertatis & legum. Itáne? dolorem ſanè veſtrum video: quæro & cunctor de cauſſa. Quian', publica malè habent? hiſtrio pone perſonam, imò quia tua. Vidimus agreſtes ſæpe trepidare & concurrere & vota facere, cum calamitas ſubita ingruit aut tempeſtas: ſed tu, cum deſæuiit, eoſdem ſeuoca & examina, reperies vnumquemque timuiſſe dumtaxat ſegeti & agellulo ſuo. Ad incendium in hac vrbe clametur: claudi pæne dicam & cæci concurrent ad reſtinguendum. quid cenſes? vtrum
amore

amore patriæ? imò pete ab ipsis:quia damnum illud ad singulos pertinet, aut certè eius metus. Simile hîc est: & mouent vulgò turbantque homines mala publica, non quia plurium id damnum, sed quia inter plures eos ipsi.

CAPVT IX.

Simulatio ea clarius retecta, & ab exemplis. obiter de vera Patria dictum. item malitia hominum gaudentium malis alienis, cum ipsi extrà ea.

ITAQVE coràm te iudice hæc caussa agatur, & in tuo tribunali: sed, quod olim, leuato velo. Nempe bellum hoc times? times. cur? quia pestis & pernicies coniuncta bello. Pestis illa ad quos? nunc ad alios quidem, sed pertingere etiam ad te potest. En caput tui doloris (si verùm fateri sine eculeo vllo vis) en fontem! Vt enim cum fulmen in vnum aliquem cecidit, etiam ij qui in proximo stabant, tremuerunt: sic in magnis istis communibusque cladibus damnum ad paucos peruenit, metus ad omnes. Quem si tollis, tollis vnà hunc dolorem. Ecce bellum si apud Æthiopas aut Indos geratur, nihil moueare: extrà discrimen enim tu sis: si apud Belgas; plores, clames, frontem percutias & fe-

& femur. Atqui mala publica propter ipſa ſi luges, quid intereſt? Non enim illa patria mihi, inquies. Stulte. an non & illi homines eâdem ſtirpe tecum & ſatu? ſub eodem cæli fornice? in eâdem terræ pila? Exiguum hoc quod hi montes coërcent, hi fluuij cingunt, patriam eſſe cenſes? Erras. vniuerſus orbis eſt, quacumque homines ſunt cæleſti illo ſemine oriundi. Egregiè olim Socrates interroganti, cuiatem ſe ferret? Mundanum, reſpondit. Magnus enim erectusque animus non includit ſe iſtis ab Opinione terminis: ſed cogitatione & ſenſu totum hoc Vniuerſum complectitur, vt ſuum. Vidimus ſtultos & riſimus, quos cuſtos aut magiſter alligabat ſtraminis vel exigui fili nodo. atque illi ſtabant quaſi ferro aut vera compede deuincti. ſimilis noſtra hæc amentia, qui futili opinionis vinclo aſtringimur ad certam terræ partem. Sed vt firmiora hæc omittam, (vereor enim vt poſſis concoquere:) addo amplius. ſiquis deus ſponſor tibi per hoc ipſum bellum ſit, agellos tuos intactos fore, domum pecuniamq. ſaluam, teipſum in monte aliquo conſtituat velatum Homerica nube: etiámne dolebis? de te quidem hoc non auſim dicere, ſed erit non nemo qui gaudebit etiam, & ocu-

 los ſuos

los suos auidè pascet in cõfusa illa morientium strage. Quid abnuis, aut miraris? Ita insita nescio quæ malitia humani ingenij fert, *Lætans*, vt poëta vetus loquitur, *malo alieno*. Atque vt poma quædam gustu suauiter acerba sunt: sic alienæ curæ, securis nobis. Pone mihi aliquem in Oceani illo litore, qui naufragium spectet. adficietur sanè, sed non iniucundo quodam animi morsu. quia aliena pericula videt, sine suo. at repone eundem in iactata illa naui: dolebit scilicet alium dolorem. idem cum omnia fecimus diximus, hîc est: & nostra mala verè atque ex animo lugemus, publica dicis morisque caussa. Quamobrem aulæum hoc scænicum tandem remoue Lipsi, & siparium complica: & missa omni simulatione, ostende te nobis vero doloris tui vultu.

Capvt x.

Querela mea de increpatione Langij tam libera. sed additum, Philosophi id munus esse. Conatus item refutandi superiora: & obligatio amórque, qui in patriam.

Acris mihi visa prima hæc velitatio. quam interpellans, Quæ ista sermonum libertas, imò acerbitas est? inquam. sic vellicas,

sic pun-

ſic pungis? Iure cum Euripide te compellem,

—* μὴ νοσοῦντί μοι νόσον
προσθῇς· ἅλις γὰρ συμφορᾷ βαρύνομαι.

* —ægro ne ægritudinem Addas. ſatis ſuperq. cladibus premor.

Langius arridens, Ergóne tu cruſtulum, inquit, à me aut mulſum exſpectas? atqui ferrum paullò antè poſcebas & ignem. Et rectè. Philoſophum enim audis Lipſi, non tibicinem. cui docere propoſitum, non ducere: prodeſſe, non placere. Vt pudeas & vt rubeas malo, quàm vt rideas: vt pæniteas, quàm vt exſultes. * Ἰατρεῖον, ὦ ἄνδρες, τὸ τοῦ φιλοσόφου σχολεῖον, clamabat olim Rufus: quò ſanitatis cauſſa concurritur, non voluptatis. Nihil palpat ille medicus, nihil blanditur: ſed penetrat, pungit, radit, & acri quodam ſermonum velut ſale ſordes abſterget animorum. Itaque ne in poſterum quidem Lipſi, roſas cogita, ſeſamum, aut papauer: ſed ſpinas, ſicas, abſynthium & acetum. Ego iterum, Sed enim Langi ſi fas dicere, inquam, agis mecum malè & malignè: nec, vt bonus pugil, legitimo nexu deiicis me, ſed per callidas argutias ſupplantas. Simulatè, ais, lugemus patriam, nec propter ipſam. Egóne? falſum. Nam vt hoc tibi dem (agam enim ingenuè) reſpectum in eo aliquem mei eſſe, at non ſolius. Lugeo enim, Langi, patriam imprímis,

* Officina medici, ô viri, philoſophi ſchola eſt. Eſt autem Muſonij Rufi apud Arrianum.

lugeo: lugebóque, etiamſi nullum mihi in eius diſcrimine diſcrimen. Iure bono. illa ſiquidem eſt, quæ me excepit, fouit, aluit: communi gentium ſenſu, ſanctiſſima & antiquiſſima parens. At enim orbem vniuerſum patriam mihi das. Quis renuit? ſed tu quoque fatêre, præter hanc grandem & communem, aliam mihi eſſe magis definitam & peculiarem patriam: cui arcano quodam naturæ vinclo propius obſtringor. Niſi cenſes vim nullam eſſe laciendi & attrahendi in natali illo ſolo. quod primùm corpore iſto preſſimus, pedibus inſtitimus: cuius aërem hauſimus: in quo infantia noſtra vagiit, pueritia luſit, iuuentus exercita & educata eſt. Vbi familiare oculis cælum, flumina, agri: vbi longa ſerie cognati, amici, ſodales: & tot gaudij illecebræ, quas fruſtrà terrarum alibi quæram. Nec Opinionis hîc, vt videri vis, filum tenue, ſed firmi compedes Naturæ. Ad animalia abi. feræ ecce cubilia ſua amant & agnoſcunt; aues, nidos. Piſces ipſi in magno illo & interminato Oceano, frui gaudent certa eius parte. Nam homines quid dicam? qui culti ſiue Barbari, ita adfixi genitali huic glebæ; vt quiſquis vir eſt, nihil ambigat mori pro ea, & in ea. Itaque, Langi, nouam hanc & rigidam tuam ſapientiam

tiam

tiam nec ſequor adhuc nec adſequor: Euripidem magis, verè adfirmantem.

——* ἀναγκαίως ἔχει
Πατρίδος ἐρᾷν ἅπαντας.

* -imperat Necessitas Amare patriam cunctos.

CAPVT XI.

Refutatus ſecundus Adfectus nimij amoris in patriam. quem Pietatem falsò vocant. idque oſtenſum. Item vnde origo illi Adfectui. & quid Patria propriè ac verè.

AD hunc ſermonem renidens Langius, Adoleſcens, inquit, mira tua pietas: & iam periclitatur, opinor, de cognomine ſuo M. Antonij frater. Sed tamen hoc commodè, quòd vltrò offert ſe hic Adfectus & procurrit ante ſigna: quem iam antè aggredi mihi decretum, & ſternere leui haſta. Detraho autem illi ante omnia velut ſpolium pulcherrimæ veſtis, qua malè ſe exornat. Amor enim hic in patriam, Pietas vulgò dicitur: nec capiente me, fateor, nec ferente. Vnde enim Pietas? quam eximiam virtutum eſſe ſcio: nec propriè aliud, quàm LEGITIMVM debitumq́ue honorem & amorem in deum ac parentes. Qua fronte autem Patria * mediam his ſe inſerit? Quia, inquiunt,

*Nam faciunt tres gradus Pietatis: in deum, patriam, parentes.

quiunt, etiam illa ſanctiſſima & antiquiſſima parens. O inepti: nec iam in Rationem iniurij, ſed in Naturam ipſam! Illáne parens? cur, aut quomodo? Nihil enim hîc video: & tu ſi acutior Lipſi, tenebras meas illuſtra. Quiáne excepit? id enim viſus antè dicere. atqui etiam hoſpes aliquis ſæpe aut caupo. Fouit? haud paullò mollius olim gerula aut nutrix. Aluit? hoc pecudes, hoc arbores, hoc ſegetes cottidiè: & inter magna corpora quibusque nihil imputet terra, Cælum, Aër, Aqua. Deniq. tranſfer te, & hoc idem faciet quæuis alia tellus. Madida hæc & natantia verba ſunt: quibus nihil expreſſeris, præter plebeium & inutilem quendam Opinionis ſuccum. Parentes quidem ij ſoli, qui genuerunt, formarunt, geſtarunt: quorum nos ſemen de ſemine, ſanguis de ſanguine, caro de carne. Quorum ſiquid in patriam vel comparatione conueniet: nil recuſo, quin Pietatem hanc oppugnem irrito telo. At enim viri docti, viri magni, ſic effati paſſim. Fateor. ſed ad famam, non ad verum. quod ſi ſequeris, ſacrum illud & auguſtum nomen deo remittes, &, ſi placet, parentibus: hunc quidem adfectum, etiam cùm emendatus eſt, contentum eſſe iubebis honeſto titulo

Carita-

Caritatis. Sed de nomine tantum eſt: rem potius videamus. quam equidem non totam tollo, ſed tempero, & velut ſcalpello circumcîdo rectæ Rationis. Vt enim vitis, niſi amputes, latiſſimè ſe ſpargit: ſic iſti Adfectus, quibus aura aliqua velificatur popularitatis. Ac fateor libens Lipſi, (non enim ita hominem exui aut ciuem) inclinationem aliquam & amorem cuique noſtrum in minorem hanc patriam eſſe: ſed cuius cauſſæ, vt video, parùm liquidò tibi cognitæ aut origo. A natura enim eſſe vis: reuera autem eſt à more quodam & inſtituto. Poſtquàm enim homines ex rudi illa & ſoliuaga vita ab agris in opida compulſi ſunt, & domos & mœnia ſtruere cœperunt, & cœtus facere, & populariter vim inferre vel arcere: ecce communio quædam neceſſariò inter eos exorta & ſocietas variarum rerum. Terram & fines quoſdam communiter habuerunt: templa in promiſcuo, fora, æraria, tribunalia: & quod præcipuum vinclum, cerimonias, iura, leges. Quas tamen ipſas res ita amare & curare auaritia noſtra occæpit (nec errauit prorſus) vt ſuas. Verè enim ſingulis ciuibus in ea ius: nec differunt à priuatis poſſeſſionibus, niſi quod non vnius. At conſortio iſta velut formam, &

faciem

faciem quandam expreſſit noui ſtatus. quam Remp. & eandem propriè Patriam appellamus. In qua cùm intellegerent homines quantum momenti eſſet ad ſalutem ſingulorum: latæ etiam leges de ea iuuanda & propugnanda: aut certè traditus à maioribus mos, qui inſtar legum. Hinc factum, vt commodis eius gaudeamus, doleamus incommodis: quia reipſa priuatæ noſtræ opes ſaluæ, illa ſalua; & mortuæ, moriente. Hinc caritas in eam ſiue amor. quem boni publici cauſſa (illùc autem occulta quædam dei Prouidentia nos trahit) auxêre maiores, factis dictíſque omnibus maieſtatem patriæ adſtruentes. Ab inſtituto hic adfectus igitur, me quidem iudice. quod ſi à natura, vt tu pertendebas: quid ita non pariter in omnes & eâdem menſura diffuſus? cur nobiles diuitesq́ue patriam magis amant, curant: minus plebeij aut inopes, quos plerumq́ue curarum ſuarum videas, publica omiſſa? Quod tamen aliter euenire certum eſt, in omni adfectu qui à violento iuſſu naturæ. Denique quid cauſſæ adferes, quòd tam leuis cauſſa ſæpe eum minuit aut tollit? Ecce alium ira, alium amor, quoſdam indignatio patria elicuit: & hodie quàm multos Lucrius ille deus? Quot Itali relicta

licta regina regionum Italia, in Galliam, Germaniam, imò Sarmatiam ſedes tranſtulerunt & fixerunt, quæſtus tantùm cauſſa? Hiſpanorum quot millia quotannis in ſepoſitas & ſub alio ſole terras auaritia aut ambitio trahit? Magno hercules & valido argumento, externum & opinabile totum hoc vinclum eſſe, quod vna aliqua cupiditas tam temerè ſoluit aut rumpit. At erras etiam largiter, Lipſi, in circumſcribenda patria ipſa. Adſtringis enim eam ad natale illud ſolum, quod inſtitimus, quod preſſimus: & quæ alia mihi tinnis inani ſonitu verborum. Petere enim illinc fruſtrà vis inſitas amoris huius cauſſas. Nam ſi genitalis ſolius ſoli id nomen: patria mihi quidem Bruxella tantùm erit, tibi Iſſcanum, alteri cuipiam tugurium aut magar. imò multis nec tugurium quidem, ſed ſilua & nudus ager. Amor ergo meus & cura intrà iſtos anguſtos limites concluſa? villam illam tantùm aut domum, vt patriam, amplectar & defendam? Vides ineptias. & quàm beati, te definiente, ſiluani illi aut agreſtes, quorum natalis terra florens ſemper & pænè extrà omne cladis aut interitus diſcrimen. Sed non illud profectò Patria eſt, non: ſed VNVS aliquis ſtatus, vt dixi, & communis

velut nauis, ſub vno rege aut ſub vna lege. Quam ſi iure amari à ciuibus vis: fatebor. defendi: agnoſcam. mortem pro ea ſuſcipi: permittam. non illud, vt etiam doleat quis, iaceat, lamentetur.

Dulce & decorum eſt pro patria mori, magno adſenſu caueæ dixit poëta Venuſinus: ſed mori dixit, non flere. Ita enim eſſe boni ciues debemus, vt etiam boni viri ſimus. quos exuimus, cùm in luctum & lamenta tranſimus puerorum aut mulierum. Poſtremò, Lipſi, altum illud & arcanum tibi inſtillo: ſi hominem totum adſpicis, vanas falſaſque eſſe has omnes patrias. & corpori quidem fortaſſe aliquam hîc poſſe tribui, nullam animo. qui è ſupero illo domicilio delapſus, velut carcerem & cuſtodiam habet omnem hanc terram. At cælum vera illi germanaque patria eſt. ad quam adſpiremus, vt cum Anaxagora ex animo poſſimus dicere fatuo huic vulgo quærenti, Nihil tibi curæ patria eſt? Mihi verò illa patria. & digitum mentemque in æthera intendamus.

CAPVT

CAPVT XII.

Tertius Adfectus temperatus, qui Miseratio. eam in vitio esse. discriminata, lucis caussa, à Misericordia. quomodo, & quatenus ea vtendum.

NVBEM aliquam mihi ab animo dispulisse hoc sermone visus Langius. & ad illum, Iuuas largiter mi senex quà monendo, quà docendo. & iam adfectum illum qui ergà solum aut statum est videor temperare posse: nondum illum, qui in homines ipsos. Quomodo enim non tangant & angant me damna patriæ, propter ciues & populares meos: qui iactantur in hoc calamitatum pelago, aut pereunt, varia & misera sorte? Langius excipiens, At istic Lipsi, inquit, non dolor propriè, sed Miseratio est: quæ ipsa tamen spernenda à sapiente & constante. Nihil enim illi magis conuenit, quàm firmitas animi & robur: quæ esse non possunt, si deiicit contrahitque eum non suus solùm luctus, sed alienus. Interrupi hîc ego, & Quæ istæ Stoïcorum spinæ sunt? inquam. Miserari me vetas? at virtus ea apud bonos est, certè apud nos qui vera religione imbuti & pietate. Langius adfirmatè, Ego verò

veto, inquit: & ægritudinem hanc si ab animis tollo, ægrè non feret quisquam bonus. Verè enim ægritudo: nec longè à miseria est, quisquis miseratur. Vt imbecilli maliq. oculi nota est, lippire ad conspectum lippientis: sic animi, dolere viso dolente. Definitur ea rectè, VITIVM pusilli minutique animi, ad speciem alieni mali collabentis. Quid ergo? tam duri & ferrei nos, qui flecti in alieno dolore quemquam nolimus aut inclinari? Imò flecti non displicet. sed ad iuuandum, non ad dolendum. Misericordiam tibi permitto, non miserationem. Distinguere enim ea nunc placet, & recedere paullisper à nostra porticu, docendi caussa. Misericordiam appello, INCLINATIONEM animi, ad alienam inopiam aut luctum subleuandum. Hæc virtus illa Lipsi, quam velut per nebulam vides, & pro qua Miseratio tibi surrepit & imponit. At enim humanum est adfici, & miserari. Esto. sed non rectum. An tu virtutem vllam in mollitie & abiectione animi esse censes? vtne ingemiscas? vt suspires? vt verba fracta & tertiata cum lugente misceas? Erras. alioqui dare tibi auaras aliquot anus & deparcos Eucliones possum; è quorum oculis mille lacrimas citius expresseris,

presseris, quàm vnum è bulga nummum. At noster verus ille misericors, non miserabitur quidem, sed tamen eadem omnia aut maiora faciet miseranti. Adspiciet aliena mala humanis oculis, sed tamen rectis: adducto quodam vultu adfabitur, sed non lugubri aut deiecto. solabitur fortiter, iuuabit liberaliter: & faciet benignius, quàm dicet: & manum potius egeno aut lapso porriget, quàm verba. Atque hæc omnia cautè & circumspectè præstabit. ne, vt in mala contagione, alienus morbus in illum transeat: néue, quod de gladiatoribus dicitur, per alterius latus ipse feriatur. Quid hîc rigidum, sodes, aut durum? & talis omnis Sapientia est: quæ procul intuentibus seuera & tetrica appâret; cùm propius successeris, lenis, clemens reperitur, & qua non mitior aut amicior ipsa Amorum dea. Sed satis de tribus his Adfectibus. quos si in parte tibi detersi, magnum mihi id ad reliquam pugnam momentum.

CAPVT XIII.

Remotis obstaculis, ventum seriò ad eleuanda aut tollenda ipsa Publica mala. quattuor ea præcipuis argumentis oppugnanda à me & expugnanda. Ac primò hîc de Prouidentia dictum. eáque probata inesse & præesse rebus humanis.

VENIO enim tandem à velitatione ad veram seriamq́ue pugnam; & omissis leuibus istis telis & lusoriis, ad decretoria arma. Milites copiasq́ue meas omnes ordine & sub signis inducam: quarum quadruplex mihi agmen. Primo pugnabo, A deo immitti & circummitti hæc publica mala: secundo, Necessaria ea esse & à Fato: tertio, Vtilia nobis: postremo, Nec grauia, nec noua. Quæ copiæ si locis suis aptè pugnant & repugnant: etiámne resistere mihi vltrà aut os obuertere audebit exercitus tui doloris? non audebit. Vici. Et cum hoc omine, signa canant.

Cùm omnes igitur adfectus, Lipsi, qui vitam humanam variè incurrunt & turbant, à dementi mente sint: tum, meo animo, dolor præsertim, qui de rep. sumptus. Nam cùm ceteri finem aliquem habeant & tanquàm scopum

pum (vt amator, potiri; iratus, vlcisci; auarus, acquirere; itemque in ceteris:) soli huic nihil propositum reperies præter ipsum. Ne vaga & libera nimis oratio mea sit, sed adductis habenis maneam in hoc gyro: nempe tu patriam nunc luges, vt ais, corruentem. sed quâ fini, cedò? aut quid speras in eo aut spectas? Vtrúmne vt rem lapsam corrigas? labentem firmes? an vt dolendo imminentem patriæ pestem perniciemque depellas? Nihil horum. tantùm vt tritum illud possis dicere Doleo; & cetera vanus irritusq. hic omnis luctus. Rei enim præteritæ is est: quam reprendere & infectam reddere ne diis quidem voluerunt esse in manu. Et vanus tantùm? imò impius, si rem pendes æqua iudicij lance. Quod enim te non fugit, æterna quædam mens est, quam Deum appellamus: quæ cælorum perennes orbes, quæ siderum inæquales cursus, quæ elementorum alternas vices, quæ denique omnes res superas inferas, temperat, moderatur, gubernat. Casum tu aliquem Fortunámue dominari in hoc pulcherrimo mundi corpore censes? temerario aut cæco impetu ferri miscerique res humanas? scio, non censes: nec quisquam à te alius, qui aliquid non dicam sapientiæ habeat,

sed sa-

ſed ſanitatis. Naturæ enim, naturæ iſta vox eſt: & quocumque oculos animumq́ue conuertas; mortalia, immortalia; ſublimia & terrena; animata & inanima,clamant clarè & loquuntur, quiddam ſuper nos eſſe, quod hæc tam mira tam magna tam multa crearit, fecerit: & creata, facta, etiamnunc dirigat & conſeruet. Id autem eſt Deus. cuius ſummæ & perfectiſſimæ naturæ nihil magis conuenit, quàm vt curam tutelamq́ue operis ſui gerere & velit, & poſſit. Quídni autem velit? optimus eſt. quídni poſſit? maximus eſt. adeoq́ue vires nullæ ſuprà ipſum, vt nullæ niſi ab ipſo. Nec diſtringit eum aut diſtinet magnitudo hæc rerum aut varietas. Spargit enim æterna illa lux quoquouerſum ſuos radios: & vno eodemq́ue, vt ita dicam, ictu ſiue nictu, ſinus omnes & abyſſos penetrat cæli, terræ, maris. nec præeſt ſolùm diuinitas hæc rebus omnibus; ſed intereſt, imò ineſt. Quid miramur? Sol ille quantam mundi partem ſimul luſtrat & illuſtrat? noſtra mens quantam congeriem rerum vna cogitatione complectitur & ſenſu? & ô fatui, non cenſemus plura inſpici & concipi ab eo poſſe, qui hunc ipſum Solem, hanc ipſam Mentem creauit & fecit? Egregiè vel diuinè

potius,

potius, is qui non multa de rebus diuinis, * Aristoteles: ὅπερ ἐν νηῒ μὲν κυβερνήτης, ἐν ἅρματι δὲ ἡνίοχος, ἐν χορῷ δὲ κορυφαῖος, ἐν πόλει δὲ νόμος, ἐν στρατοπέδῳ δὲ ἡγεμών, τοῦτο θεὸς ἐν κόσμῳ. Πλὴν καθ' ὅσον τοῖς μὲν καματηρὸν τὸ ἄρχειν, πολυκινητὸν δὲ καὶ πολυμέριμνον· τῷ δὲ ἄλυπον, ἀπονόν τε, πάσης κεχωρισμένον σωματικῆς ἀσθενείας. id eſt: *Quod in naui gubernator, in curru auriga, in choro præcentor, in vrbe Lex, in exercitu Imperator: id in orbe eſt Deus. Hoc tantùm diſcrimine, quòd illis quidem laborioſum ſuum regimen, anxium, & exercitum eſt: deo autem ſine dolore aut labore, ſeiunctúmque ab omni corporis niſu.* Eſt igitur in deo, Lipſi, fuit, erit, PERVIGIL illa & perpes cura (ſed cura tamen ſecura) qua res omnes inſpicit, adit, cognoſcit: & cognitas immota quadam & ignota nobis ſerie dirigit ac gubernat. Id autem eſt, quod Prouidentiam hîc voco. de qua queri non nemo per imbecillitatem poſſit, nemo quærere, niſi qui obſurduit & obbrutuit contrà Naturæ vocem omnem & ſenſum.

* Libello περὶ κόσμου. quem Stobæus citat, vt Epiſtolam ad Alexandrum.

CAPVT XIIII.

Nihil hîc geri, nisi Prouidentiæ eius nutu. ab ea clades in populos aut vrbes immitti. ideò parum piè super iis queri nos aut flere. Denique adhortatio ad parendum deo. cum quo temerè & frustrà pugnatur.

QVOD si benè imbibisti, si gubernatorem illam vim inserere se atque insinuare, & vt cum poëta loquar,

-- --ire per omnes
Terrásque tractúsque maris,

seriò & ex animo credis: non video, quis locus vltrà esse possit dolori tuo aut querelæ. Illa enim ipsa prouida mens, quæ cælum hoc cottidie voluit reuoluit, solem ducit reducit, fruges promit recondit: casus istos & vicissitudines omnes rerum peperit, quas miraris aut indignaris. Grata tu tantùm & nobis commoda submitti cælitus putas? imò tristia etiam & incommoda: nec quidquam omnino in hac grandi machina geritur, turbatur, miscetur, (peccatum excipio) cuius non caussa & origo à prima illa caussa. *Πάντων enim ταμίαι ἔργων ἐν οὐρανῷ ait rectè Pindarus: & aurea quædam veluti cathena demissa supernè est (vt per fabulam

*omnium rerum dispensatores & administri in cælo.

bulam Homerus velat) ad quam omnia hæc inferna alligata. Quòd ibi labes terræ opida aliquot absorpsit, à Prouidentia est. quòd alibi pestis multa millia hominum demessuit, ab ista. quòd cædes, bellum, tyrannis apud Belgas, ab eâdem ista. Diuinitus Lipsi, diuinitus immissæ omnes istæ clades: ideoque benè & sapienter Euripidi ξυμφοραὶ θεήλατοι dictæ. Fluxus inquam omnis & refluxus hic rerum humanarum, ab illa Luna dependet: ortus regnorum & occasus, ab illo Sole. Itaque tu nunc cum fræna dolori tuo laxas, & indignaris patriam tuam conuerti aut euerti: ne illud quidem cogitas quis, & in quem indignêre? Quis? homo, vmbra, puluis. in quem? formido dicere, in deum. Vetustas gigantes quosdam fabulata est, qui diuos deturbare aggressi de sua arce. mittamus fabulas: vos queruli, ij estis. Si enim hæc omnia non permissa solùm à deo, sed immissa: vos qui fremitis, qui repugnatis, quid aliud quàm sceptrum illi (quod in vobis est) eripitis & arbitrium regnandi? Cæca mortalitas! Sol, Luna, sidera, elementa, & omnia hæc sæcla animantum parent non inuita & obaudiunt supremæ illi legi: nobilissimum rerum homo, solus in con-

ditorem ſuum calces iacit & reſiſtit. Atqui ſi vela ventis dediſſes, ſequerêre non quò voluntas impelleret, ſed quò illi: & in hoc vitæ Oceano ſpiritum illum ſequi recuſas temperatorem Vniuerſi? Et recuſas tamen fruſtrà. quia aut ſequêre, aut trahêre: & cæleſtia illa decreta vim ſuam ordinemque ſeruabunt, ſiue in volentem ſiue in rebellem. Rideamus, ſi is qui cimbam ad rupem alligauit & funem identidem trahat, rupem ad ſe accedere cenſeat cùm ipſe ad illam: & non maior noſtra ſtultitia eſt, qui ad rupem illam æternæ Prouidentiæ nexi, trahendo & reluctando volumus eam nobis obſequi, non nos ipſi? Mittamus aliquando hæc vana: &, ſi ſapimus, ſequamur ab alto attrahentem illam vim, & æquum cenſeamus vt homini placeat, quidquid placuit Deo. Miles in caſtris, audito viæ ſigno, vaſa colligit; audito pugnæ, deponit; animo, oculis, auribus, paratus ad omne imperium & intentus. idem nobis ſit, & in hac militia ſequamur alacres & pleno gradu quocumque vocantem Imperatorem. *Ad hoc ſacramentum adacti ſumus*, ait Seneca, *ferre mortalia: nec perturbari his, quæ vitare noſtræ poteſtatis non eſt. In regno nati ſumus: deo parêre, libertas eſt.*

CAPVT

CAPVT XV.

Ad secundum pro Constantia argumentum transitum, quod à Necessitate. Vis eius & impetus. Dupliciter ea Necessitas considerata: & primò in Rebus ipsis.

HOC firmum, Lipsi, & Vulcanium planè scutum contrà omnia externa: hæc aurea illa arma, quibus tectos, Plato pugnare nos iussit in casum & Fortunam. Deo subiici, Deum cogitare: & in omni euentu, mentem hanc flectere ad magnam illam Mundi mentem: prouidentiam dico. Cuius pias & felices copias quoniam satis explicui: producam & inducam agmen alterum, quod sub Necessitatis vexillo. Agmen forte, durum, ferreum: & quam non vanè legionem dixerim Fulminatricem. Rigida enim & infracta ista vis, quæ omnia domat, superat: & cui mirabor, Lipsi, si resistes. Thales interrogatus olim, τί ἰσχυρότατον, rectè respondit, Ἀνάγκη. πάντων γὰρ κρατεῖ. & sermo de eadem vetus etsi parum cautus, *τὴν ἀνάγκην οὐδὲ τοὺς θεοὺς βιάζεσθαι. Hanc Prouidentiæ nunc adtexo: quia cognata illi, vel, vt verius dicam, ex ea nata. A deo enim eiusque decretis Necessitas. nec aliud hæc Ανάγκη, vt Græ-

* id est: ne deos quidem cogere posse Necessitatem. Plato v. De Legib. & VII. vsurpat.

vt Græcus philoſophus definiuit, quàm Κρίσις βεβαία καὶ ἀμετάτρεπτος δύναμις τῆς προνοίας. FIRMA *ſanctio & immutabilis Prouidentiæ poteſtas.* Eam Malis publicis interuenire, dupliciter euincam, A rebus, & à Fato. A rebus ipſis: quoniam ingenium hoc omnibus creatis, vt inſita quadam vi ad mutationem ferantur & caſum. Vt ferro conſumens quædam rubigo per naturam agnata eſt: ligno, exedens caries aut teredo: ſic animalibus, opidis, regnis, internæ & ſuæ cauſſæ pereundi. Supera, infera reſpice: grandia, parua: manu facta, aut mente: ab omni æuo corruunt, & corruent in omne æuum. Atque vt flumina ad mare feruntur, perpeti & prono curſu: ſic res omnes humanæ, per hunc (vt ſic dicam) cladium canalem labuntur ad ſuam metam. Meta ea, mors & interitus. quibus Peſtis, Bella, Cædes, adminiſtri & inſtrumenta. Ita ſi mors iis neceſſaria: neceſſariæ hoc reſpectu & clades. Quod vt clarius videas ſub exemplis, non diffugiam mente & animo paulliſper tecum peregrinari per magnum hoc Vniuerſum.

CAPVT

CAPVT XVI.

Exempla necessariæ mutationis aut mortis in toto Orbe. Cælum & elementa conuerti, aliquando interitura. Idem in opidis spectari, in prouinciis, & regnis. Denique gyrare hîc omnia, nec quidquam stabile aut firmum.

ÆTERNA lex à principio dicta omni huic Mundo, nasci, denasci, oriri, aboriri: nec quidquam stabile aut firmum arbiter ille rerum esse voluit, præter ipsum.

-- --μόνοις οὐ γίγνεται

Θεοῖσι γῆρας, οὐδὲ μὴν θανεῖν ποτε.

Τὰ δ' ἄλλα συγχεῖ πάνθ' ὁ παγκρατὴς χρόνος.

* —vni deo Numquam senectus, atra nec mors imminet. Sed alia miscet domitor ætas omnia. Sunt Sophoclis versus.

exclamat Tragicus vates. Omnia ista quæ suspicis, quæ miraris, vicibus suis aut pereunt, aut certè mutantur. Solem illum vides? deficit. Lunam? laborat & tabescit. Sidera? labuntur & cadunt. Et vt velet aut excuset hæc ingenium humanum: euenêre tamen in cælesti illo corpore & euenient, quæ Mathematicis legem omnem frangant & mentem. Cometas omitto, varia forma, vario situ, & motu: quos omnes ab aëre & in illo esse, haud facilè imponat mihi Lycæum: sed ecce nuper negotium Astrologis fecêre noui quidam motus deprehensi,

henſi, & nouæ ſtellæ. *Sidus exortum hoc ipſo anno: cuius incrementa & decrementa clarè obſeruata. vidimusque (difficulter creditum) in cælo ipſo naſci aliquid poſſe, & mori. Proximum cælo aërem inſpice. mutatur cottidie: & in ventos abit, nubes, & imbres. Tranſi ad aquas. flumina illa quæ perennia dicimus & fontes, aliâs periiſſe videbis; aliâs alueum mutaſſe & curſum. Ipſe ille Oceanus, magna & arcana Naturæ pars, modò tempeſtatibus attollitur aut deiicitur: & vt eæ non ſint, ſuos habet aquarum acceſſus & receſſus. atque vt interire eum totum poſſe cenſeas, creſcit minuiturque cottidie per partes. Iam ſi Terram intuêris, quam vnam immobilem voluerunt, & *vi ſua ſtare: ecce illîc labat, & tremore atque occulto ſpiritu concutitur: alibi aqua corrumpitur, aut igne. Pugnant enim & hæc inter ſe: neu bella inter homines tantùm eſſe indignêre, ſunt inter elementa ipſa. Diluuies maris ſubita inundatioque, quot terras imminuit, aut abſorpſit? Olim magnam illam Atlantidem (nec enim meo animo fabula eſt) poſteà Helicen, Buren, Ægiram: & ne ad vetera aut remota eamus, apud nos Belgas, patrum æuo, duas cum opidis viriſque. Quin iam nunc

*Anno lxxij. quòd ſuprà omnem elementarem regionem fuiſſe peritiſſimi Mathematicorum conſentiebant.

*Ideò Veſtam appellatam.

cùm

cum maximè cærulus ille Diuus nouos ſibi ſinus aperit, lambens cottidie & abrodens infidum marginem, Friſiorum, Canunefatum, Cauchorum. Nec terra ipſa muliebri ignauia ceſſat: ſed interdum ſe vindicat, & in medio mari inſulas ſibi facit: mirante & indignante cano illo patre. Quòd ſi ad interitum mutationemque magna illa corpora, & noſtro ſenſu æterna, deſtinata ſunt: quid cenſes opida, reſpublicas, regna? quæ tam mortalia eſſe neceſſum eſt, quàm eos qui fecerunt. Vt hominibus ſingulis adoleſcentia ſua, robur, ſenecta, mors: ſic iſtis. Incipiunt, creſcunt, ſtant, florent: & omnia ideò, vt cadant. Vnus ſub Tiberio terræmotus duodecim celebres Aſiæ vrbes euertit. totidem Campaniæ opida alius, ſub Conſtantino. & vnum aliquod Attilæ bellum, plus centenas. Veteres Ægypti Thebas vix fama retinet: centum Cretæ vrbes vix fides. & vt ad certiora veniam, cadauera Carthaginis, Numantiæ, Corinthi, priſci viderunt & mirati ſunt: nos Athenarum, Spartæ, & tot illuſtrium vrbium ignobiles ruinas. Illa ipſa rerum gentiumque *domina & falsò Æterna vrbs, vbi eſt? obruta, diruta; incenſa, inundata; periit non vno leto, & ambitiosè hodie *Romam ſentio.

G quæri-

quæritur nec inuenitur in ſuo ſolo. Byzantium illud vides, quod ſibi placet duplicis imperij ſede? Venetias iſtas, quæ ſuperbiunt mille annorum firmitate? veniet illis ſua dies: & tu noſtra Antuerpia, ocelle vrbium, aliquando non eris. Diruit videlicet conſtruitque, & (ſi fas dicere) ludit in rebus humanis magnus ille architectus: & velut plaſtes, varias ſibi formas & imagines fingit ac diffingit ex hac argilla. Opida adhuc loquor & vrbes: ſed regna etiam & prouinciæ trahuntur in hanc labem. Olim Oriens floruit. & * Aſſyria, Ægyptus, Iudæa valuêre armis ingeniisque: ſors ea in Europam tranſiit. quæ tamen ipſa, vt corpora inſtante morbo, vibrari mihi nunc videtur, & præſentiſcere magnum ſuum caſum. Quòd amplius & numquam ſatis miremur, hic à quinque & quingentis annorum millibus habitatus orbis ſeneſcit: & vt Anaxarchi exploſæ olim fabulæ iterum applaudamus, ſurgunt alibi ſuccreſcuntq. noui homines & nouus Orbis. O mira & numquam comprehenſa Neceſſitatis lex! abeunt omnia in hunc naſcendi pereundique fatalem gyrum: & longæuum aliquid in hac machina eſt, nihil æternum. Attolle & circumfer mecum oculos (non enim me piget premere

* De Aſſyria hiſtorici: de Iudæa, ſacræ litteræ. At de Aegyptiorum olim potētia, præter alios Tacitus. qui non minus magnificā eam facit, quàm vim Parthorum aut imperium Romanū. Lib. 11. Ann.

premere hunc locum) & vide rerum humanarum alternas vices &, vt in Oceano, æstus. Tu surge, tu cade. tu impera, tu serui. tu occultare, tu emerge. & eat hic rerum in se remeantium orbis, quamdiu erit ipse Orbis. Germani feri olim fuistis? nunc mitescite ante plerosque populos Europæ. Britanni inculti & inopes? deliciis ac diuitiis Ægyptios prouocate & Sybaritas. Græcia olim floruit? nunc iaceat. Italia sceptrum tenuit? nunc seruiat. Vos Gothi, vos Vandali, vos fex Barbarorum prodîte è latebris, & gentibus imperate per vices. Adeste etiam pelliti vos * Scythæ, & potenti manu paullisper habenas temperate Asiæ atque Europæ. Sed istiipsi mox discedite, & sceptrum relinquite illi ad Oceanum genti. Fallor enim? an Solem nescio quem noui imperij surgentem video ab Occidente?

*Ob Turcas dico, qui ex illis.

CAPVT XVII.

Ventum ad Neceſsitatem quæ è Fato. Fatum ipſum primò adſertum. Vulgi in eo & ſapientum vniuerſum quendam conſenſum fuiſſe, ſed in partibus diſſenſum. Quotuplex priſcis Fatum.

DIXERAT Langius: & lacrimas mihi pæne expreſſerat hic ſermo. ita viſus mihi in clara luce cernere ludibria rerũ humanarum. Et exclamans, Heu, quid aut ipſi ſumus, inquam, aut omnia hæc in queîs ſudamus? * τί δέ τις; τί δ' οὔ τις; σκιᾶς ὄναρ ἄνθρωπος, vt verè nimis olim Lyricus vates. Langius ad me, At tu adoleſcens, inquit, non adſpice ſolùm iſta, ſed deſpice: & Conſtantiam animo imprime, ex hac inconſtanti & deſultoria leuitate omnium rerum. Inconſtantem dico, à mente & ſenſu noſtro. quia Deum prouidentiamque ſi adſpicis, rato omnia & immobili ordine decurrunt. Iam enim omiſſis gladiis, ad machinas venio: nec telis dolorem tuum oppugnabo, ſed tormentis. Fati arietem intorquebo, firmum, validum: & quem nulla vnquam humana vis elidet, aut acumen eludet. Qui locus etſi lubricus ad lapſum: tamen ingrediar. ſed cautè, lentè,

*Quid eſt eſſe aliquem? quid eſt eſſe nullum? vmbræ ſomnium, homo.

lentè, & quod Græci dicunt, ἡσύχῳ ποδὶ. Ac principio Fatum aliquod in rebus esse, non tu Lipsi, vt opinor, non gens aut ætas vlla dubitauit. Ego interpellans, Ignosce, inquam, si remeligo tibi obiicior in hoc cursu. Fata mihi opponis? Futilis hic aries Langi, & qui Stoïcorum neruis dirigitur parum firmis. Liberè dico. & illa ego sperno, & Parcas: & cum Plautino milite, totum hoc anile agmen vno spiritu difflauerim, vt folia ventus. Langius seuero atq. adeò minace oculo, Temerarie & inconspecte, inquit, fata tu eludis aut tollis? non potes: nisi vnà vim omnem tollis numenque diuinum. Si enim deus est, Prouidentia est: si hæc, Decretum & ordo rerum: si istud, firma & rata necessitas euentorum. Quomodo exis hunc ictum? aut qua securi scindis hanc cathenam? Deum enim & æternam illam mentem, non aliter cogitare nobis fas, quàm vt scientia & præuisio in eo sint æterna. Eundemque fixum, firmum, immutabilem, semper vnum & sui similem sentimus: in iis quæ semel voluit aut vidit, nihil flectentem, nihil fluctuantem.

* Οὐ γὰρ τ' αἶψα θεῶν τρέπεται νόος αἰὲν ἐόντων. *Non etenim diuûm mens vertitur æternorum.

vt rectè scripsit Homerus. Quæ si vera fatêris

 (& fa-

(& fatearis necessum est, nisi rationem omnem exuis & sensum:) illud quoque adfatêre, decreta omnia diuina firma & immota esse, ab æterno in æternum. At ex eo necessitas emergit, & hoc quod illudis fatum. Cuius rei tam liquida & tam obuia veritas, vt non alia vetérior aut receptior sententia inter gentes. omnibusque ferè, quibus dei aut prouidentiæ lux aliqua adfulsit, his & Fati. Vt iidem illi primi puriqúe igniculi, qui homini illum aperuêre: præluxisse pariter videantur ad istud. Homerum ecce adi & audi, primum & sapientissimum poëtarum. mentior si aliam magis orbi tam diuina illa Musa calcauit & inculcauit, quàm hanc Fatalem. Nec abiit reliqua poëtarum stirps à suo patre. Euripidem, Sophoclem, Pindarum: & è nostris, Virgilium vide. Ad historicos me vocas? omnium illæ voces, Fato hoc tale accidisse, &, Regna euersa aut stabilita Fatis. Ad philosophos? quibus cura maior eruendæ & tuendæ contrà vulgum veritatis. At illi cum in plerisque aliis diuersi ierint, studio & malo ambitu certandi; mirum quàm omnes conuenerint in vnius huius viæ capite, quæ ducit ad Fatum. Capite viæ dixi. quia non eo negatum, quin ea in plures mox semitas

secta.

ſecta. quas tamen omnes ad hoc Quadrifinium videor poſſe reducere, Fati Mathematici, Naturalis, Violenti, Veri. Quæ explicabo breuiter, & tanquam pedem in ſingulis ponens: quia vulgò confuſio hîc & error.

CAPVT XVIII.

Tria prima genera Fati explicàta breuiter. omnium definitio ſiue deſcriptio. Stoïci leuiter & breuiter excuſati.

AC Fatum Mathematicum quidem appello, QVOD ligat & nectit firmiter actiones omnes euentusq́. ad vim ſiderum & poſituram ſtellarum. Cui Chaldæi & Aſtrologi, primi auctores. interq́. philoſophos fundus & ſubſcriptor, ſublimis ille Mercurius in Epiſtola ad Ammonem. Vbi Prouidentiam, Neceſſitatem, Fatum, ſubtiliter nec vanè prorſus diſtinguens, ait: πρόνοιά ἐστὶ αὐτοτελὴς λόγος τοῦ ἐπουρανίου θεοῦ· δυό δὲ τούτου δυνάμεις αὐτοφυεῖς, Ανάγκη καὶ Εἱμαρμένη. ἡ δὲ εἱμαρμένη ὑπηρετεῖ προνοίᾳ, καὶ ἀνάγκῃ· τῇ δὲ εἱμαρμένῃ, ὑπηρετοῦσιν οἱ ἀστέρες· οὔτε γὰρ εἱμαρμένην φυγεῖν τις δύναται, οὔτε φυλάξαι ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς τούτων δεινότητος. ὅπλον γὰρ εἱμαρμένης, οἱ ἀστέρες. κατὰ γὰρ ταύτην πάντα ἀποτελοῦσιν

*Etiã Plato inclinare iſtuc videtur in Timæo.

λῦσιν τῇ φύσει καὶ τοῖς ἀνθρώποις. id est: *Prouidentia est perfecta & absoluta ratio cælestis dei. cui duæ cognatæ facultates, Necessitas & Fatum. Et Fatum quidem subseruit ministrátque Prouidentiæ, simul & Necessitati: at Fato ipsi, subseruiunt stellæ. Nam nec Fati vim effugere quisquam potest; nec cauere sibi à vi & potentia stellarum. Hæc enim, tela & arma Fati. cuius arbitrio, cuncta efficiunt & perficiunt Naturæ atque Hominibus.* Et in eâdem stulta naui hodie non solùm Astrologorum vulgus, set (pudet dicere) è Theologis non nemo. At Naturale Fatum voco, 'ORDINEM caussarum naturalium, quæ (nisi impediantur) vi & natura sua certum eundemque producunt effectum. Aristoteles in hac parte: si * Alexandro Aphrodisiensi fides, interpreti eius haud infido. itemque Theophrastus, qui clarè scribit, τὴν εἱμαρμένην εἶναι τὴν ἑκάστου φύσιν, *Fatum esse, vniuscuiusque naturam.* Ex horum mente, quòd homo hominem gignit, Fato fit: quod moritur ab internis & sine aliena vi caussis, Fato. & retrò, Quòd homo serpentem gignit aut monstrum, * præter Fatum: itemque, quod gladiò occiditur aut igne. Sententia non valdè peccans, quia ad vim Fati ne adsurgit quidem quis

*Nam ipse Aristoteles silet. excipio De mūdo, vbi aliter.

*Ita Virgilio, & Ciceroni, Fato perire, aut præter Fatum, scriptum.

quis autem caſum non vitet, qui non aſcendat? Et talis in * diuinis vbique ferè Ariſtoteles eſt: libellum illum de Mundo excipio, qui totus aureus, ab alia mihi videtur & magis cæleſti aura. Quin hoc amplius in Græco ſcriptore lego, Ariſtotelem cenſuiſſe, *τὴν εἱμαρμένην οὐκ αἰτίαν μὲν, τρόπον δέ τινα αἰτίας συμβεβηκότα πως τοῖς τῆς ἀνάγκης τεταγμένοις.* Cor philoſophi! qui Fortunam caſumque ſeriò numerare inter cauſſas audet, non audet Fatum. Sed hunc mitto: ad Stöicos meos venio (non enim diſſimulo. in pretio & amore mihi ea ſecta) qui auctores Fati Violenti. Quod definio, cum * Seneca, NECESSITATEM *rerum omnium actionúmque, quam nulla vis rumpat.* aut cum * Chryſippo, *δύναμιν πνευματικὴν, τάξει τοῦ παντὸς διοικητικήν. vim ſpiritalem, ordine Vniuerſum hoc gubernantem.* Nec abeunt definitiones illæ nimis à recto aut à vero, ſi ſanè & modeſtè interpretêre. vti nec tota fortaſſe eorum ſententia, niſi iugulaſſet eam pridem conuerſus pollex omnis vulgi. Tribuunt iis duo impia. &, Quod deum ſubiicem faciunt trigis fati. &, Quòd actiones item internas, & noſtræ voluntatis. Nec fidenter nimis eos purgem vtriuſque culpæ. E ſcriptis enim eorum,

** Vt qui nec Prouidentiam plenè & planè ſatis adſerat. ſed, obiter aliquid in Ethicis.*

** In Quæſt. Natur.*

** Cuius etiam alia definitio in Agellij lib. VI.*

quæ pauca reſtant, eſt vbi hæc elicias; eſt, vbi magis ſaniora. Seneca ſanè porticus illius tibicen haud infirmus, in prius illud impingere videtur, libro quo minimè debuit, De Prouidentia: *Eadem neceſſitas*, inquit, *& deos alligat. irreuocabilis humana ac diuina pariter curſus vehit. Ille ipſe omnium conditor ac rector ſcripſit quidem Fata, ſed ſequitur. Semper paret, ſemel iuſſit.* Et indiſſolubilis illa cathena nexuſque cauſſarum, quo omnia & omnes ligant, vim facere non obſcurè videtur Arbitrio humano. At germani tamen veriq. Stöici, apertâ fronte profeſſi numquam iſta. aut ſiquid tale iis elapſum in calore illo, vt fit, ſcribendi ſiue diſſerendi: verbis id magis tale comperies, quàm re & ſenſu. Chryſippus ipſe (qui primus corrupit & eneruauit virilem ſectam ſpinoſo acumine quæſtionum) de libertate imminutâ, apud Agellium diluit & purgat. Nec Seneca noſter deum Fato ſubiicit (ſanior illi mens) ſed genere quodam ſermonis, deum deo. Nam qui inter eos proximè verum acceſſère, Fatum aliâs Prouidentiam ipſam appellabant, aliâs Deum. Itaque Zeno cum definiſſet * εἱμαρμένην, δύναμιν κινητικὴν τῆς ὕλης κατὰ ταὐτὰ, καὶ ὡσαύτως. addidit, ἥν τινα μὴ διαφέρειν καὶ πρόνοιαν καὶ φύσιν καλεῖν.

*Vim ſecundum eadem eodem modo materiæ motricem. quam nihil retulerit Prouidentiam aut Naturam etiam dixiſſe.

καλεῖν. Et Chrysippus ab eâdem mente Fatum alibi dixit λόγον ἀΐδιον τῆς προνοίας. Iam Panætius Stoicus θεὸν ἀπεφαίνετο τὴν εἱμαρμένην, *Deum ipsum dixit esse Fatum.* Quod idem sentiens clarè * Seneca: *Quoties voles*, inquit, *tibi licet aliter hunc auctorem rerum & naturarum compellare. Et Iouem illum optimum ac maximum ritè dices, & Tonantem & Statorem: qui non, vt historici tradiderunt, ex eo quod post votum susceptum acies Romanorum fugientium stitit, sed quod stant beneficio eius omnia Stator Stabilitórque est. Hunc eundem & Fatum si dixeris, non mentieris. Nam cum Fatum nihil aliud sit, quàm series implexa caussarum: ille est prima omnium caussa, ex qua ceteræ pendent.* Quæ postrema tam piè dicta, vt calumniari ea nec Calumnia ipsa possit. Nec abiit hac parte à Stöicis scriptor ille * magnus ad regem Magnum: οἶμαι δὲ, inquit, καὶ τὴν Ἀνάγκην οὐκ ἄλλο τι λέγεσθαι, πλὴν τοῦτον· οἷον ἀκίνητον οὐσίαν· εἱμαρμένην δὲ, διὰ τὸ εἴρεσθαί τε καὶ χωρεῖν ἀκωλύτως. id est: *Existimo autem & Necessitatem non aliud dici debere, quàm Deum. tanquam stabilem naturam. & Fatum item ipsum, quòd connectat omnia, & progrediatur liberè ac sine impedimento.* Qui sermones siquid improuidi habent, nihil tamen

*Lib. IIII. De benef. cap. VII. vbi hæc tamen aliter & corruptè legas.

*Aristoteles De Mundo.

men impij: & apud æquos interpretes haud longè abſunt à vero noſtroque Fato. Illud quidem elogium ſeriò Stöicorum genti do. non aliam ſectam maieſtatem ſuam & prouidentiam deo magis adſeruiſſe: non aliam homines ad ætherea illa & æterna traxiſſe magis. Et in fatalis huius ſtadij decurſu ſiquid lapſi: à laudabili bonoque ſtudio fuit, cæcos mortales à cæca Dea reuocandi. Fortunam inquio. cuius non ſolùm numen ab iis fortiter exploſum, ſed & * nomen.

*Vti & ab Auguſtino lib. 1. Retract. ca. 1.

CAPVT XIX.

Quartum ſiue Verum Fatum explicatum. De nomine ipſo dictum breuiter. Id definitum tenuiore filo: & oſtenſum à Prouidentia differre.

SED de ſenſu veterum aut diſſenſu, dixi ſatis. cur enim curioſè nimis aut ſubtiliter ſcruter * τὰς ἐν ἅδου τριακάδας? Cum vero Fato adfatim mihi negotij: quod nunc propono & illuſtro. Id autem hîc appello, æternum Prouidentiæ decretum: quod tolli non magis è rebus poteſt, quàm Prouidentia ipſa. Nec nomen mihi aliquis cauilletur. quia, fidenter hoc adſeuero, non aliud huic rei proprium in Roma-

*Triceſimas quæ in orco. quod adagium malè vertit, malè cepit noſter Deſiderius.

Romana lingua. Abuſi eo veteres? nos vtemur: & eductam è Stöicorum carcere vocem, trahemus ad lucem meliorem. Fatum enim certè à fando: nec aliud propriè, quàm* *dictum & iuſſum diuinum*. At hoc ipſum illud eſt, quod hîc quærimus. Fatum enim Verum definio, ſiue cum illuſtri Pico: PENDENTEM *à diuino Conſilio ſeriem ordinémque cauſſarum*. ſiue noſtris verbis, obſcurius ſed ſubtilius: INHÆRENS rebus mobilibus immobile Prouidentiæ decretum, quod ſingula ſuo ordine, loco, tempore, firmiter reddit. Dixi, Prouidentiæ decretum. quia Theologis qui hodiè (venia mihi in libero veri ſtudio ſit) non prorſus adſentior, qui id cum Prouidentia ipſa, re & nomine miſcent. Scio arduum imò temerarium, ὑπερούσιον illam & ὑπερουράνιον φύσιν (Deum dico) verbis certis concipere velle aut adſtringere, & quidquid ad illum: tamen vt humanæ mentis captus eſt, perſeuero aliud Prouidentiam eſſe propriè, aliud noſtrum Fatum. Nam Prouidentiam non aliter capio aut conſidero, quàm vt in deo vis ſit & poteſtas omnia videndi, ſciendi, gubernandi. & vis dico vniuerſa, indiuiſa, ſtipata, & vt cum Lucretio loquar, vniter iuncta. At Fatum ad res ipſas

*Priſciani verba. & ſimilia Varro. v. de L. L.

magis deſcendere videtur, in iisque ſingulis ſpectari. vt inquam ſit digeſtio & explicatio communis illius Prouidentiæ diſtinctè & per partes. Itaque illa in deo eſt, & ei ſoli tribuitur: hoc in rebus, & iis adſcribitur. Tricari tibi videor, & quod ille ait, *κέγχρον τρυπᾷν? Imò ſumo hæc, Lipſi, è medio ſermone vulgi. quo nihil magis increbuit, quàm vt dicamus *Meo bono fato id fieri, aut malo*: &, *Hoc eſſe regni illius aut opidi fatum*. At de Prouidentia nemo ſic loquetur: nemo inquam rebus ipſis eam tribuet, citrà impietatem aut irriſum. Benè ergo dixi, in deo illam eſſe: hoc à deo quidem, ſed intellegi in rebus. Addo amplius, Prouidentiam etſi reapſe à Fato indiuulſam, tamen præſtantius quiddam & prius Fato videri: vti Solem præcellere lumini, æternitatem tempori, intellectum rationi, vulgò adſerimus in Sapientum ſcholis. Sed ne dilatem hæc triſtia, etſi nondum trita: vides ex iſtis cauſſam mihi iuſtam diſcriminis, itemq. nominis retenti contrà nouitium τῶν θεολογουμένων Senatum. Nam priſci illi & olim conſcripti *Patres, nihil mihi inuident aut inhibent quin verbo Fati in ſana & vera notione fidenter vtar. Sed vt ad clarandam finitionem meam redeam, dixi Inhærens decre-

*Hæc vt explicarẽt, alij triplicem Prouidentiam fecère. vt Platonici & Plutarchus. qua diuiſione nihil opus.

* *Milium terebrare.* adagio eſt, qua vſus Galenus.

*Vt Auguſtinus lib. v. De ciuitate cap. I. & cap. IX. Item Iſidorus, Orig. VIII. cap. vlt. Quin & Thomas Aquinas libellum De Fato ſcripſit & inſcripſit.

decretum. vt oſtenderem ſpectari Fatum debere in iis ad quæ peruenit, non à quo venit. Addidi, Rebus mobilibus. illud adſignificans, Fatum ipſum etſi immobile, motum tamen inſitum & naturam non tollere à rebus: ſed leniter & ſine vi agere, vt cuiq. rei impreſſa à deo ſigna poſtulant & notæ. In cauſſis quidem (ſecundas intellego) neceſſariis, neceſſariò: in naturalibus, naturaliter: voluntariis, voluntariè: contingentibus, contingenter. Itaque rerum quidem reſpectu, vim nullam adfert aut coactionem: ſed vt quidque natum eſt facere aut pati, ita dirigit ſingula & flectit. At ſi id ad originem ſuam tamen retrahis, id eſt Prouidentiam & Deum: conſtanter nec timidè adfirmandum, neceſſariò omnia fieri quæ Fato fiunt. Poſtremò adiunxi, de Ordine, Loco, Tempore. firmans quod antè poſui, Prouidentiam rerum omnium iunctim eſſe; Fatum per diſtributionem, ſingularum. Et in Ordine, ſeriem nexumq. cauſſarum intellego, quas Fatum definit. in Loco & Tempore, miram illam & numquam explicandam vim qua omnia euenta & certis locorum ſedibus, & temporum momentis ſunt adſtricta. Fatum eſt Tarquinium regno eiici? fiat: ſed adulterium
præce-

præcedat. ordinem vides. Cæſarem interfici? ita: ſed in Curia etiam, & ad ſtatuam Pompeij. locum vides. Domitianum à ſuis cædi? cædetur: & illa ipſa hora, quam fruſtrà vitabat, quincta. tempus vides.

CAPVT XX.

Diſtinctum & diuulſum id à Stöico fato quattuor terminis. Oſtenſum accuratius, quo modo vim non inferat voluntati. itémque deum nec συνεργὸν mali nec auctorem eſſe.

SATIN' hæc capis adoleſcens? an clarior etiam fax tibi accendenda? Ego caput concutiens, Clarior Langi, clarior, inquam: aut æternùm relinquis me in hac nocte. Quod enim iſtud diſcriminum ſubtile ſtamen? qui quæſtionum captioſi laquei ſunt? Inſidias, mihi crede, metuebam: & tam expenſa & ſuſpenſa tua verba ſuſpiciebam, vt ſingulos hoſtes. Langius ſubridens, At tu confide, inquit. nullus hîc Annibal eſt: & in præſidium, non inſidias deueniſti. Dabo lucem: illud modò effare, vbi & in qua parte cæcutis? In eâ, Langi, inquam, quæ de vi eſt & neceſſitate. Non enim capio prorſus, quomodo Fatum hoc

hoc tuum ab illo Stöicorum disiungis. quod cum verbis & ianuâ, quod dicitur, benè exclusisti; re & posticô videris admittere. Langius promptè, Absit Lipsi, inquit, absit. Non enim ego vel per somnium Fatum vllum Stöicorum induco: nec * anus illas recoquo diu extinctas: modestum piumque Fatum profero, quod ab illo Violento quattuor his finibus abiungo. Illi deum Fato subiiciunt, nec Iupiter ipse apud Homerum, cum maximè vellet, Sarpedonem suum eripuit eius vinclis: at nos Fatum deo. quem liberrimum omnium rerum auctorem & actorem esse volumus, & transcendere cum libuit ac rumpere implexa illa agmina & volumina Fati. Item illi ab æterno fluentem seriem caussarum naturalium constituunt. nos nec naturalium caussarum semper, (deus enim prodigij aut miraculi caussa, sæpe citrà, imò contrà naturam egit:) nec ab æterno: quia secundæ caussæ non æternæ. Origo enim iis certè cum mundo. Tertiò, illi τὸ ἐνδεχόμενον sustulisse videntur è rebus: nos id reddimus, & quoties secundæ caussæ tales sunt, Contingens fortuitumq. admittimus in euentis. Postremò, voluntati vim illi intulisse visi violentam. abest hoc à nobis, qui & Fatum

*Parcas intellego.

ponimus,& in gratiam tamen reducimus cum arbitrij libertate. Ita enim Fortunæ & Casus fallacem ventum fugimus, vt nauim hanc ad Necessitatis scopulum non allidamus. Fatum est? sed prima nempe caussa. quæ adeò secundas mediasque non tollit, vt non nisi (ordinatim quidem & ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον) per eas agat. At inter secundas etiam Voluntas tua est: quam fuge credere, vt deus ille*cogat aut tollat. Hic error omnis in ista re, hæc nubes. nemo scit se velle debere, quod vult Fatum. & dico, liberè velle. Deus enim ille qui res creauit, rebus vtitur, sine corruptione rerum. Sicut supremum illud cælum inferiores omnes orbes ita secum ducit, vt proprium eorum motum non abrumpat aut sistat: sic Deus fati impetu humana omnia trahit, sed peculiarem cuiusque vim aut motionem non tollit. Arbores & fruges voluit crescere? crescunt sine vlla vi, per naturam. Homines deliberare, eligere? deliberant sine vlla vi & eligunt, per voluntatem. Et tamen hoc ipsum quod electuri fuerunt vidit ipse ab æterno: sed vidit, non coëgit; sciuit, non sanxit; prædixit, non præscripsit. Quid titubant hîc nostri Curiones? Miselli! non alius mihi locus videtur in clariori luce. nisi

*Quidquid hîc disputo, prudentum iudicij esto. Corrigam monitus. & erroris aliquis me conuincet, nemo pertinaciæ.

*Acutè Augustinus: *Non enim voluntas cogi potest vt velit quod non vult: non enim vellemus, si nollemus.*

προγινώσκει πάντα, ἀλλ' οὐ πάντα προορίζει. Damascenus.

nisi quod petulca ista mens idemtidem se scalpit & exasperat, malâ quâdam scabie infecta litigandi & disserendi. Quomodo enim, inquiunt, si Deus prouidit peccaturum me, nec falli prouisio illa potest, non necessariò peccem? Fatue. quis id negat? peccas necessariò: sed adde, per tuam voluntatem. Nempe hoc prouidit, vt eo modo pecces quo prouidit: prouidit autem vt liberè: liberè igitur necessariò peccas. Satin' hoc clarum? Sed vrgent iterum, At enim deus in nobis auctor omnis motus. Communiter auctor, fateor: sed non nisi boni fautor. Ad virtutem accingeris? illo sciente & iuuante fit. ad vitium? sciente &*sinente. Nec eius hîc aliqua culpa. Equum insideo & impello debilem & claudum: quòd impello à me est; quòd debilem, ab ipso. Citharam pulso dissonam & neruis malè vinctam: quod tamen discordat, instrumenti vitium esse fatebere, non meum. Terra hæc ipsa arbores & fruges omnes alit communi succo: sed illæ salutarem fructum proferunt, aliæ venenum. quid dices? à terra hoc esse, an potius ab insita arborum vi, quæ alimentum bonum decoquunt in suum virus? Simile hîc est: & à deo quidem quod mouêre; à te & in te, quòd ad

* Plutarchus satis argutè, Peccata negat fato fieri, tamen fato contineri: sicut non omnia lege fiunt, quæ lege continentur.

* Quâdam etiam sententiâ, volente. quia nihil certè inuito deo fit.

malum. Denique vt concludam de hac Libertate; Fatum veluti præſultor eſt, & funem ducit in mundi iſta chorea: ſed ita vt partes aliquæ noſtræ ſint volendi ſemper aut nolendi. Nec vltrà. non enim efficiendi: quia arbitrium ſaltem relictum homini, quo reluctari & obniti deo libeat: non vis etiam, quâ poſſit. Vt in naui ambulare mihi fas, & per foros diſcurrere aut tranſtra, ſed nihil minutus hic motus valet vt impediat eius curſum: ſic in Fatali hac naui, qua omnes vehimur, currant licet voluntates noſtræ & tranſcurrant, non viâ eam eiicient aut ſiſtent. Temperabit & habenas moderabitur ſemper ſuprema illa voluntas: & quo viſum erit cumque, currum hunc diriget leni quodam fræno.

CAPVT XXI.

Concluſio tractationis de Fato. monitum, periculi plenam & ancipitem eam eſſe. non curioſè indagandam. denique adhortatio ſeria vt vires animo imprimantur à Neceſſitate.

SED quid ego iſta? verto proram, & remoueo me ab hac Charybdi, quæ multorum ingenia abſorpſit. Ciceronis hîc naufragium video, qui Prouidentiam* maluit tollere, quàm delibare

*In libris De diuinat.

delibare aliquid de humana libertate. *Ita dum homines liberos fecit*, (ait eleganter antiſtes Hipponenſis) *fecit ſacrilegos*. Damaſcenus etiam inter noſtros, natat in hoc freto: & Prouidentiam ad cetera quidem porrigit, remouet ab iis quæ ἐφ' ἡμῖν. Quorum periculis moniti, terram malîmus legere, Lipſi, nec altè penetremus nos in hoc mare. Euclides olim interroganti multa de diis, percommodè reſpondit: Cetera quidem neſcio, illud ſcio, quod odêre curioſos. Idem de Fato cenſe: quod adſpici vult, non inſpici: credi, non cognoſci. Biantis opinor illud eſt, * περὶ θεῶν λέγε ὡς εἰσι. melius ad Fatum transferam: de quo hoc ſatis eſſe moneo, vt eſſe ſcias. Cetera nihil peccas, ſi ignoras. Illud propriè ad noſtram Spartam (iam enim ab implicito hoc flexu redeo in veterem & apertam viam) vt Neceſſitatem agnatam malis Publicis credas, & in illâ non vanum ſolatium quæras tui luctus. Quid ad te curiosè de libertate arbitrij quærere, aut ſeruitute? de coacta voluntate, aut ducta? Miſer! Syracuſæ tuæ capiuntur, & in puluere pingis. Bellum tibi ſuprà caput, Tyrannis, cædes, mors: quæ ſupernè certè immiſſa, nec quidquam ad tuum arbitratum. Timere ea potes, non cauere: fu-

De diis hoc tantùm dic, eſſe.

gere, & non vitare. Arma aduersum hæc indue, & arripe hoc Fatale telum. quod dolores istos omnes non pungit, sed iugulat: non minuit, sed tollit. Vt vrticam si contanter attingas, adurit; si fortiter, hebescit: sic luctus ista asperitas increscit si lenioribus remediis attractes; si duris & fortibus, cedit. Necessitate autem nihil fortius est, quæ solo impetu mollia hæc agmina obruit & auertit. Quid enim tibi vis dolor? non inuenis locum in eo, quod fieri non solùm potest, sed debet. Quid tu querela? quatere hoc cæleste iugum potes, non potes excutere.

Desine fata deûm flecti sperare querendo.

Necessitatis non aliud effugium est, quàm velle quod ipsa cogat. Eximiè* eximius ille Sapientum: Ανίκητος εἶναι δυνάσαι, ἐὰν μηδένα ἀγῶνα καταβαίνῃ, ὃν οὐκ ἔστιν ἐπὶ σοὶ νικῆσαι. At talis agon iste cum Necessitate est: quem quisquis suscipit, succumbit: & quod magis mirere, succubuit, priusquàm suscepit.

*Epictetus in Enchirid. Id est: *Inuictus esse poteris, si in nullum certamen te demittes, quod in te non est vincere.*

CAPVT

CAPVT XXII.

Ignauiæ latibulum aliquod quæri solere in Fato. sed id detectum. Fatum agere per caussas medias, eóque illas adhibendas. Quatenus auxiliari patriæ, quatenus non oporteat. Finis impositus primo libro & sermoni.

ET sermonis pausam hîc aliquam faciente Langio, alacrius erupi & interrupi ego: Si ventus hic diutius spirat à puppi, non procul mihi videar à portu. Audeo enim iam deum sequi, audeo necessitati obsequi: & videor cum Euripide posse dicere,

*Θύοιμ' ἂν αὐτῷ μᾶλλον, ἢ θυμούμενος
Πρὸς κέντρα λακτίζοιμι, θνητὸς ὢν θεῷ.

**Potius sacra illi fecerim, quàm percitus Ira, ferire calcibus stimulos velim, Mortalis ipse cælico pugnans deo.*

Æstus tamen vnus est turbidæ cogitationis, qui me iactat. quem Langi siste. Si enim Mala publica à Fato: nec vinci id potest aut vitari: quid vltrà de patria aut pro ea laboramus? cur non omnia rectori illi magno & indomito permittimus, & sedemus ipsi, quod dicitur, manibus compressis? Nam tuo quoq. concessu, vanum auxilium omne & consilium, aduersantibus fatis. Langius renidens, Per cõtumaciam aut proteruiam adolescens, inquit, à recto abis & à vero. Fatis hoc est obsequi, an oppedere & illude-

illudere? Sedebo, inquit, manibus compreſſis. Benè habet. vellem nunc labiis. Quis enim vmquam tibi dixit, Fatum merum ſolumque agere, ſine media & auxiliante cauſſa? Liberos tibi tollere fatum eſt: ſed ita vt in vxoris tuæ horto prius ſeras. A morbo ſaneſcere: ſed hactenus, vt medicum adhibeas & fomenta. Simile hîc. & ſeruari hanc fluctuantem & mergentem patriæ tuæ nauem ſi Fatum eſt; hoc quoque Fatum, propugnari eam & defendi. Si ad portum peruehi vis, manum remis admoueas oportet, & vela expandas: non vt otioſus captes & exſpectes ab alto vẽtum. At contrà, ſi Fatum illam ipſam patriam tuam perire: fient Fato videlicet iſta quoque, quæ ad exitium humanâ viâ ducant. Plebs cum proceribus & inter ſe erit diſcors. nemo parêre gnarus, nemo imperare. ſtrenui linguâ multi, ignaui omnes operâ. deniq. in ducibus ipſis non conſilium, non fides. Verè *Velleius: *Ineluctabilis fatorum vis, cuius fortunam mutare conſtituit conſilia corrumpit.* itemque: *Quippe ita res habet, vt plerumq. qui fortunam mutaturus eſt deus, conſilia corrumpat: efficiátque, quod eſt miſerrimum, vt quod accidit etiam meritò accidiſſe videatur.* Nec tamen illuc ſtatim delabere, vt

*Velleius Paterculus hæc lib. II. De Cæſare, & Varo.

extrema

extrema fata vrgere patriam tuam censeas. Quî enim nosti? & quî scis an concussio & commotiuncula hæc tantùm sit, an ad interitum morbus? Fer opem igitur. & quamdiu, iuxtà vetus verbum, anima huic ægro est, spera. Quòd si iam certis clarisq. indiciis fatalis mutatio apparebit: me quidem iudice valebit illud, μὴ θεομαχεῖν. Et Solonis exemplum tutò hîc ingeram: qui cùm Athenas Pisistratus occupasset, videretq. conatum omnem frustrà esse pro libertate, arma & scutum ante fores Curiæ ponens, O patria, inquit, tibi & dictis & factis opitulatus sum: atq. ita domum abiit, in posterum quieturus. Hoc facias. cede deo, cede tempori: &, si bonus ciuis es, te ipsum mollioribus & melioribus fatis reserua. Quæ nunc periit libertas, reuiuiscere potest: & patria quæ corruit, resurgere labenti æuo. Cur temerè abiicis animum, aut despondes? Ex illo pari Consulum apud Cannas, fortiorem ciuem Varronem habeo qui fugit, quàm Paullum qui occubuit. Nec aliter Senatus populusque Romanus iudicauit: qui publicè gratias ei egerunt, quòd de rep. nō desperasset. Ceterum siue titubat illa tantùm, siue cadit: siue perit, siue prorsus interit: nihil adfligere, sed Cratetis excelsum

illum animum indue, qui quærenti Alexandro

*Thebas.

an * patriam ſuam vellet reſtitui? Quid opus? reſpondit. alius Alexander iterum eam fortaſſe diruet. Hæc ſapientum, hæc virorum.

*id eſt: *Dolores autem In animo reſidere ſinamus, licet triſtes. Non enim vtilitas aliqua frigidi luctus.*

—— * ἄλγεα δ' ἔμπης
Ἐν θυμῷ κατακεῖσθαι ἐάσομεν, ἀχνύμενοί περ.
Οὐ γάρ τις πρῆξις πέλεται κρυεροῖο γόοιο.

vt rectè monitum Achilli apud Homerum. Nam aliâs, vt Creon ille in fabulis ardentem filiam amplexus, nihil eam iuuit, ſed ipſe vna periit: ſic te citius, Lipſi, exſtinxeris, quàm lacrimis tuis hunc publicum Belgicæ ignem.

Dum dicit etiam Langius, validiore ſonitu ſtrepuêre fores. & puer ecce rectà ad nos introiit, qui à Clariſſimo Torrentio miſſus, vt admoneret de hora cænæ. Langius velut experrectus, Hem! inquit, ita impoſuit mihi hæc fabulatio? & dies clàm elapſus? Simulque ſurgens & manum mihi iniiciens, Eamus Lipſi, inquit, ad optatam mihi cænam. Imò ſedeamus, inquam ego renitens. Ante omnes cænas hæc mihi eſt: quam verè cum Græcis dixerim

Deorum cibum.

* θεῶν τροφήν. In his epulis Eſurio ſemper ego, numquam Saturio. At Langius nihilominus me traxit, & Fidem, inquit, nunc ſeruemus. cras, ſi voles, Conſtantiæ perlitabimus.

I. LIPSI

I. LIPSI DE CONSTANTIA LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

Occaſio repetiti ſermonis. itio ad Langij amœnum hortum, eiuſque laudatio.

SEQVENTI die, viſum Langio abducere me ad ſuos hortos. Quos impenſo ſanè ſtudio duplices colebat. alteros in colle, è regione ædium: alteros paullò longius ſitos, in depreſſiore loco, ad ipſum Moſam,

Quod per amœnam vrbem leni fluit agmine flumen. Ennij verſus.

Itaque cum occupaſſet me ſatis manè in cubiculo, Ambulamúſne Lipſi? inquit. an quies tibi magis cordi & ſeſſio? Imò ambulatio Langi, inquam, ſi tecum. ſed quò imus? Si placet, ad hortos meos, inquit Langius, qui ad flumen. Non longa ea via eſt. corpus obiter exercueris: vrbem videris: denique grata ibi in hoc

æſtu & frigerans aura. Placet, inquam ego. nec te duce via mihi vlla moleſta, non ad extremos Indos. Et cum dicto pallia popoſcimus, ſumſimus, iuimus, iniuimus. Cumq. in ipſo aditu oculos circumtuliſſem vago quodam & curioſo adſpectu: miratus ex animo elegantiam & cultum loci, Mi ſenex quæ hæc amœnitas eſt? inquam. quis ſplendor? Cælum hîc habes Langi, non hortum. nec aſtrorum illi ignes profectò magis nitent in ſerena nocte, quàm hi tui ſcintillantes micantesq. variè flores. Adonidis aut Alcinoi hortos loquuntur? nugæ, ad iſtos comparati, & imagines muſcarum. Et ſimul propius accedens & flores quoſdam naribus oculisque admouens, Quid primum voueam? inquam. oculus cum Argo fieri, an naſus cum Catullo? Ita vtrumque ſenſum pariter permulcet mihi & titillat hæc voluptas. Ite ite omnes Arabum odores, qui nautea mihi præ halitu hoc ingenuo & verè cæleſti. Langius manum mihi blandè premens, nec ſine riſu, Præfiſcinè Lipſi, inquit. non ego, non hæc ruſtica mea Flora agnoſcimus tam ſcitam, tam vrbanam laudem. Ego iterum, Tamen Langi veram. Blandiri me putas? ſeriò hoc dico & ex intimo meo ſenſu, Campi Elyſij, Elyſij non ſunt,

ſunt, præ hoc tuo rure. Ecce enim quæ hîc vbique nitela eſt? quis ordo? quàm aptè omnia in areolas ſuas puluillosque diſpoſita? vt non elegantius teſſellæ aliquæ in pauimento. Iam quæ florum herbarumq. copia? quæ raritas & nouitas? vt videatur in exiguum hunc locum Natura concluſiſſe, quidquid eximium habet noſter aut alter orbis.

CAPVT II.

Hortorum in genere Laudatio. Cultum eum antiquum eſſe, & à natura. Reges & viros magnos vſurpaſſe. Denique delectatio eorum ob oculos poſita, & non improbum meum votum.

ET hercules egregium & laudabile hoc tuum ſtudium, Langi, in re hortorum. ſtudium ad quod, niſi fallor, optimus & modeſtiſſimus quiſque trahitur à natura ipſa. Cui argumentum, quòd non facilè voluptatem aliam dixeris, in quam ab omni æuo tam cupidè conſenſerint ſelecti inter gentes. Sacras litteras luſtras? videbis vnà cum orbe nato natos hortos: quos Deus ipſe primo homini domicilium adtribuit, & velut ſedem beatæ vitæ. Profanas? ecce Adonidis, & Alcinoi, &

Tantali, & Hesperidum hortos prouerbia & fabulæ loquuntur: & in veris certisque historiis, reperies Cyri regis manu plantaria instituta, & Semiramidis aërios pensilesque flores, & Masanissæ nouum & celebrem cultum, Africâ mirante. Iam inter priscos Græcos Romanosque, quot illustria capita tibi proferam, qui positis aliis curis, soli in hac cura? In illis quidem: vno verbo, omnes philosophos & sapientes. qui remoti ab insano foro & vrbe, hortorum se spatiis sepibusque clauserunt. At in istis; Tarquinium regem video iamtum priscâ illâ Româ, in hortis molliter ambulantem & papauerum capita resecantem: Catonem Censorium agnosco in re hortensi deditum, & de eâ seriò scribentem: Lucullum post Asiaticas victorias, in iisdem otiantem: Sullam, abiectâ Dictaturâ, suauiter hîc senescentem: & Diocletianum Principem, olera sua & lactucas ad Salonam, purpuræ & omnibus sceptris præferentem. Nec abiuit ab hoc meliorum iudicio vulgus. in quo ipso, simplices omnes & sine mala ambitione animas scio fuisse in hoc cultu. Est enim profectò arcana quædam & congenita nobis vis cuius intimas caussas non facilè reddo, quæ ad hãc innoxiam

& inge-

& ingenuam delectationem trahit non nos tantùm qui propendemus; ſed illoſipſos ſerios & ſeueros, qui renituntur & irrident. Atque vt cælum & æternos illos ignes nemini adſpicere fas, ſine occulto horrore quodam & religione: non item Terræ ſacras opes & hunc inferioris Mundi* mundum, ſine tacita quadam gaudij titillatione & ſenſu. Animum tuum mentemq́ue percontare: capi ſe hoc adſpectu dicet, imò paſci. Oculos ſenſumq́ue: fatebuntur non alibi libentius ſe acquieſcere, quàm in his hortorum areis & puluillis. Circumſiſte, quæſo te, paullulum hæc agmina florum & augmenta. vide mihi illum è calyce, hunc è vagina, alium è gemma protuberantem. vide hunc morientem ſubitò, alium ſubnaſcentem. denique inſpice in vno aliquo genere cultum, formam, faciem, mille modis paria & diuerſa. Quæ illa tam rigida mens, quæ inter hæc non flectat ſe molli aliqua cogitatione, & liqueſcat? Iam ades curioſe tu ocule: defigere paullùm in nitores iſtos & pigmenta. inſpice hanc natiuam purpuram, hunc ſanguinem, hoc ebur, hanc niuem, hanc flammam, hoc aurum: & tot colores, quos artifici cuique penicillo æmulari fas. æmulari, ſed non imitari.

*Ornatum intellego.

imitari. Denique quis exhalans ille odor? quis penetrans ſpiritus? & neſcio quæ pars æthereæ auræ infuſa ab alto? Vt non vanè poëtarum noſtra gens flores pleroſque natos finxerit, è ſucco aut ſanguine immortalium deorum. O gaudij & liquidæ voluptatis vere fons! ô Venerum & Gratiarum ſedes! mihi in veſtris vmbraculis quies & vita ſit: mihi fas remoto extrà ciuicos tumultus, inter has herbas, inter hos noti ignotique orbis flores, hilari & hiante oculo oberrare: & modò ad hunc occidentem, modò ad illum exorientem manum vultumq. circumferre: & cum vaga quadam alucinatione curarum hîc omnium falli & laborum.

CAPVT III.

Contrà curioſos quoſdam diſſertum, qui hortis ad vanitatem & ignaniam abutuntur. Quis verus eorum vſus. Sapientibus & doctis idoneos eſſe. & Sapientiam ipſam altam in iis & educatam.

CVM dixiſſem hæc acrius, & voce vultuque accenſo: remiſſo ore ad me Langius, Amas certè Lipſi, inquit, amas floridam hanc purpureamque Nympham: ſed vereor vt ames immo-

immodeſtè. Hortos enim laudas. ſed ita vt vana pleraque in iis mirere aut externa: vera & legitima eorum gaudia omittas. Colores enim dumtaxat auidè inſpicis, & in puluillis quieſcis, & flores petis ab noto ignotoque orbe. Obſecro vt quid? vt'ne te quoque eſſe ſciam in hac ſectâ, quæ exorta hodie, malè curioſorum hominum, malè feriatorum? qui rem optimam ſimpliciſſimamque, inſtrumentum duorum vitiorum fecerunt, Vanitatis & Torporis. Hac enim fini habent hortos. Herbulas aliquot & flores exoticos ambitiosè conquirunt: & quæſitos ita anxiè fouent & tuentur, vt nulla mater ſuum gnatum. Hi ſunt, quorum litteræ in Thraciam, Græciam, Indiam diſcurrunt: idque ſeminis exigui aut bulbuli cauſsâ. Hi, quibus ægrius ſit florem aliquem nouum mori, quàm veterem amicum. * Romanum illum riſerit aliquis, qui piſcem ſuum atratus luxit? iſti plantam. Iam ſiquis ex his Floræ candidatis nouius aliquid aut rarius nactus ſit, vt oſtentat? vt alij competitores æmulantur, inuident? è quibus non nemo triſtior domum diſcedit, quàm olim in Præturæ petitione victus Sulla aut Marcellus. Quid dicam, niſi hilaram hanc quandam inſaniam

*Hortenſium. qui lugubria ſumpſiſſe dicitur ob murænam.

esse: nec absimilem illi puerorum, pallentium & rixantium circà pupas suas & sigilla? At eorumdem industriam in hortis etiam cognosce. Sedent, circumambulant, oscitant, dormiunt. nec aliud prorsus vt non otij sui secessum hunc habeant, sed desidiæ sepulcrum. Profanum genus! & quos iure arceam ab orgiis veri arcaníque horti. quem modestæ voluptati natum scio, non vanitati: quieti, non torpori. An ego tam leuis, quem efferat aut deprimat herbula aliqua rarior, siue adepta siue amissa? Imò æstimo res suis pretiis: & seposito lenocinio illo nouitatis, scio herbas esse, scio flores: id est breuia quædam & fugacia, de quibus aptissimè poëta princeps

*Ζεφυρίη πνείουσα τὰ μὲν φύει, ἄλλα δὲ πέσσει.

*Zephyri spirans aura alia quidem gignit, alia concoquit.

Itaque non sperno eas siue delicias siue elegantias (& exemplum vides:) sed hoc à mollibus Hortensiis istis muto, quod sine cura hæc talia conquiram: sine cura habeam: sine cura amittam. Nec idem ille ego tam marcidus, imò tam mortuus, vt recondam & velut sepeliam me in his hortorum vmbris. Negotium etiam in illo otio reperio, & inuenit ibi animus quod sine actione vlla agat, sine labore vllo elaboret. *Numquam minus solus sum*, aiebat ille, *quàm*

quàm cum ſolus: numquam minus otioſus, quàm cum otioſus. Vox egregia, & quàm auſim dicere natam in hiſipſis hortis. Scilicet menti parati illi, non corpori: ad eam recreandam, non ad hoc laxandum: & ad ſalubrem quendam ſeceſſum à curis aque turbis. Homines tibi moleſti? hîc apud te eris. Occupatio exhauſit? hîc replebere. vbi animo quietis illud pabulum, & ab aurâ puriore velut inſpiratio nouæ vitæ. Itaque vides veteres illos Sapientes? in hortis habitarunt. Eruditas hodie doctáſq. animas? hortis delectantur. & in iis diuina illa pleraque ſcripta procuſa, quæ miramur, & quæ nulla temporum ſeries aut ſenectus abolebit. Viridi illi Lycæo tot diſſertiones de natura debemus. vmbriferæ Academiæ, de moribus. & ex hortorum ſpatiis diffuſi vberes illi Sapientiæ riui quos bibimus, & qui fæcundâ diluuie orbem terræ inundarunt. Scilicet attollit ſe magis erigitque ad alta iſte animus, cum liber & ſolutus videt ſuum cælum: quàm cum ædium aut vrbium carceribus incluſus. Hîc mihi vos poëtæ duraturum aliquod carmen pangite. hîc vos litterati meditamini & ſcribite. hîc vos Philoſophi de tranquillitate, de conſtantia, de vita & morte diſputate. En

L 2 Lipſi,

Lipſi, quæ vera hortorum vſio & finis. otium inquam, ſeceſſio, meditatio, lectio, ſcriptio: & ea tamen omnia velut per remiſſionem & per luſum. Vt pictores longâ intentione hebetatos oculos ad ſpecula quædam & virores colligunt: ſic nos hîc animum defeſſum, aut aberrantem. Et cur celem te meum inſtitutum? Pergulam illam topiario opere vides? Hæc Muſarum mihi domus eſt, hæc Sapientiæ meæ gymnaſium & palæſtra. Illîc aut ſeriâ arcanaque lectione pectus impleo: aut ſemente quâdam obſero bonarum cogitationum. Et vt tela quædam in armamentarium, ſic ex iis præcepta in animum recondo: quæ prompta mihi mox contrà vim varietatemque Fortunæ. Intrà eam quoties pedem penetraui, emanere viles omnes ſeruileſque curas iubeo: & erecto quantum licet capite, ſtudia profanæ plebis deſpicio, & magnum hoc in rebus hominum inane. Hominem imò ipſum exuere ſæpe mihi videor, & in altum rapi igneis Sapientiæ quadrigis. An illîc angi me cenſes, quid Celtæ, quid Celtiberi moliantur? quis ſceptrum Belgicæ teneat, aut amittat? Aſiæ tyrannus claſſe nobis an terrâ minetur? aut denique

-- quid

-- ——quid ſub Arcto
Rex gelidæ meditetur oræ?

Nihil horum. munitus & clauſus contrà omnia externa, intrà me maneo: à curis omnibus ſecurus præter vnam, vt fractum ſubactumque hunc animum rectæ Rationi ſubiiciam, & animo ceteras res humanas. Vt quandocumque fatalis ille & meus dies venerit, fronte compoſita nec mæſtus eum excipiam: abeamque ex hac vita non vt eiectus, ſed vt emiſſus. Hæc muginatio mea in hortis Lipſi, hi fructus. quos non permutem (quamdiu ſana mihi mens) cum omni gaza Perſarum aut Indorum.

CAPVT IIII.

Ad Sapientiam igitur adhortatio. per eam ad Conſtantiam veniri. & ſeriò monita iuuentus vt ſerias Philoſophiæ litteras cum amœnioribus illis & liberalibus coniungat.

DIXERAT Langius. & poſtremo illo tam alto & conſtanti ſermone, verè fateor, dederat me in ſtuporem. quem tamen abrupi, O te felicem, inquiens, otij pariter & curarum! & ô vix humanam in homine vitam! quam vtinam parte aliqua imitari mihi fas: & per

vestigia ista serpere, etsi longo interuallo. Langius velut castigans, Imitari? inquit, imò superare. nec sequi tibi solùm hîc ius, sed præire. Parum enim Lipsi, parum in hac Constantiæ & Virtutis via ipsi nos promouimus: nec fortibus bonísque pares adhuc sumus, sed proiectè mollibus aut malis paullò fortasse firmiores. At tu cuius vegeta & alta indoles, accingere. & me duce, viam hanc ini quæ rectà ad firmitudinem & Constantiam ducit. Via quam dico, Sapientia est. cuius æquabilem & tranquillam orbitam, quæso moneóque, ne vltrà fugias calcare. Litteræ tibi hactenus cordi, & nouem istæ deæ? Placet. scio enim amœniore hac & externa doctrina excoli & præparari prius animum debere, * *non ante idoneum cui diuina semina committantur*. sed illud non placet, si in his adhærescis, eáque vna tibi studiorum, quod dicitur, prora & puppis. Rudimenta enim hæc nostra esse debent, non opera: via, non meta. In conuiuio aliquo si assedisses, non bellaria solùm & placentas gustares, credo: sed stomacho fulcimentum aliquod dares cibi firmioris: in hoc publico doctrinarum epulo, cur non idem fit? cur inquam ad illa oratorum & poëtarum mella, non adiungis

*Augustini verba & sententia. lib. 1. De Ordine.

iungis hanc firmiorem Philoſophiæ dapem? Non enim deſeri illas volo (ne tacitus me calumniêre) ſed hanc adſeri: & ſolutas per ſe fluentesque Nymphas temperari hoc ſeueriore, vt ita loquar, Baccho. Proci illi apud Homerum non iniuria ridentur, qui relicta Penelopæ conuertêre ſe ad ancillas: caue idem tibi ſit, neu ſpretâ illâ rerum dominâ, ardeas tantùm in eius adminiſtris. Pulchra hæc laudatio, O virum doctum! ſed illa melior, O virum ſapientem! & iſta optima, O virum bonum! Has ſectemur: & per tot labores non Scire tantùm velimus, ſed Sapere & Facere.

*Ὡς οὐδὲν ἡ μάθησις, ἂν μὴ νοῦς παρῇ! *Quam ſcire nihil eſt, ſapere ſi non adſit!

ait vetus & verus verſus. Quàm multi hodie in hoc noſtro Muſico cœtu qui & ſe dedecorant, & omne nomen litterarum? quidam, quia flagitiis & ſceleribus cooperti: plerique, quia vani, leues, μετεωροὶ, & nullius ſeriæ curæ. Linguas diſcunt? ſed linguas tantùm. Græcos Latinosque ſcriptores intellegunt? ſed intellegunt tantùm. & quod Anacharſis ſcitè olim de Athenienſibus dixit, Nummis eos vti dumtaxat ad numerandum: ſic iſti ſcientiâ, ad ſciendum. Vitæ factorumque adeò nulla

cura

cura eſt: vt, me quoque iudice, non fruſtrà litteræ in vulgus malè audiant, tanquam ad nequitiam magiſtræ. Atqui ad virtutem eæ ſunt, ſi legitimè vtâre. Sapientiam modò adiunge. cui præparare ingenia noſtra litteræ debent, non detinere ea aut ſibi vindicare. Vt enim arbores quædam fructum non ferunt, niſi aliis velut maribus adſitæ: non item tuæ iſtæ virgines, niſi cum virili Sapientiæ robore coniunctæ. Quid Tacitum mihi corrigis: ſi vita tua inemendata eſt? Quid Tranquillum illuſtras: cum tu in errorum tenebris? Plauto notas aut maculas ſtudiosè eluis: cum animum ſordeſcere pateris & ſqualere? Tranſi aliquando ad meliores curas: & doctrinam para, quæ non in pompam tibi ſolùm ſit, ſed in vſum. Ad Sapientiam conuertere. quæ mores tibi corrigat, quæ animum turbidum ſordidumq́ue tranquillet & illuſtret. Illa eſt quæ virtutem imprimere, quæ Conſtantiam ſuggerere poteſt: illa ſola, quæ templum tibi aperire Bonæ Mentis.

CAPVT V.

Sapientiam non vouendo, ſed conando acquiri. Reditum in ſermonem de Conſtantiâ. Cupidinem diſcendi, bonum eſſe in adoleſcentia ſignum.

ARDOREM mihi iniecit ea admonitio: quem non celaui. &, Animo ſequor te mi ſenex, inquam: quando factis? quis erit ille dies, qui me ſolutum his curis in Sapientiæ veræ orbita ſiſtat? qui per eam ad Conſtantiam ducat? Langius velut increpans, Itáne voues potius, quàm facis? inquit. vanè prorſus & ex more vulgi. Non enim vt Cæneus ille in fabulis è fæmina in virum tranſiit, optando: ſic tu votis, è fatuo in ſapientem, è leui in conſtantem. Addas iſtuc operam oportet: &*manum moueas, quod aiunt, vnà cum Minerua. Quære, lege, diſce. Ego excipiens, Scio Langi, inquam: ſed tu quoque, ſodes, adde operam, & filum illud heſterni ſermonis pertexe quod inuitatio malè abrupit. Ad Conſtantiam inquam redi. cuius intermiſſum ſacrum ſine piaculo non differs. Langius capite leuiter abnuens, Vt'ne includar iterum in hunc ludum? inquit. non faciam Lipſi: non certè in hoc loco,

*σὺν Ἀθηνᾷ καὶ χεῖρα κίνει.

M

loco, quem otio meo ſcire debes non negotio conſecratum. Deniq. aliâs decurremus illum curſum. Imò nunc, inquam ego. & quis locus ſapienti huic ſermoni aptior, quàm illa Sapientiæ tuæ domus? Pergulam hanc dico. quæ mihi quidem velut templum eſt; & menſula in eâ, tanquam ara: ad quam ſedentes rite faciamus huic Diuæ. Denique capto etiam ex eâ omen. Quódnam illud? ait Langius. Iſtud, inquam. Vt ij qui in tabernâ aromatum aut vnguentorum ſederunt, in veſtibus ipſis referunt ſecum odorem loci: ſic mihi ſpes, vt halitus aliquis Sapientiæ animo adhæreſcat, ab inſeſsâ hac eius officinâ. Langius ridens, Vereor vt in tam leui omine pondus ſit, inquit. tamen, Lipſi, eamus. Non enim diſſimulo. me quoque excitat & calè iam facit tam ingenuus hic ardor. Atque vt aquileges cum manè halitum quendam erumpentem è terrâ vident, indicium id habent latentium aquarum: ſic mihi de fæcundâ ſcaturigine virtutum ſpes, vbi in adoleſcente præit & elucet cupiditas hæc diſcendi. Et cum iis verbis duxit ad pergulam me, & induxit. Ille ad menſulam adſedit. ego prius ad pueros conuerſus, Heus vos, inquam, ſtate, obſeruate: oſtium illud inprimis obſera-

obſerate. Atque auditis? Vita à vobis exit, ſi viuus quiſquam huc init. Non virum, non canem, non fæminam admitti volo: non, ſi venerit, Bonam Fortunam ipſam. Et cum dicto adſedi. Sed Langius largiore riſu, Sceptrúmne tu vſquàm geſſiſti? inquit. ita baſilicæ prorſus & ſeueræ tuæ edictiones. Nimirum, inquam ego, ab heſterno infortunio iure mihi caui. Tu perge, cum deo.

CAPVT VI.

Pro Conſtantia tertium argumentum ab Vtili. Clades bonas eſſe, Originem intueare ſiue Finem. Originem enim à deo ſumere. qui æternùm & immutabiliter bonus. ideóque cauſſa nullius mali.

LANGIVS non diu meditatus, ſic infit. In ſermone quem de Conſtantia herè cœpi, Lipſi, à conſtantia non abibo: ordinem eundem exſequar, & limites tenebo quos ſemel finiui. Quattuor, vt ſcis, velut agmina mihi facta, quæ pro eâ in Dolorem Abiectionemque pugnarent: è quibus priora duo, quæ de Prouidentia & Neceſſitate, iam produxi: docuique ſatis, ſupernè & à deo mala Publica immitti: itemque neceſſaria ea eſſe, nec vitari vllâ

fugâ. Instruam nunc igitur agmen tertium, quod Vtilitas ducit: & in quo legio, quam rectè dixerim Adiutricem. Agmen, si inspicis, validum & callidum: quod nescio quo modo illabitur & insinuat se in animos, & blandâ quadam vi vincit non inuitos. Irrepit enim potius, quàm irrumpit: suadet, non cogit: & tam facilè duci nos ab Vtilitate patimur, quàm à Necessitate trahi. Hanc tibi, Lipsi, & mollibus tuis copiis nunc oppono. Vtilia enim sunt, hæc quæ patimur Publica mala: & cum interno nostro fructu commodisq. coniuncta. Mala autem? imò Bona verius, si remoto hoc Opinionum velo, oculos ad Ortum eorum referes adque Finem. Quorum ille, à bono: hic, in bonum. Origo enim certè harum cladium (herè satis mihi dictum & doctum) à Deo: id est, non ab ipso Summo bono solùm, sed bonorum omnium auctore, capite, fonte. A quo non magis est vt malum aliquod emânet, quàm vt malus sit ipse. Benefica tantùm & salutaris illa vis: quæ lædere æquè spernit, ac lædi: & cui vna summaque potentia est, Prodesse. Itaque etiam prisci illi tenebriones, cum superum illud numen mente conciperent, rectè à iuuando dixere Iouem. An tu exasperari eum censes

censes & irasci, & hæc velut noxia quædam tela spargere in humanum genus? Erras. Ira, vindicta, vltio humani adfectus nomina sunt: & nata ex imbecillitate, cadunt tantùm in imbecillos. Perseuerat autem æternùm in benignitate sua illa mens: & istaipsa aspera quæ suggerit aut ingerit, velut medicamenta sunt: sensu tristia, re salubria & euentu. * Homerus ille Philosophorum rectè: ὁ γὰρ θεὸς μηδὲν κακὸν ποιεῖ, οὐδ' ἄντινος εἴη κακοῦ αἴτιον. Et melius impressiusque noster * Sapiens: *Quæ caussa est diis benefaciendi? natura. Errat, siquis putat illos nocere velle, vel posse. nec accipere iniuriam queunt, nec facere. Primus est deorum cultus, deos credere. deinde, reddere illis maiestatem suam, reddere bonitatem, sine qua nulla maiestas est. Scire illos esse qui præsident mundo, qui vniuersa vt sua temperant, qui humani generis tutelam gerunt, curiosi etiam singulorum. Hi nec dant malum, nec habent.*

*Plato.

*Seneca in Epistolis.

CAPVT VII.

Finem item cladium ſemper dirigi in bonum. etſi perſæpe eæ per noxios homines, & noxæ cauſſâ adminiſtratæ. Sed frangi & temperari eorum vim à deo. flecti omnia in noſtrum vſum. obitérque dictum cur Malorum operâ in iis deus vtatur.

ORIGINE igitur Clades bonæ: aio etiam Fine, quia ad bonum directæ ſemper & ſalutem. Occurris mihi tacitus, ſcio: & quomodo? inquies. nónne bella hæc & cædes clarè ſcopum nocendi habent lædendiq́ue? Habent, fateor, ſi homines ſpectas: non habent, ſi deum. Quod vt planè & plenè capias, opus mihi illato quodam lumine diſtinctionum. Duplices diuinæ Clades: aliæ Meræ, aliæ Mixtæ. Meras appello, QVÆ purè à deo ſunt, ſine interuentu vllo humanæ mentis aut manus. Mixtas, QVÆ à deo quidem ſed per homines adminiſtros. Illius generis ſunt, Fames, Sterilitas, Terræmotus, Terræ labes, Inundatio, Morbi, Mortes. Iſtius, Tyrannides, Bella, Oppreſſiones, Cædes. In illis pura omnia & ſalutaria, quia hauſtæ è puriſſimo fonte. in iſtis, ſordium admixtum aliquid non negauerim,

quia

quia lapſæ & deriuatæ per impurum hunc adfectuum canalem. Homo iis interuênit: quid miraris, ſi noxa & peccatum? Illud mirare potius, quod tam prouida dei benignitas eſt, vt illam ipſam noxam in ſalutem noſtram vertat, & peccatum in bonum. Vides tyrannum illum, qui minas ſpirat & cædem? cui voluptas, nocere eſt? qui perire ipſe optet, dum perdat? Sine aberrabit à ſua mente: & deus occulto quodam fune inſcium inuitumque trahet ad ſuum finem. Vt ſagitta ad emittentis ſcopum peruenit ſine vllo ſuo ſenſu: ſic impij iſti. Frænat videlicet coërcetque humanam omnem vim ſuprema illa vis: & exerrantes eorum greſſus dirigit ad ſalutarem hanc metam. Vt in exercitu varij adfectus militum ſunt, & hunc præda incitat, hunc gloria, illum odium, omnes tamen pro victoria & Principe pugnant: ſic omnes iſtæ voluntates bonæ malæque deo militant, & inter varios fines veniunt tamen ad hunc, vt ſic dicam, finium finem. Sed cur, inquies, malorum operâ deus vtitur? cur ipſe clades eas bonas non immittit, aut ſaltem per bonos adminiſtros? Curioſè nimis, mi homo, quæris: nec ſcio an arcana illa expediam. hoc ſcio, conſtare illi rationem ſui facti, etiam cum

de eâ

de eâ nihil nobis constat. Et tamen quid hîc miri aut noui? Ecce Præses prouinciæ in noxium aliquem cum lege agit: agi iubet per Brutianum aut lictorem. Pater in magnâ familiâ, interdum filium ipse castigat, est cum seruo id munus mandat aut pædagogo. cur deo non idem ius sit? cur non ipse, cum visum, suâ manu nos verberet; cum aliter visum, alienâ? Nihil enim hîc iniuriæ aut noxæ. Seruus ille iratus tibi est? animum adfert nocendi? Nihil refert. tu illo omisso ad animum respice iubentis. Pater enim certè exactor adstat: nec plagulam vnam tibi superaddi sinet vltrà præscriptum. Sed cur tamen peccatum hîc admixtum, & adfixum diuinis his sagittis Adfectuum venenum? Ad asperum & arduum me collem vocas: in quem tamen enitar. Vt sapientiam potentiamque suam deus ostenderet, *melius iudicauit* (*Augustini verba sunt) *de malis bona facere, quàm mala nulla permittere*. Quid enim eo sapientius aut melius, qui è malo bonum potest elicere, & reperta ad perniciem vertere ad salutem? Medicum quoque laudas, qui Theriacæ suæ viperam admiscet saluberrimo effectu: in deo cur improbes, si pharmaco huic cladium humanas quasdam

*In Enchiridio, ca. XI

noxas

noxas intemperat, ſine tua noxa? Decoquit enim certè & conſumit adiunctum illud omne virus arcano quodam Prouidentiæ ſuæ igne. Denique ad potentiam eius hoc facit & gloriam, quò neceſſariò omnia ipſe refert. Quid enim magis vim eius exprimat, quàm quod non vincat ſolùm obluctantes ſibi hoſtes, ſed ita vincat vt ad ſe traducat & ſua caſtra? vt pro ipſo militent? vt arma pro victoria eius ferant? Quod euenit cottidie, cum in malis dei voluntas fit, etſi non à malis. cum ea quæ contrà voluntatem eius improbi faciunt, ita flectit, vt non fiant tamen præter eius voluntatem. Et quod poteſt inſignius miraculum, * *quàm vt malos mali bonos faciant*? Ecce, ades paullum tu C. Cæſar. abi, & duo ſancta nomina ſimul conculca, Patriam, Generumque. Ambitio hæc tua, te ignaro, deo ſeruiet: imò patriæ ſeruiet, contrà quam ſumpta. Reparatio enim erit ſalusque Romani ſtatus. Tu Attila ab extremo orbe aduola, ſitiens ſanguinis & prædæ. rape, cæde, vre, vaſta. Sæuitia hæc tua deo militabit: nec aliud quàm excitatio Chriſtianorum erit, qui vitiis & delitiis immerſi aut ſepulti. Quid vos duo Veſpaſiani? Iudæam Iudæoſque perdite: capite & excidite vrbem ſacram.

*Seuerini Boëthi verba ſunt De Conſolat.

qua fini? vos quidem gloriæ & propagandi imperij: ſed erratis. reuera lictores & ſatellites vltionis diuinæ eſtis in impiam gentem. Ite. & vos qui Romæ Chriſtianos morte fortaſſe adficitis, Chriſti mortem in Iudæa vindicate. Iam tu ille noſter ab Heſpero Præſes ſiue ab Aurorâ, quid per hoc bellum & cruda arma tibi vis? Firmare imperium regis, vt putas, & vim tuæ gentis. ſed erras: quia non aliud quàm Flagellum & maſtix es laſciuientium Belgarum. Et exempla hæc ab omni æuo obuia, vbi deus per improbas aliorum cupidines, bonam ſuam voluntatem exercuit; per aliorum iniuſtitiam exeruit iudicia ſua iuſta. Quare miremur, Lipſi, reconditam hanc Sapientiæ vim, non rimemur: & ſciamus clades omnes exitu bonas eſſe, etiamſi cæca hæc mens non videat, aut tarda eò non pertingat. Latent enim nos ſæpe veri earum fines: ad quos tamen ignaris nobis peruenient. non aliter quàm fluuij quidam, qui erepti oculis & ſub terram reconditi, feruntur nihilominus ad ſuum mare.

CAPVT VIII.

Magis distinctè de finibus ipsis. eos triplices esse: & qui, quibus conueniant. Mox paullò fusius de Exercitio, quod Bonis non vno modo prodest, firmando, probando, præeundo.

QVOD si fas mihi vela pandere, & nauim immittere altius in hoc rerum diuinarum fretum: possim de finibus ipsis promere fortassis aliquid magis disertè & exertè. Homericum tamen illud iure præfatus,

*Εἰ δύναμαι τελέσαι γε, καὶ εἰ τετελεσμένον ἔσται. *Si facere id possum, aut fieri res ipsa potissit.

Sunt enim ex iis, quos satis certò comprehendere & signare posse videor: sunt, quos ambiguè & adspectu confuso. E certis, hi tres: Exercendi, Castigandi, Puniendi. Pleraque enim ista immissio cladium, si attendis, aut Bonos exercet; aut Lapsos castigat; aut Improbos punit. eaque omnia nostro bono. Nam vt illustrem, & pedem paullisper in primo fine defigam: videmus cottidie optimos quosque aut seorsim premi cladibus, aut hisdem inuolui pariter cum malis. Videmus, & miramur. quia nec caussam satis capimus, nec attendimus ad finem. Caussa autem amor in nos dei, non odium: finis, non læsio nostra sed fructus.

Iuuat enim Exercitium illud non vno modo: ſed Firmat, Probat, Præit. Firmat, quia hoc velut gymnaſium eſt, in quo deus ſuos ad robur inſtituit & virtutem. Athletas per multa aſpera exerceri videmus, vt vincant: idem de nobis cenſe in hac cladium palæſtrâ. Acer enim ille noſter gymnaſtes & exercitor eſt: laboris patientiæq́. exactor non ad ſudorem tantùm, ſed ad cruorem. Molliter eum habere ſuos cenſes? delitiis fouere aut luxu? non facit. Matres ſunt, quæ plerumque ſpecie dulcium corrumpunt & eneruant liberos: patres, qui triſtium ſpecie ſeruant. Pater autem ille nobis eſt: ideoque verè nos diligit & ſeuerè. Si nautam te eſſe velis; per tempeſtates doceare. ſi militem; per pericula. ſi verè virum; cur recuſas adflictiones? non enim alia ad robur via. Vidéſne languida illa & vmbratica corpora, quæ rarus ſol vidit, ventus non ſtrinxit, aura triſtior non libauit? tales mollium iſtorum & perpetim felicium animi ſunt, quos deiiciet & reſoluet minima aduerſantis Fortunæ aura. Firmant clades igitur. & vt arbores ventis agitatæ, altius radices agunt: ſic boni in virtute magis comprehendunt, impulſi aliquoties aduerſitatum flabris. Sed probant etiam. quia aliter,

quo-

quomodo constare cuiquam potest de firmitudine sua aut progressu? Vela gubernatori ventus semper à puppi impleat: artem nusquam explicabit. felicia omnia homini & obsequentia: nusquam virtutem. Obrussa enim eius vnica & non fallax, adflictio est. Magnificè Demetrius: *Nihil mihi videtur infelicius eo, cui nihil euênit aduersi.* & verè. Non enim parcit Imperator noster talibus, sed diffidit; nec indulget, sed abiicit & contemnit. expungit inquam eos è legionum suarum numeris, vt ignauos quosdam & imbelles. Postremò præeunt. quia bonorum in cladibus robur & patientia velut lumen quoddam est tenebroso huic mundo. Vocant exemplo suo ad eadem alios, & velut limitem signant per quem eant. Bias bona & patriam amisit: sed inclamat etiam hodie mortalibus, vt *Omnia sua secum portent.* Regulus inter tormenta fœdè periit: sed viuit præclarum illud fidei exemplum. Papinianus à Tyranno cæditur: sed securis illa securitatem nobis imprimit pro Iustitia moriendi. Denique tot selecti ciues per vim & iniuriam pulsi aut interfecti: sed è riuis illis sanguinis Constantiam cottidie bibimus & virtutem. Quæ tamen omnia latêrent in tenebris, sine

cladium istâ face. Vt enim aromata longè lateque odorem emittunt, si teras: sic virtutis fama diffunditur, si premas.

CAPVT IX.

De castigatione, qui secundus finis. eam quoque ostensum ex vsu nostro esse, dupliciter.

IAM Castigandi alter finis est. quo nego aliud mitius aut melius repertum ad salutem. Iuuat enim seruatque dupliciter: siue Flagelli loco, cum peccauimus; siue Fræni, ne peccemus. Flagelli quidem. quia paterna manus est quæ lapsos crebrò verberat: carnificis, quæ tardè sed semel punit. Vt ignis aut aquæ lustratio quædam adhibetur ad sordes: sic ista cladium ad peccata. Et flagellum, Lipsi, meritò nunc nobis. Lapsi enim pridem Belgæ sumus, & deliciis diuitiisque corrupti præcipitem viam institimus vitiorum. Sed admonet ille deus & reuocat clementer: plagas aliquot infligens, vt iis admoniti ad nos redeamus, imò ad ipsum. Bona nobis eripit: quia ad luxum iis vsi. Libertatem: quia ad licentiam eâ abusi. & miti hac calamitatum ferulâ crimina nostra velut expiat & depurgat. Verè miti. quantula enim

ista

iſta ſatisfactio? Perſas aiunt cum ſupplicium de illuſtri viro ſumpturi ſunt, veſtem & tiaram ei detrahere, eaque ſuſpenſa verberare vt hominem ipſum: facit hoc noſter ille pater, qui in omni caſtigatione non nos tangit, ſed corpus, agros, opes, & omnia externa. At Fræ-num etiam caſtigatio eſt. quod opportunè iniicit, cum videt peccaturos. Vt medici ſanguinem interdum prouidè demittunt, non quia æger ſis ſed ne ægreſcas: ſic deus per has clades quædam nobis adimit, materiem aliâs & fomitem vitiorum. Nouit enim ille naturas omnium, qui condidit: nec ex venis aut colore de ægritudine iudicat, ſed è pectore & è fibris. Videt Etruſca ingenia vegeta nimis & excitata? Principe coërcet. Heluetiorum ſedata & mitia? libertatem indulget. Venetorum media? medium dat regimen. eaque ipſa in tempore fortaſſe mutaturus eſt, cum ipſi ſe mutabunt. Tamen querimur. & cur, inquiunt, nos diutius bello adfligimur quàm alij? aut cur in acriori ſeruitute? Stulte & verè iam æger, tu prudentiâ ante deum es? Dic mihi cur medicus aliquis huic plus abſinthij aut ellebori miſcet, quàm illi? nempe quia morbus eius id poſtulat aut natura. Idem in te cenſe. Videt hunc

hunc populum fortaſſe ferociorem eſſe, ideóque flagris coërcendum: illum alterum mitiorem, & in gyrum reduci poſſe ſolâ virgæ vmbrâ. At tibi ita non videtur. Valdè ſcilicet id refert! Ne parentes quidem puero cultrum aut ferrum in manu relinquunt, etſi valdè ſe adflictanti. præuident enim læſionem. cur deus nobis ad perniciem indulgeat, qui verè pueri, nec ſalutaria gnari ſumus petere, nec abiicere nocitura? Tamen, ſi voles & quantum voles, plora. bibes nihilominus illud poculum mærorum, quod non temerè tam plenum tibi cæleſtis ille medicus propinat.

CAPVT X.

Denique Punitionem ipſam bonam & ſalubrem eſſe. dei reſpectu, hominum, & eius qui punitur.

AT Punitio ad malos ſpectat, fateor: non tamen mala. Bona enim primò, ſi deum reſpicis: cuius iuſtitiæ æterna & immota lex poſtulat peccata hominum aut emendari, aut tolli. Caſtigatio autem, quæ ablui poſſunt, emendat: quæ nequeunt, Punitio tollit. Bona iterùm, ſi homines ſpectes. quorum ſtare aut perennare hæc ſocietas non poteſt, ſi violentis ſcele-

ſceleſtisque ingeniis omnia ſint impunè. Vt ad priuatam cuiuſque ſecuritatem, priuati furis aut ſicarij ſupplicio opus eſt: ſic ad publicam, illuſtri aliquo & communi. Animaduerſiones iſtæ in tyrannos & orbíſterræ latrones aliquando interueniant neceſſum eſt, vt exempla ſint quæ admoneant,

*Εἶναι δίκης ὀφθαλμὸν, ὃς τὰ πάνθ᾽ ὁρᾷ.

quæ aliis regibus populisque inclament,

Diſcite iuſtitiam moniti & non temnere diuos.

Bona tertiò, ſi eoſipſos ſpectes qui puniuntur. Pro ipſis enim. Quia non vltio hæc aut vindicta propriè eſt, nec vnquam benignum illud numen *--ex irâ pœnas petere imbibit acres*, vt piè poëta impius ait: ſed non aliud quàm cohibitio quædam à ſcelere & repreſſio: & vt cum Græcis ſignanter dicam, *κολάσις, ἀλλ᾽ οὐ τιμωρία.* Vt mors bonis clementer ſæpe immiſſa, ante ſcelus: ſic deſperatè malis, in ſcelere. quod ita amant, vt niſi ſectione ab eo non auellantur. Siſtit igitur deus effrænem illum curſum, & peccantes paratosque peccare benignè tollit. Denique pœna omnis bona, Iuſtitiæ adſpectu: ſicut impunitas mala, quæ efficit vt diutius ſceleſti, id eſt miſeri viuant. Acutè Boëthus: *Feliciores eſſe improbos ſuppli-*

*Iuſtitiæ lumen eſſe, cuncta quod videt.

*Ariſtoteles egregiè 1. Rhet. διαφέρει δὲ τιμωρία καὶ κόλασις. ἡ μὲν γὰρ κόλασις τοῦ πάσχοντος ἕνεκά ἐστιν. ἡ δὲ τιμωρία τοῦ ποιοῦντος.

cia luentes, quàm si nulla eos iustitiæ pœna coërceat. & caussam dat, quia bonum aliquid iis accessit (pœna videlicet) quod in reliquo cumulo criminum non habebant.

CAPVT XI.

De Fine quarto, qui homini ambiguus est. eum pertinere vel ad Conseruationem tutelámque vniuersi, vel ad Cultum. Singula vberius explicata.

HI tres illi fines, Lipsi, certi, clari: & quos pede peragraui satis firmo. quartus superest, quem vacillante. Ignotior enim ille & remotior, quàm vt humanæ mentis vestigium firmiter eum premat. Per nubem dumtaxat video: & suspicari mihi de eo ius, non scire; ambire, sed non adire. Finis quem intellego communis est, & tangit Conseruationem siue Cultum vniuersi. Ac de Conseruatione quidem eò suspicor, quòd deus ille qui sapienter hæc omnia condidit & disposuit; ita condidit, vt singula certo *numero, augmento, pondere definiret. nec modum eum generi cuique excedere fas, sine inclinatione omnium aut ruinâ. Ita magnis illis corporibus sui termini, cælo, mari,

* πάντα μέτρῳ καὶ ἀριθμῷ καὶ σταθμῷ διέταξε. ait Hebræus Sapiens, cap. XI.

lo, mari, terræ. ita animantium cuique sæclo deſcriptus numerus. itemq́ue hominibus, opidis, regnis. Excedere ea volunt? turbo igitur cladium aliquis atterat neceſſum eſt & tempeſtas. Nam aliter, noceant lædantq́ue pulcherrimum hoc opus Vniuerſi. Atqui excedere volunt ſæpe, præſertim ea quibus data lex gignendi creſcendiq́ue. Homines ecce vide. quis neget denſius per naturam nos naſci, quàm per eamdem mori? adeò vt duo aliqui homines ex ſuo cœtu* centena capita paucis annis producant, non óccidant ex iis dena aut vicena. Gregem pecudum. creſcat immenſum, niſi pecuarij quot annis ſecernant aliquas & eligant ad macellum. Aues & piſces. aëra ſiue aquas breui impleant, niſi diſſidia quædam & velut bella inter ipſa ſint, itemq́ue inſidiæ ab humanâ gente. Opida aut vrbes. ſtruit & ædificat ſua quæque ætas: & niſi incendia interueniant aut ruinæ, vix ceperit ea noſter & alter orbis. Et licet in cogitatione ſimili perambules naturam hanc rerum. Quid ergo mirum, ſi Saturnius ille pater falcem interdum immittit in luxuriantem hunc agrum, & ſuperflua aliquot millia peſte demetit aut bello? Niſi faceret: quæ iam regio capiendis

*Filiorum intellego & nepotũ.

nobis ſit? quæ tellus alendis? Pereat ergo iure in partibus aliquid, vt ſumma iſta ſummarum æterna ſit. Vt enim moderatoribus reip. ſalus populi ſuprema lex eſt: ſic deo, mundi. At de Cultu coniicio dupliciter. Primùm, quia ornatum nullum in hac vaſtâ machina concipio, ſine varietate & diſtinctâ viciſſitudine rerum. Solem illum pulcherrimum fateor. ſed gratiorem tamen eum roriflua nox facit, & pallium obductum nigræ matris. Æſtatem amœniſſimam. ſed quam Hiems commendat & glacialia illa marmora, & canæ niues. Quæ ſi tollis, reuera ſenſum gaudiumque intimum tollis ſiue lucis ſiue æſtus. In hac ipſâ noſtrâ terrâ non vna facies me delectat. ſed plana videre capior & colles, valles & rupes, culta & arenas, prata & ſiluas: ſemperque faſtidium & ſatiâs, comites paritatis. Et in hâc vitæ, vt ſic dicam, ſcænâ, cur idem habitus mihi ſemper placeat & vultus? Imò non placeat. ſed, meo animo, Alcedonia interdum & malaciæ quædam ſint, quas mox bellorum aliqui turbines abrumpant & ſæuientium tyrannidum procellæ. Quis voueat hoc Vniuerſum ſicut mare mortuum eſſe, ſine vento, ſine motu? Sed & Cultum etiam alium odoror, magis ſerium &

cum interiore fructu. Historiæ mihi præeunt, meliora omnia & molliora ferè subsequi post cladium istos nimbos. Bella populum aliquem exagitant. sed eadem exacuunt, & ingenij variam culturam plerumque inferunt & artes. Romani olim orbi terræ acerbum iugum imposuerunt. sed iugum salubre exitu, quod, vt sol caliginem ab oculis, sic barbariem ab animis fugauit. Quid Galli nos aut Germani nunc essemus, nisi magni imperij illa lux nobis adfulsisset? Feri, horridi, cædibus alienis & nostris gaudentes, dei hominumq́ue contemptores. Idemq́ue, vt auguror, nouo huic Orbi eueniet: quem Ibêri salutari quâdam sæuitiâ exhauserunt, & iidem mox replebunt & colent. Atq. vt ij qui magna plantaria habent, arbores alias transferunt, alias inserunt, alias excîdunt: eaq́ue omnia peritè administrant, & in bonum inq. fructum: sic in vasto hoc mundi agro deus. Scientissimus enim ille cultor est: & alibi onerosos aliquot familiarum ramulos defringit; alibi hominum aliquot folia decerpit ac destringit. Iuuat hoc stirpem. at illi cadunt, & hæc volant ludibrium ventis. Videt idem gentem illam retorridam & virtutum iam effætam: eiicit. Aliam

asperam & infrugiferam: transfert. & quasdam inter se etiam confundit, & velut insitione quâdam miscet. Vos, labente imperio, enerues & fracti Itali, quid optimam terrarum occupatis? cedite. & duri illi robustique Longobardi felicius exerceant hanc glebam. Vos mali & molles Græci perîte. & crudi illi Scythæ pangantur & mollescant in hoc solo. itemq́ue confusione quâdam gentium, vos Franci Galliam, Saxones Britanniam, Normanni Belgicam & finitima occupate. Quæ omnia & plura, Lipsi, prompta non ignauo lectori ex historiâ & euentis rerum. Attollamur igitur. & quidquid noxæ priuatim nobis infertur, prodesse sciamus in parte aliquâ Vniuersi. Huius gentis aut regni interitus, alterius ortus erit: illius opidi occasio, exstructio noui: nec quidquam propriè hîc interit, sed mutat. An soli Belgæ nos eximij apud deum & selecti? soli felices perpetuò & Fortunæ tantùm albæ pulli? Inepti! plures imò liberi magno illi patri sunt, quos permitte, quoniam simul omnes non vult aut potest, foueat & in sinum recipiat per interualla. Fulsere nobis nostri soles: nox paullisper hîc nunc sit, & radiatum illud lumen abeat ad Hesperios & occasum.

casum. Seneca, vt solet, ad hanc rem aptè & altè: Vir sapiens *nihil indignetur sibi accidere, sciátque illa ipsa quibus lædi videtur, ad Conseruationem vniuersi pertinere, & ex his esse quæ cursum mundi officiúmque consummant.*

CAPVT XII.

Contrà iustitiam diuinam vetus & vulgata obiectio: cur impares pœnæ. ea inquisitio ab homine remota, & ostensa impia.

CVM interiungeret hîc paullùm Langius, excepi. Quod fons aquæ viatoribus in æstu: id mihi tuus sermo. Fouet, recreat, & frigerante quodam succo febrim meam temperat & calorem. Sed temperat etiam, non tollit. Spina mihi illa in animo, quæ priscos quoq. pupugit, de imparitate puniendi. Quid enim ita Langi, si æquabilis Iustitiæ illa lanx, telum hoc cladium,

——*plerúmque nocentes* Lucretij versus.
Præterit, exanimátq. indignos inque merentes?

Cur inquam immeriti aliquot populi euertuntur: & culpæ maiorum in posteros sæpe expetunt & nepotes? Fumus iste acer mihi in oculis: quem, si potes, rationis radio tolle. Langius

gius contractâ fronte, Itáne adolescens, inquit, iterum mihi exorbitas? Nolim. Vt enim periti venatores canem non sinunt aberrare, sed insistere vni feræ: sic ego te vestigia illa tantùm velim premere, quæ signaui. Fines cladium tibi ingero, vt si bonus es, exerceri te sentias; si lapsus, alleuari; si improbus, puniri: tu me rapis ad caussas. Vaga mens, quid per hanc curiosam curam tibi vis? Tangere cæléstes illos ignes? liquesces. Scandere in Prouidentiæ arcem? cades. Vt papiliones & minuta quædam animalcula vesperè lucernæ lumen idemtidem circumuolitant, donec amburantur: sic humana mens lasciuit circà arcanam illam flammam. Cedò caussas, inquis, cur diuina vltio hos prætereat, illos tangat. Caussas? tutissimè dicam me nescire. Non enim cepit me vnquam cælestis illa curia, nec ego eius decreta. Hoc tantùm scio, caussam antè omnes caussas esse, voluntatem dei. A quâ qui quærit aliam, vim & potentiam ignorat naturæ diuinæ. Nam caussam omnem necessum est, genere quodam, priorem & maiorem esse suo effectu. at deo & eius voluntate nihil prius aut maius. non ergo vlla eius caussa. Deus præteriit, deus tetigit. quid vltrà hîc vis? *Summa*

iustitia

iuſtitia eſt, vt rectè & piè Saluianus ait, *voluntas dei*. Tamen rationem aliquam huius imparitatis exigimus, inquiunt. A quo? à deóne? cui vni licet quod libet: & nihil libet, niſi quod licet. Si ſeruus à patrefamilias, ſubditus à Principe rationes exigat; ille contumeliam putet, hic rebellionem: tibi plus animi aduerſus deum eſt? Apage te peruerſa curioſitas.* *non aliter hæc ratio conſtat, quàm ſi nulli reddatur.* Et tamen cum omnia feceris; non euolues te tuis tenebris, nec ad conſilia illa & conſulta verè Tacita pertinges. Egregiè Sophocles:

* Quod in ſummo imperio acutè dictū & Tiberio ingeſtum à Salluſtio. Tacitus 1. Annal.

*Ἀλλ᾽ οὐ γὰρ ἂν τὰ θεῖα, κρυπτόντων θεῶν,
Μάθοις ἄν, οὐδ᾽ εἰ πάντ᾽ ἐπεξέλθοις σκοπῶν.

* *Diuina numquam, ipſis tegentibus deis, Scibis, nec omnia vſque ſi peruaſeris.*

CAPVT XIII.

Tamen vt curioſis ſatisfiat, ſeparatim ad tres veteres obiectiones reſponſum. & primò ad eam de Malis non punitis. quos differri docemus, non dimitti. ídque vel hominum ipſorum cauſsâ: vel naturâ quâdam dei, quæ ad ſupplicium lenta.

RVDIS hæc & ſimplex via, ſola hîc tuta, Lipſi: reliquæ, fallaces & lubricæ ad lapſum. In diuinis ſuperiſque vnum acumen eſt

nihil cernere, vna ſcientia nihil ſcire. Tamen quoniam olim & nunc inuoluit ingenia hæc nubecula: euoluam eâ te breuiter ſi poſſum, & hærentem transferam quoq. per hoc flumen. Tu cæleſtis & æterna Mens (in altum ſuſpiciebat) pacem veniamq́ue mihi da, ſiquid in his arcanis minus pium purúmue dicam, adfectu tamen pio. Ac primùm, Lipſi, communiter Iuſtitiam ſuam adſerere deo poſſe videor, vno iſto ictu. Si adſpicit res humanas deus, etiam curat. ſi curat, regit. ſi regit, iudicio regit. at ſi iudicio, quomodo iniuſtè? Non enim regimen vllum ſine eo ſit, ſed congeries, confuſio, turba. Quid habes quod opponas huic telo? quod ſcutum aut quæ arma? ſi verum fateri vis, imperitiæ humanæ. Non capio, ais, cur hi puniantur, hi non puniantur. Benè habet. ergóne ad imprudentiam, impudentiam adiunges; & vim diuini illius puriq́ue iuris quia non capis, carpes? Quæ poteſt contrà iuſtitiam iniuſtior eſſe ratio? Si hoſpes aliquis arbitrari leges aut inſtituta patriæ tuæ velit, ſilere eum iubeas & faceſſere, quia non capit: tu terræ huius incola temerè damnabis ignotas cæli leges? tu opus, conditorem? Et tamen age, liceat. premam te enim iam propius, &
calum-

calumniæ tuæ nebulas diſtinctè examinabo ad rationis, vt poſtulas, ſolem. Tria obiicis. quod malos non puniat: quod immeritos puniat. quod ſubſtituat & commutet. De primo, prius. Malos, ais, diuina vltio malè præterit. Itáne præterit? imò, vt ego ſentio, differt. Si magnum æs alienum habeam, & ab illo debitore ſtatim exigam, huic in diem reponam: quid culpes? arbitrij enim hoc certè mei & ſpontis. Atqui idem facit magnus ille deus, cui cum pœnam improbi omnes debeant, ab iſtis eam ſtatim exigit, in aliis differt ſed cum fænore ſoluendam. Quæ hîc iniquitas? Niſi tu dei vicem fortaſſe ſolicitus es, & metuis nequid ei pereat per hanc benignam moram. Atqui ſecurus es, mi homo: nemo vnquam decoquet ſupero huic creditori. In oculis eius omnes ſumus quocumque fugimus, imò in neruó & in vinclis. Sed vellem, inquies, Tyrannum illum nunc puniri, & præſenti cæde eius ſatisfieri tot oppreſſis. clarior enim ita nobis dei iuſtitia. Clarior iuſtitia? imò tuus mihi ſtupor. Quis enim tu ille es, qui deo non ad pœnam ſolùm præeas, ſed eius etiam tempora præſcribas? Vtrum iudicem eum tuum eſſe cenſes, an lictorem tantùm & admini-

 ſtrum?

ſtrum? Abi, duc, verbera, caput obnubito; arbori infelici ſuſpendito. ita enim mihi viſum. Heu impudētiam! ſed deo aliter viſum: quem ſcire debes paullò clarius hîc cernere, & alio quodam fine punire. Te calor exagitat, & aufert vindictæ quædam cupido. à quibus ille remotiſſimus, Exemplum ſpectat, & correctionem aliorum. Scit autem optimè quibus ea vtilis eſſe poſſit, & quando. Magna momenta temporum ſunt, & ſaluberrima ſæpe medicina abiit in perniciem data non opportunè. Caligulam in primo tyrannidis ſuæ curſu ſuſtulit: Neronem graſſari paullò diutius ſiuit: diutiſſimè Tiberium. nec ambige, quin eorum ipſorum, qui tum quoque querebantur, bono. Egent diuturno ſæpe flagello mali noſtri & inemendati mores: at nos tolli illud ſtatim volumus & coniici in ignem. Hæc vna tarditatis ratio, quæ nos tangit: alia quæ ipſum deum. cui videtur inſitum, *vt lento gradu ad vindictam ſui procedat, tarditatémque ſupplicij grauitate compenſet.* Benè Syneſius: * τὸ θεῖον σχολῇ καὶ τάξει βαδίζει. nec malè priſci, qui ab hac mente Deos fingebant laneos habere pedes. Vt quantumuis feruidus & vindictæ properus ſis, non videaris ægrè ferre debere hanc

Diuina natura lentè & ordine progreditur.

moram:

moram: quæ ita pœnæ interuallum eſt, vt ſit & augmentum. Dic mihi, tragœdiam ſi ſpectes, an indignêre ſi Atreus ille aut Thyeſtes in primo alteroque actu ſublimes per ſcænam & elati paulliſper incedant? regnent, minentur, imperent? non opinor. breuem enim felicitatem eam eſſe ſcias, & exſpectes vt fœdè mox ruant in extremo actu. In mundi hac autem fabulâ, cur iniquior in deum, quàm in poëtam aliquem es? Ille impius floret, ille tyrannus viuit. Ita. ſed cogita primùm hunc actum eſſe: & iam ante animo tecum præcipe, gaudium iſtud manere lacrimas & angores. Scæna hæc mox ſanguine diffluet, & voluentur in eo purpureæ iſtæ auratæq. veſtes. Bonus enim ille noſter poëta eſt, nec temerè migrabit Tragœdiæ ſuæ leges. Nónne etiam in Muſicâ diſſonas aliquamdiu voces fers, quia extrema deſitura ſcis in concentum? idem hîc fac. At enim Punitionem eam non vident ſemper læſi. Quid mirum? longiuſcula enim ſæpe fabula eſt, nec illi perſedere tamdiu potuerunt in hoc theatro. Vident tamen alij: & concipiunt iure metum, quoniam ampliari quoſdam in rigido hoc iudicio vident, non abſolui; diffindi pœnæ diem, non tolli. Quamobrem, Lipſi,

hoc tene, differri aliquando impios, non dimitti: nec crimen quemquam in pectore gestare, qui non idem Nemesim in tergo. Sequitur enim illa dea, & vt cum Euripide dicam,

--*σιγᾶ καὶ βραδεῖ ποδὶ
στείχουσα μάρψει τοὺς κακοὺς ὅταν τύχῃ.

* --silenter & lento pede Progressa rapiet improbos in tempore.

CAPVT XIIII.

Deinde ostensum plures esse Pœnas: & quasdam occultas internásque, quæ scelus ipsum comitentur, & quas improbi effugiunt numquam. Item Postumas, quæ post hanc vitam. Tertiò Externas etiam: quæ exemplis aliquot illustribus adfirmatæ.

QVÆ tamen vt clarius capias, & semel te ducam in arcem ipsam huius caussæ: hoc sciendum, triplices diuinas esse pœnas. Internas, Postumas, Externas, Illas appello QVÆ animum tangunt, sed adhuc in corpore, vti sunt angores, pœnitentia, metus, & conscientiarum mille morsus. Alteras, QVÆ eumdem animum, sed liberum iam & à corpore abiunctum. vti pœnæ eæ sunt quas, morte obitâ, scelestos manere etiam è priscis illis plerique non vanè suspicati sunt. At tertias, QVÆ corpus

tangunt, aut quæ circà illud. vt paupertas, exſilium, dolor, morbi, mortes. Et eſt quidem plerumque vt eæ omnes iuſto quodam dei iudicio in impios conueniant: certè quidem priores duæ ſemper. Vt de Internis dicam: quis ille vnquam tam proiectus ad omne nefas, qui non acria quædam flagella in animo & velut ictus ſenſerit, ſiue in faciendo ſcelere, ſiue magis poſt factum? Verè enim *ἀκόλουθος τῆς ἀδικίας ἡ τιμωρία, vt Plato olim dicebat: vel, vt verius & fortius Heſiodus, *ἡλικιώτης. Cognatum, imò innatum, omni ſceleri ſceleris ſupplicium: & nihil in vitâ ſecurum ſolutumque præter Innocentiam eſt. Vt cruciarij, Romano ritu, crucem ſuam ferebant, ipſi ab eâ mox ferendi: ſic impiis omnibus conſcientiæ hanc crucem deus impoſuit, in quâ pœnas luant priuſquam luant. An tu ſolam eam punitionem cenſes, quæ incurrit in oculos? quam corpuſculum hoc ſubit? Non eſt. externa iſta omnia leuiter nec in longum nos tangunt: interna ſunt, quæ angunt. Vt magis in morbo iudicantur qui tabe aut marcore laborant, quàm qui inflammatione aliquâ aut febri: & tamen hæ magis apparent: ſic in grauiore pœnâ improbi, qui lento illo paſſu ducuntur ad æternam

*Subſequa iniuriæ pœna.

*Coætanea & æqualis.

nam ſuam mortem. Caligula olim per ſæuitiam imperare ſolitus, *Jta feri vt ſentiat ſe mori*: id iſtis euenit, quos carnifex ille animus cottidie minutis ictibus cædit & pungit. Nec ſplendor ille tibi imponat, & circumfuſa potentia, aut opes. quia non magis illi ideò felices aut beati, quàm ſani quorum febris aut podagra recumbit in purpureo ſtrato. Mendicum aliquem in fabulâ vides, qui regis perſonam ſuſtinet, auratum & pulchrum. vides, ſed non inuides: quia latêre ſub auro illo ſcis ſcabiem, pædorem, ſordes. idem exiſtima in magnis omnibus iſtis & ſuperbis tyrannis: *Quorum mentes ſi recludantur*, ait Tacitus, *poſſint adſpici laniatus & ictus*: *quando vt corpora verberibus, ita ſæuitia, libidine, malis conſultis animus dilaceretur*. Rident illi ſæpe, fateor: ſed non verùm riſum. Gaudent: ſed non germanum gaudium. non hercle magis quàm ij qui capitis damnati in carcere attinentur, & talis interdum aut teſſeris fallere ſe conantur, nec fallunt. Manet enim impreſſus ille imminentis ſupplicij terror, nec tollit ſe vmquam ab oculis imago luridæ mortis. Vide mihi, ſodes, dimoto externorum iſtó velo, Siculum illum tyrannum:

Diſtri-

Diſtrictus enſis cui ſuper impiâ
Ceruice pendet.

Audi Romanum illum lamentantem: * *Dij me deæq́ peius perdant, quàm perire cottidie ſentio.* Audi alterum ingemiſcentem: * *Ergo ego ſolus nec amicum habeo, nec inimicum?* Hæc vera illa animorum tormenta, Lipſi, hi cruciatus, angi ſemper, pænitere, metuere: quibus caue compares eculeos vllos, fidiculas, vncos. Adde iam huc Poſtumas illas & æternas pœnas: quas è mediâ Theologiâ, poſuiſſe mihi ſatis ſit, non euoluiſſe. Adde etiam Externas. quæ tamen ſi deſint, cum priores illæ irrogentur, quis cæleſtem Iuſtitiam iuſtè culpet? At non deſunt. nec factum vmquam (certè raro) quin apertè ſceleſti & aliorum oppreſſores, pœnas item luerint ſpectabiles & apertas. alij citius, alij ſerius: alij in ſe, alij in ſuis. Vides & quereris Dionyſium illum in Sicilia, ſtuprà, rapinas, cædes multos annos impunè exercentem? paullùm ſuſtine. videbis eumdem mox infamem, extorrem, inopem, à ſceptro (quis credat?) ad ferulam deuolutum. Ille magnæ inſulæ rex ludum Corinthi aperiet, ipſæ Fortunæ verus ludus. Parte aliâ, Pompeium in Pharſaliâ vinci indignaris, & exerci-

* Tiberij verba ex epiſtolâ ad Senatum.

* Neronis morituri verba.

tum pænè è Senatu? ludere & lasciuire aliquamdiu in ciuili sanguine tyrannum? ignosco. video enim Catoni ipsi clauum hîc pænè recti iudicij extortum, & elicitam ab alto pectore ambiguam vocem, *Res diuinas multum habere caliginis.* Sed tamen tu Lipsi, tu Cato, flectite paullùm huc oculos: vnus adspectus in gratiam reducet vos cum deo. Cæsarem illum videte, superbum, victorem, opinione suâ & aliorum iam deum, in Senatu, & à Senatu interfectum. nec simplici morte, sed vigintiquinque plagis confectum, instar feræ in sanguine suo volutantem. & (quid amplius vultis?) in Pompeij curiâ, superstante Pompeij statuâ, magnam victimam Magni mânibus parentantem. Ita Brutus in campis Philippicis, pro patriâ & cum patriâ moriens, mihi quoque miserationi est. sed consolor idem, cum haut longè video victores illos exercitus, velut ad eius tumulum, gladiatorio more inter se commissos. & è ducibus alterum, M. Antonium, terrâ marique victum, inter tres mulierculas, mulierosâ illâ manu, ægrè mortem inuenientem. Vbi tu es Orientis ille paullo antè dominus? lanista Romanorum exercituum? Pompeij & reip. sector? En, in fune cruentis

manibus pendes! en, viuus in monimentum tuum repis! en, ne moriens quidem auelleris ab eâ quæ tibi morti! Vide an vanè vocem ſupremam & votum illud efflauerit Brutus iam moriens:

*Ζεῦ, μὴ λάθοι σε τῶνδ' ὃς αἴτιος κακῶν.

Non enim latuit profectò, non effûgit. non item ille alter dux, qui pœnam iuuenilium ſcelerum non obſcurè in ſe luit, & clarius in omni ſuâ ſtirpe. Sit felix & magnus Cæſar, & verè Auguſtus: ſed filiam tamen Iuliam habeat, ſed neptem. nepotes alios per fraudem per vim amittat, alios abdicet. & horum tædio, quatriduanâ inediâ mori velit, nec poſſit. denique cum Liuiâ ſuâ viuat, fœdè ductâ, fœdè retentâ: & quàm turpi amore ipſe periit, tam* turpi morte per eam pereat. *In ſummâ*, inquit Plinius, *deus ille, cælúmque neſcio adeptus magis an meritus, herede hoſtis ſui filio excedat*. Hæc taliaque cogitanda Lipſi, cum querela illa iniquitatis erumpit: & ad duo ſemper vertenda mens, Tarditatem ſupplicij & Varietatem. Non punitur nunc ille? mane. punietur. Non in corpore? ſed fortaſſe in animo. Non viuus? ſed certè mortuus.

Ne huius mali te fallat auctor, Iupiter.

Quod de Antonio ſenſit. Plu*

*Ob ſuſpicionem veneni ab eâ dati.

Numquam antecedentem ſceleſtum
Deſeruit pede pœna claudo.

Vigilat enim ſemper diuinus ille oculus: & cum dormire eum cenſes, connîuet. Tu tantùm æquus in eum ſis: nec iudicem tuum inaniter accuſa, ipſe ab eo iudicandus.

CAPVT XV.

Reſponſio ad alteram obiectionem, de Immeritis. oſtenſum omnes meruiſſe pœnam, quia omnes in culpâ. & qui magis aut minus, ægrè imò nullo modo ab homine poſſe diſcerni. Deum ſolum eſſe, qui noxas clarè videat, ideóque iuſtiſsimè puniat.

SED enim immeriti & innoxij aliquot populi puniuntur, inquis. Nam hæc ſecunda tua querela, ſiue calumniam potius dicam. Incaute adoleſcens, ſic loqueris? Puniuntúrne immeriti? Vbi ergo gentium, gentes tibi repertæ ſine noxâ? Fiducia imò temeritas ſit in ſingulo aliquo homine id ponere: tu nihil ambigis populos & gentes ſtatuere impeccantes? Vaniſſimè. Peccamus enim & peccauimus omnes, ſcio: nati in labe, viuimus in labe: & cæli iam armamentaria, vt cum Satyrico illo

iocer,

iocer, ſine telo ſint, ſi fulmina ſemper miſſa in merentes. Non enim vt piſces in ſalo nati & alti, ſalem tamen non referunt: ſic cenſendum homines in hac mundi fæce eſſe, ipſos ſine fæce. Atqui ſi omnes in noxâ, vbi populi iſti immeriti? Culpæ enim comes iuſtiſſimè pœna ſemper eſt. Sed inæqualitas, inquies, illa mihi diſplicet: quòd quidam premuntur qui minora peccarunt, florent & regnant qui magna. Nempe hoc erat! eripies tu, credo, trutinam cæleſtis Iuſtitiæ manibus, & tuo quodam ſenſu ponderibusque eam librabis. Quò enim aliter ſpectat hæc delictorum parium impariúmue æſtimatio, quam ante deum tibi ſumis? Sed duo hîc, Lipſi, cogita. Primùm, æſtimari ab homine noxas alienas non poſſe, non debere. Quomodo enim? Tu homulle peccata æquiter appendas, qui nec attendis quidem? tu ea legitimè diſcernas, qui nec cernis? Quod enim facilè mihi das, animus eſt qui peccat: per corpus quidem & ſenſuum hæc inſtrumenta, ſed ita vt momentum & pondus omne criminis ſit ab ipſo. Quòd adeò verùm eſt, vt ſi inuitum aliquem ſtatuis peccaſſe, non peccauit. Id autem ſi eſt: quomodo, obſecro, peccatum ipſum peruidebis, qui nec cubile eius

aut ſedem? Nam mentem certè adeò alienam videre non potes, vt nec tuam. Magna igitur hæc vel vanitas vel temeritas tua eſt, cenſuram æſtimationemq. vindicantis in re nec viſâ plenè nec videndâ, nec notâ nec noſcendâ. Secundò illud cogita, vt maximè ita ſit, nec malum tamen aliquid hîc eſſe, nec iniquum. Non malum: quia illorum ipſorum bono fit, qui caſtigantur ſtatim vel in minimis noxis. Dilectio illa diuina eſt: & iure ſemper ſuſpecta tarditas, cui grauior Punitio adhæret. Non item iniquum: quia pœnam, vt dixi, omnes meruimus: nec vmquam vel in optimis illa puritas, vt non maculæ aliquæ ſuperſint ſalſâ hac aquâ cladium velut eluendæ. Quamobrem, adoleſcens, mitte hanc de æſtimatione noxarum intricatiſſimam litem, tu terreſtris pedaneuſque iudex: deo permitte, qui haut paullò æquius de eâ certiuſque è ſuperiore tribunali cognoſcet. Ille eſt ſolus, qui merita poteſt expendere: ille, qui ſine vllo ſimulationum fuco aut ceruſſâ, virtutem vitiumque videt in vero ſuo vultu. Quis ei imponat, qui externa & interna pariter rimatur? qui corpus videt & mentem? qui linguas & fibras? aperta denique & operta? Quique non facta ſolùm ipſa,

ſed

ſed cauſſas eorum & progreſſus videt in clarâ luce. Thales olim interrogatus, *εἰ λήθοι θεοὺς ἄνθρωπος ἀδικῶν; ἀλλ' οὐδὲ διανοούμενος verè reſpondit. At nos contrà hîc in nube. qui non ſolùm occulta ſcelera non videmus, ſub tunicâ (quod aiunt) & ſinu admiſſa; ſed vix aperta & protracta iam in lucem. Non enim culpam ipſam & vim eius cernimus, ſed externa quædam veſtigia admiſſæ & iam fugientis. Optimi ſæpe nobis, qui deo peſſimi: & reiecti contrà, qui illi electi. Claude igitur, ſi ſapis, de meritis aut immeritis os & oculos. cauſſæ tam obſcuræ non benè cognoſcuntur de plano.

* An falleret deos iniuſtè faciens? ne cogitans quidem.

CAPVT XVI.

Reſponſio ad obiectionem tertiam, de pœnis tranſlatis. exemplis monſtratum id etiam apud homines fieri. Quæ deo tranſlationis huius cauſſa ſit. & pluſcula alia ſatis curioſæ ſubtilitatis.

AT tertia etiam offuſa à te Iuſtitiæ nebula abſtergenda eſt, de Subſtitutis. Pœnas enim, inquiunt, parùm iuſtè deus transfert: & maiorum culpas malè luunt nepotes. Hem! itáne hoc nouum aut mirum? Imò miror ego

mirari iſtos miriones: cum cottidie ipſi id faciant in ſuâ terrâ. Dic ſodes, beneficia quæ ob virtutem à Principe maioribus data, nónne tranſeunt ad nepotes? tranſeunt. nec aliter in mulctis aut pœnis, opinor, quæ iiſdē impoſitæ ob ſcelus. Ecce in perduellionis aut maieſtatis crimine, nónne alij in culpâ, alij in pœnâ? adeò vt latæ leges ſint, quæ innoxios liberos æterna egeſtate puniant, *vt mors ſit eis ſolatium & vita ſupplicium*. Maligni veſtri animi! regi alicui aut dynaſtæ licêre id vultis, non vultis deo. Cui tamen, ſi examinas, haud paullò iuſtior ſeueritatis huius cauſſa. Peccauimus enim & rebelles magno huic regi fuimus in vno omnes: & per tot ſtirpium traduces primogenia illa macula propagata ad infelices natos. Ita nexus & cathena quædam hæc criminum coràm deo eſt: nec peccare, exempli cauſsâ, pater meus aut tuus iam cœpit, ſed patrum omnes patres. Quid ergo mirum ſi punit in poſteris non propriè diuerſa delicta, ſed communione quâdam ſeminis iuncta, nec vmquam intermiſſa? Sed vt omittam hæc ſublimia, & agam tecum magis populari quâdam rationum viâ: hoc ſcito. deum coniungere, quæ nos per imbecillitatem aut imperitiam diſpa-

ramus:

ramus: & familias, opida, regna, non vt varium quiddam intueri aut confusum, sed vt corpus naturamq. vnam. Scipionum illa aut Cæsarum familia, vnum illi est: Romana aut Attica vrbs, ab omni suo æuo, vnum: vnum item Romanum imperium. Iure. vinclum enim quoddam est & legum iurisque societas, quæ magna corpora hæc ligat: efficitque vt etiam inter æuo dissitos communio quædam sit præmiorum & pœnarum. Itaque Sciptiones olim boni? apud cælestem illum iudicem posteris id quoque prosit. Mali? noceat. Belgæ ante annos aliquot lasciui, auari, impij? nos luamus. quia in externâ omni punitione deus non præsentia solùm adspicit, sed præterita etiam respicit: & duûm horum temporum momentis temperat æquabiliter iustitiæ suæ lancem. Dixi, * externâ punitione. & velim notes. Non enim culpæ ipsæ transferuntur, aut criminum quædam confusio fit: abest: sed pœnæ dumtaxat siue castigationes quædam externæ istæ sunt, & corporum aut opum, non animorum. Idipsum nonne iure? Heredes enim certè commodorum præmiorumque, siqua maioribus debita sunt, esse volumus: cur onera recusemus & pœnas?

*Quæ videlicet castigatio prouida & instar medicinæ est: at in pœnis, vt cum vulgo dicam, spiritalibus, aliud est: nec eæ personam excedunt.

Delicta maiorum immeritus lues
Romane.

canit Romanus ille vates. verè, nisi quod addit *Immeritus*. Meritissimò enim, quia meruêre maiores. Sed effectum videre poëta potuit, non adsurrexit ad caussam. Vt autem in vno eodemque homine, iure in senectâ ætate delictum aliquod punimus admissum in iuuentâ: sic in imperiis aut regnis, quæ externæ communionis ratione vnum quiddam deo sunt & coniunctum. Interualla hæc temporum apud illum nos non diuidunt, qui omnem æternitatem clausam habet in capaci suâ mente. An verò Martiales illi lupi olim tot vrbes euerterint, tot sceptra fregerint impunè? tantum cædium sanguinisque hauserint, ipsi semper incruenti? Tum denique fatear vindicem nullum deum esse, * *qui quæ nos gerimus audit & videt*. Sed non est ita. pœnas vel in posteris suis pendant aliquando necessum est, tardas sed non seras. Nec temporum solùm hæc coniunctio apud deum est: sed & Partium. Hoc volo dicere. sicut in homine cum *manus, penis, venter peccauit, totum corpus id luit: sic in communi aliquo cœtu, paucorum delictum expetere sæpe in omnes. præsertim si ij qui

*Plauti est in Captiu.

*Furto, libidine, ingluuie.

qui peccant velut digniora quædam membra ſint, vt reges, principes, magiſtratus. Verè Heſiodus & ex ipſo Sapientiæ penetrali:

Πόλλακι καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ:
Ὅστις ἀλιτραίνει καὶ ἀτάσθαλα μηχανάαται.
Τοῖσι δ' οὐρανόθεν μέγ' ἐπήγαγε πῆμα Κρονίων
Λιμὸν ὁμοῦ καὶ λοιμόν.

Vnius ob crimen pœnas vrbs tota rependit,
Siquis ſacrilegè ſeſe gerat aut iniuſtè.
Iupiter hinc cælo clades immiſit ab alto
Peſtem ſiue Famem.

Ita claſſis Argiuorum tota periit

Vnius ob noxam & furias Aiacis Oilei:

ita in Iudæâ ſeptuaginta millia hominum peſtis vna iuſtiſſimè abſtulit, ob iniuſtam * libidinem regis. Et interdum contrà. vbi omnes peccarunt, deus vnum paucóſue ſeligit velut piaculares publicæ noxæ. In quo ſi à * rigido illo paritatis iure pauliſper diſcedit, tamen ex iniquitate ipſâ æquitas noua oritur: & clemens quædam iuſtitia in multos eſt, quod ſæuitia videtur in paucos. Etiam pædagogi ferula è numero laſciuientis gregis nónne vnum aliquem cædit? imperator è fuſo exercitu paucos decumatione caſtigat? ſalubri tamen vterque conſilio, quia paucorum ea punitio terret

* Dauidis adulteriũ.

* Rectè Tacitus: *Sumit aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod aduerſus ſingulos vtilitate publica rependitur.*

nihilominus & emendat omnes. Vidi medicos ſæpe venam in pede aut brachio incîdere, cum totum corpus dolêret: quid ſcio an idem hîc ſit? Arcana enim hæc arcana, Lipſi: &, ſi ſapimus, propius non tangemus ſacrum illum ignem. cuius ſcintillas & ſtricturas quaſdam videre homines fortaſſe poſſumus: non poſſumus ipſum. Vt ij qui in Solem acrius defigunt oculos, eos amittunt: ſic mentis omne lumen, qui eam intendunt in hoc lumen. Abſtineamus igitur cenſeo curioſæ & cum periculo quæſtionis: & hoc ſaltem nobis ſtet, æſtimari noxas humanitùs non poſſe,non debere. aliam apud ſuperos trutinam eſſe, aliud tribunal. & quomodocumque ſe recondita illa iudicia habeant ; non culpanda ea nobis, ſed ferenda & verenda. Vnam hanc tibi ſententiam ingero , quâ manum huic rei & ſimul Curionum omnium ori imponam, *Judicia dei multa occulta ſunt: nulla iniuſta.*

CAPVT XVII.

Transitus ad Locum vltimum factus, qui ab Exemplis. & ostensum vtile interdum esse, seriæ medicinæ admisceri quædam iucunda.

HÆC sunt Lipsi, quæ pro diuinâ Iustitiâ dicenda censui contrà hos iniustos. quæ non planè ex re meâ esse fateor, nec tamen præter illam: quoniam non dubiè æquius libentiusque Clades has feremus, persuasi eas non iniquas. Et interuallo hîc aliquo sermonis, subitò iterum erupit Langius, Benè habet, inquiens. respiraui. Superaui omnes quæstionum illos scopulos, & plenis iam velis inuehi mihi posse videor in portum. Quartum vltimumque meum agmen conspicio: quod producam sanè libens. Et vt nautæ, cum in tempestate Geminos vident, spem magnam & alacritatem concipiunt: sic ego, cui post hos fluctus apparuit Legio hæc Gemella. Fas mihi enim prisco ritu eam ita dicere: quia biceps, & duo per eam mihi vincenda, Nec grauia hæc mala esse quæ nunc patimur, Nec noua. Id dum facio, in pauca hæc quæ superant, Lipsi, volentem attentumq. te mihi da. Numquam magis Langi, inquam ego. Nam me

quoque iuuat euasisse illa aspera: & à seriâ & seuerâ illâ medicinâ, auidè adspiro ad hanc lenem & popularem. Ita enim futuram eam titulus mihi indicat. Nec erras, inquit Langius. Nam vt medici postquàm vsserunt & secuerunt satis, non omittunt statim ægrum aut deponunt, sed benigna fomenta quædam & acopa adhibent, doloribus mitigandis: sic in te ego. quem quoniam ferro & igne Sapientiæ purgasse satis videor, lenibus nunc quibusdam alloquiis fouebo,& tractabo manu, quod dicitur, molliore. Descendam ex illo philosophiæ arduo colle, & deducam te paullisper in amœnos Philologiæ tuæ campos. Idipsum tamen non recreando magis tibi, quàm sanando. Vt Democharem medicum aiunt Considiæ cuidam mulieri nobili, quæ omnem asperiorem medicinam abhorrebat, lac caprarum callidè propinasse, sed quas mero cythiso pascebat: sic ego historica quædam & oblectantia tibi infundam, sed occulto quodam Sapientiæ succo tincta. Quid refert quâ viâ sanemus ægrum, dum persanemus?

CAPVT XVIII.

Non tam grauia esse Mala publica, quàm videntur. idque primò, sed breuiter, Ratione ostensum. Circumiecta enim rebus plerumque vanè timeri, non ipsas.

SED ades iam mea Legio. & tu ante omnes cohors prima, quâ pugnamus Non esse grauia hæc mala. Id duplici telo effectum volumus, Rationis & Comparationis. Rationis: quia illam si respicis, reuera nec grauia aut magna hæc omnia quæ adsunt quæq. imminent, sed videntur tantùm. Opinio est quæ attollit ea & exaggerat, & velut cothurnis quibusdam auget. Sed deme, si sapis, circumfusam eam nubem, & vide res in clarâ luce. Paupertatem exempli caussâ in his Cladibus publicis times, Exsilium, Mortem. Ea igitur si rectis firmisque oculis inspicis, quantula sunt? si suis ponderibus examinas, quàm leuia? Ecce bellum hoc aut tyrannis per tributa multa te exhauriet. Quid tum? eris igitur pauper. Natura nónne talem te dedit, talem rapiet? Quod si triste & infame nomen tibi displicet, commuta. eris expeditus. Subleuauit enim te Fortuna, si nescis, & tutiore iam loco reposuit.

Nemo

Nemo vltrà exhauriet. Quod damnum tu putabas, remedium eſt. At exſul etiam ero. Imò, ſi voles, peregrinus. Adfectum tuum ſi mutas, mutas patriam. Sapiens vbicumque eſt, peregrinatur: fatuus ſemper exſulat. Sed mors mihi à Tyranno imminet. Quaſi non cottidie à naturâ. Sed infamis illa, quæ per gladium aut per laqueum. O ſtulte, non illa aut vlla mors infamis, niſi vita tua ſit. Cita ab orbe condito optimos & illuſtriſſimos quoſque, violenta eos vis rapuit. Hoc examen, Lipſi, rebus omnibus (guſtum enim tantùm tibi do) adhibendum, quæ terribiles videntur: & inſpiciendæ eæ nudæ, ſine Opinionum vllâ veſte aut perſonâ. At nos miſeri ad vana & externa conuertimur: nec res ipſas timemus, ſed circumpoſita rebus. Ecce ſi mare nauiges, & magnum illud fiat: mens tibi abit, & contremiſcis. non aliter quàm, ſi naufragium feceris, totum illud ebibendum tibi ſit. at ſextarius vnus aut alter tibi ſuffecerint. Si terræmotus ſubitò exortus, qui clamor & metus? cenſes totum opidum, ſi ruat, in te caſurum, aut certè domum. & neſcis quàm ad cerebrum tuum elidendum ſatis ſit vnus aliquis lapis. Non aliter in Cladibus iſtis fit: in quibus ſtre-

pitus

pitus præcipuè nos terret & vaniſſima imago rerum. En ſatellitium illud! en gladios! Quid iſti ſatellites, quid gladij? quid facient? Occident. Quid occiſio? ſimplex mors. & ne nomen ipſum te terreat, animæ à corpore abſceſſus. Omnia illa agmina militum, omnes illi minaces gladij, facient idem quod vna febris, quod vnus acinus, quod vnus vermis. Sed enim durius. Imò non paullo lenius: ſiquidem febris illa quam præoptas, toto anno hominem ſæpe torqueat; ictu hîc & momento tranſigitur. Benè igitur Socrates, qui hæc omnia non aliter appellare ſolitus quàm μοϱμολύκεια, ſiue laruas. Quas ſi ſumis, vidéſne quomodo pueri te fugiant? ſed pone eaſdem & verâ facie te oſtende, accedent iterum & amplectentur. Idem in iſtis: quæ ſi detractis perſonis & ſine pompâ videas, timuiſſe te fatearis timorem puerilem. Vt grando tectis magno ſtrepitu illiſa, ipſa tamen diſſilit: ſic iſta in firmum animum ſi accidant, franguntur non frangunt.

*Plura nos huius rei, in Thraſea noſtro ſiue De cōtemptu mortis.

CAPVT XIX.

Ad Comparationem ventum. ſed prius exaggerata Belgarum & huius æui mala. eáque opinio communiter refutata: & oſtenſum ingenium humanum pronum ad augendos ſuos luctus.

NON ex ſpe aut opinione meâ tam ſerius Langij ſermo. Itaque abrumpens, Quò abis? inquam. hócne pollicitus? Mella & mulſa hiſtoriarum exſpectabam: tu acre mihi promis, & quo nihil meracius in Sapientiæ penu. Quid cenſes? cum Thalete aliquo rem tibi eſſe? cum Lipſio eſt: qui homo & inter medios homines, remedia etiam deſiderat paullò magis humana. Langius clementi voce & vultu, Agnoſco, iure culpas, inquit. Nam dum purum illum Rationis radium ſequor, exceſſiſſe Publicâ viâ me video, & furtim relapſum in Sapientiæ callem. Sed iam emendo: & gradum figo in limite magis noto. Diſplicet Falerni illius auſteritas? melle tibi tempero exemplorum. Ad Comparationem ecce venio: & oſtendam clarè nihil graue aut magnum eſſe in his, quæ vndique circumfuſa, malis, ſi ea confers cum antiquis.

Maiora

Maiora enim multis partibus & magis dolenda olim. Ego iterum, & quidem impatienti geſtu, interpellans: Hoc ais? inquam.

--*Καὶ τοῦτο προσδοκᾷς πείσειν ἐμέ;

*& perſuaſurum, mî hoc putas? Ex Ariſtophane eſt.

Numquam Langi, quamdiu caput hoc ſentit. Quod enim retrò æuum tam calamitoſum fuit quàm hoc noſtrum eſt: aut quod erit? Quæ gens, quæ regio tulit

Tam multa dictu grauia, perpeſſu aſpera,

quàm hodie nos? Bello ecce iactamur, nec externo ſolùm, ſed ciuili; nec hoc, ſed inteſtino. Non enim partes ſolùm inter nos ſunt: ſed partium (ô patria quæ Salus te ſeruet?) nouæ partes. Adde Peſtem, adde Famem, adde Tributa, rapinas, cædes. & ἐσχάτων ἔσχατον tyrannidem, oppreſſionesq. non corporum ſolùm, ſed animorum. Iam in Europâ aliâ quid? aut bellum, aut belli metus. aut ſi pax; cum fœdâ ſeruitute ſub minutis dominis coniuncta, & non lætior quouis bello. Quocumque oculos mentemque conuertas, ſuſpenſa omnia & ſuſpecta: & vt in domo malè fultâ, ſigna pluria ruinæ. Ad ſummam Langi, vt amnium omnium confluxus in Oceanum: ſic cladium videtur in hoc æuum. Atque hæc in manibus iam, & adſunt. quid ea quæ imminent?

de quibus verè illud Euripidæum canam,

Κακῶν ὁ τάλας πέλαγος εἰσορῶ
Τοσοῦτον, ὥστε μή ποτ᾽ ἐκνεῦσαι πάλιν.

Pelagus malorum cõtuor Tam magnum, vt enatare facile non siet.

Langius ad me ſeueré & in modum coërcentis, Iterúmne te per querelas iſtas deiicis? inquit. Stare firmum te iam putabam: & cadis. vulnera tua coiiſſe: retractas. Atqui animi quadam quiete tibi opus eſt, ſi ſaneſces. Infeliciſſimum, ais, hoc æuum. Vetus mihi iſta cantio. ſcio auum tuum idem dixiſſe, ſcio patrem: ſcio poſteros dicturos & nepotes. Inſitum hoc à naturâ humano ingenio, ad triſtia acriter flectere oculos, præterire quæ læta. Vt muſcæ & eiuſmodi inſecta læuibus politiſque locis non diu inſident, ſcabris adhæreſcunt: ſic querula iſta mens meliorem ſortem leuiter tranſuolat, aſperam non dimittit. Tractat, inſpicit, & ingenioſè plerumque auget. Atque vt amantes in Dominâ ſuâ numquam non inueniunt, cur eximia ea ante omnes: ſic dolentes, in ſuo luctu. Fingimus imò vana, nec præſentia ſolùm dolemus, ſed futura. Quo tam ſagacis ingenij pretio? Non alio, quàm vt quoſdam exercitus motus procul puluis caſtris interdum exuit: ſic nos deiiciat futuri diſcriminis falſa ſæpe vmbra.

CAPVT

CAPVT XX.

Magis deinde propriè & presse id refutatum ex Comparatione cum veteribus malis. Primò de bellis. & de clade mirabili Iudæorum.

AT tu, Lipsi, plebeia hæc mitte: & ad Comparationem me sequere, quam deposcis. Per eam tibi clarum, non paria solùm in omni genere cladium olim euenisse, sed maiora: & gratandi materiam huic æuo esse, quàm querendi. Bello, inquis, iactamur. Quid? ergo bella nulla apud priscos? Imò nata ea, Lipsi, cum orbe nato: nec desitura, nisi cum illo. At non tam grandia fortasse aut tam grauia quàm ista. Adeò cōtrà est, vt ludus hæc omnia sint & iocus (seriò loquor) si conferantur cum priscis. Non aditum non exitum facilè reperio, si semel me penetro in profundum hoc exemplorum: sed tamen vísne paullùm peregrinemur per orbis partes? Eamus. A Iudæâ ordiamur, id est à regione & gente sacrâ. Omitto quæ in Ægypto passi, quæ post excessum ab Ægypto: tradita enim hæc & prompta in diuinis libris: ad extrema venio, & quæ cum funere eorum coniuncta. Quæ operæ mihi est, vt*exponam velut per indicem, singillatim. Passi igitur

*Sumpsi autem & collegi è Iosepho.

ciuili externoque bello, non totis ſeptem annis, iſta.

Hieroſolymis primùm interfecti, iuſſu Flori, *ſexcenti triginta.*

Cæſareæ ab incolis, odio gentis & religionis, vno tempore —— *viginti millia.*

Scythopoli (Cœlæ Syriæ vrbs eſt) *tredecim millia.*

Aſcalone in Palæſtinâ, item ab incolis, *duo millia, quingenti.*

Ptolemaïde pariter —— *duo millia.*

Alexandriæ in Ægypto, ſub Tib. Alexandro Præſide —— *quinquaginta millia.*

Damaſci —— —— *decem millia.*

Atque hæc velut per ſeditionem aut tumultum geſta: legitimo deinde & aperto à Romanis bello,

Ioppe captâ à Ceſio Floro cæſi *octo millia & CCCC.*

In monte quodam Cabulone *duo millia.*

In pugnâ ad Aſcalonem *decem millia.*

Per inſidias iterùm —— *octo millia.*

Aphacæ, cùm capta eſſet, *quindecim millia.*

In monte Garizim cæſi *vndecim millia & DC.*

Iotapæ, in quâ ipſe Ioſephus, circiter *triginta millia.*

Ioppe iterùm captâ submersi *quattuor millia* CC.

In Tarichæis cæsi *sex millia & D.*

Gamalæ, tàm interfecti, quàm sponte præcipitati, *nouem millia.* nec quisquam homo natus ex eâ vrbe saluus, præter duas mulieres, sorores.

Giscalâ desertâ, in fugâ trucidati *bis mille.* & fæminarum ac puerorum capti *tria millia.*

Gadarensium cæsa *tredecim millia.* capti *duo millia & ducenti*, Præter eos qui in flumen desiliere infiniti.

In Idumææ vicis cæsi *decem millia.*

Gerasij —— —— *mille.*

Machærunte —— —— *mille* DCC.

In silua Iardes —— —— *tria millia.*

In Massadâ castello, suâ manu perempti *nongenti &* LX.

In Cyrene à Catulo Præside cæsi *tria millia.*

At in ipsa Hierosolymorum vrbe, per omne tempus obsidionis mortui aut cæsi, *decies centena millia.*

capti, *nonagintaseptem millia.*

Summa hæc colligit (præter innumeros qui omissi) *duodecies centena & quadraginta millia.* Quid ais Lipsi? deiicis ad hæc oculos? attolle

attolle potius: & aude mihi comparare cum vnius gentis clade, aliquot annorum in orbe Christiano bella. At quantula tamen illa hominum terrarumq́ue pars, si conferatur cum Europâ?

CAPVT XXI.

De Græcorum item Romanorúmque Cladibus ex bello. Magnus interfectorum numerus ab aliquot ducibus. Item vastatio noui orbis. & miseria captiuitatis.

NEC hîc insisto. ad Græciam me confero. In quâ digerere ordine omnia bella, siue inter ipsos siue cum externis gesta, longum nec cum fructu. hoc dico. ita exhaustam & attonsam eam continuo cladium isto ferro, vt * Plutarchus tradat (numquam mihi sine irâ & admiratione lectum) eam vniuersam non fuisse, suo æuo, conficiendis *tribus millibus militum*: quot tamen, inquit, olim bello Persico, vnum Megarensium opidulum confecerat. Heu, quò cecidisti flos ille terrarum, sol & sal gentium! Vix opidum hodie alicuius quidem nominis in hac ipsâ attritâ Belgicâ est, quod numerum eum non adæquet idonei ad bellum sexus. Iam Romanos & Italiam perlustramus? le-

* De defectu oraculorum.

mus? leuarunt me pridem hoc fasce recensionum Augustinus & Orosius. eos vide, & in iis maria malorum. Vnum bellum Punicum secundum, in solis Italiâ, Hispaniâ, Siciliâ, suprà *quindecies centena millia* hominum (quæsiui enim curiosè) non totis annis septemdecim consumpsit. Bellum ciuile Cæsaris & Pompeij, ad *millia trecenta*. & largius, Bruti, Cassij, Sex. Pompeij arma. Et quid bella recenseo plurium auspicio gesta aut ductu? Vnus ecce C. Cæsar (ô pestem perniciemque generis humani?) fatetur & quidem glorians, **vndecies centena & nonaginta duo millia hominum prœliis à se occisa.* atque ita, vt non veniat in hanc rationem strages ciuilium bellorum. Pauculis annis quibus ille Hispaniæ aut Galliæ præfuit, in externos editæ istæ cædes. Quo tamen maior etiam hac parte ille Magnus, qui in delubro Mineruæ inscripsit *fusa à se, fugata, occisa, in deditionem accepta, hominum vicies semel centena* LXXXIII. *millia.* Quibus velut in numerum, si vis, adde, Q. Fabium, qui *centum decem Gallorum millia*: C. Marium, qui *ducenta Cimbrorum*: posteriori æuo Aëtium, qui memorabili Catalaunico prælio *centum sexaginta duo millia* Hun-

* Plinio hæc tradita, lib. VII.

norum occîdit. Et ne bellis illis hominum cadauera tantùm fuiſſe cenſeas: fuêre etiam opidorum. Cato ille Cenſorius*gloriatur plura *opida ſe in Hiſpania cepiſſe, quàm dies in eâ egerit Sempronius Gracchus, ſi Polybio fides, *trecenta* in eâdem deleuit. Nec habet omne æuum, opinor, quod adſtruat his exemplis, præter noſtrum; ſed in orbe alio. Pauculi Iberi ante annos octoginta in vaſtas illas & nouas terras delati, quæ funera, deus bone, ediderunt? quas ſtrages? Nec de cauſſis aut iure belli diſſero, tantùm de euentis. Cerno ingens illud terrarum ſpatium, quod vidiſſe magnum ſit non dicam viciſſe, à vicenis tricenisq. militibus peruadi: & paſſim inermes illos greges ſterni, vt ſegetem à falce. Vbi tu es inſularum maxima Cuba? tu Hayti? vos Lucayæ? quæ olim quingentis aut ſexcentis hominum millibus ſuccinctæ, alibi vix quindecim ex iis retinuiſtis in ſemen. Oſtende etiam te paullùm tu Peruana, tu Mexicana ora. Heu miram miſeramque faciem! immenſus ille tractus & verè alter Orbis, vaſtus attritusque*appâret, nō aliter quàm ſi cæleſti quodam igne ſubitò deflagraſſet. Mens & lingua mihi cadit Lipſi, dum hæc memoro: & video noſtra omnia præ iſtis

*Apud Plutarchum.

*Ad quadringenta. vt tradunt Plut. & Appian.

*Certè ſub initia. Nā nunc habitari iterum ſcio, & melius coli.

ſtis non aliud quàm palearum caſſa eſſe, vt Comicus ait, aut gurguliunculos minutos. Nec tamen legem illam mancipiorum adhuc refero: quâ nihil acerbius in veterum bellis. Homines ingenuos, nobiles, pueros, fæminas, omnes victor abripiebat, quis ſcit an in æternam ſeruitutem? Certè ſeruitutem. cuius veſtigium iure gratulor non fuiſſe, non eſſe adhuc, in Chriſtiano orbe. Turcæ ſanè vſurpant. nec aliud eſt quod magis inuiſum & terribilem nobis reddat Scythicum illum dominatum.

CAPVT XXII.

Peſtis Famiſque priſca inſignia maximè exempla. item Tributorum magnitudo quæ olim. & rapinarum.

AT tu pergis in querela. & Peſtem etiam adtexis Famemque: Tributa & Rapinas. Vis igitur ſingula comparemus? ſed breuiter. Dic mihi quot millia Peſtis in totâ Belgicâ abſtulit, his quinque aut ſex annis? Opinor quinquaginta, aut vt largiter, millia centum. At vna in Iudæâ peſtis ſub Dauide rege, ſeptuaginta millia abſorpſit, die non toto. Sub Gallo & Voluſiano Imperatoribus,* peſtis ab Æthio-

*Zonaras Tom. 2.

Æthiopiâ exoriens omnes Romanas prouincias peruasit, & per quindecim continuos annos incredibiliter exhausit. Nec alia vmquam maior lues mihi lecta, spatio temporum, siue terrarum. Sæuitiâ tamen & impetu insignior illa quæ Byzantij finitimisque locis grassata, Iustiniano Principe. cuius vis tanta, vt in singulos dies *quinque millia* funerum daret, interdum etiam *decem*. Timidè hoc dicerem & ambiguus fidei: nisi fidissimi huic rei ab illo ipso æuo *testes. Nec minus miranda Africana pestis, quæ euersâ Carthagine orta, in solâ Numidiâ * *octingenta hominum millia* deleuit: in maritimâ Africâ, *ducenta*. & apud Vticam *triginta millia* militum, qui ad oræ eius præsidium relicti. Iterumq. in Græciâ, Michaëlis Ducæ imperio, tam sæua: ὥστε ἀδυνατεῖν (Zonaræ verba sunt) τοὺς ζῶντας ταφῇ παραδιδόναι τοὺς θνήσκοντας, *vt viui prorsus pares non essent mortuis sepeliendis*. Denique *Petrarchæ æuo, vt ipse refert, tam valida in Italiam incubuit, vt ex millenis quibusque hominibus vix decem superessent. Iam de Fame, nihil profectò nos aut ætas nostra vidimus, si videmus antiqua. Sub Honorio Imperatore *Romæ tanta caritas & raritas omnis annonæ, vt homines

* Procopius lib. II de Bello Persico. Agathias lib. V. Hist.

*Orosius lib. V. cap. VIII.

*Sub annũ à Christo ∞. ɔ. XIX.

*Zosimus VI. Annal.

mines

mines hominibus iam imminerent,& in Circo palàm audita ſit illa vox PONE PRETIVM HVMANÆ CARNI. In totâ *Italiâ vaſtantibus eam Gothis, ſub Iuſtiniano, iterum tanta; vt in ſolo Piceno *quinquaginta hominum millia* fame interierint: & paſſim in vſum ciborum verſæ ſint non carnes ſolùm humanæ, ſed humana excrementa. Duæ mulieres (narrare exhorreſco) ſeptemdecim viros per inſidias noctu interfecerant, & comederant: ipſæ à decimooctauo, qui id agi ſenſerat, cæſæ. Nec refero in Sacrâ vrbe famem, & exempla iam protrita.

[*Procop. de bello Goth. lib. II. apud quem plura vide.]

Quod ſi de Tributis etiam aliquid dicendum eſt: non nego grauia eſſe quibus premimur, ſed ita ſi ſola & per ſe ea videas, non ſi componas cum priſcis. Pleræq. omnes prouinciæ ſub Romano imperio, fructuum ex* agro paſcuo *Quintam* quotannis perſoluêre, *Decimam* ex agro aruo. Nec defuêre Antonius & Cæſar nouem decemque annorum tributa exigere in vnum annum. Iulio Cæſare interfecto, cum arma ſumpta pro libertate, ſinguli ciues *vigeſimamquintam* omnium bonorum dependere iuſſi: & hoc amplius, Senatorij ordinis omnes, in ſingulas ædium ſuarum* tegulas, *ſex aſſes*. Quæ im-

[* Appianus ſatis clarè innuit li. I. ἐμφυλ.]

[*Dio apertè lib. XLVI οἱ δὲ βουλευταὶ τέσσαρας ὀβολοὺς καθ᾽ ἑκάστην κεραμίδα τῶν ἐν τῇ πόλει οἰκιῶν.]

mensa contributio, nostrisque sensibus nec credenda nec reddenda. At* Octauianus Cæsar, (credo ratione nominis sui habitâ) *octauam* omnium bonorum partem à libertis exegit, & accepit. Et omitto quæ Triumuiri, quæ alij Tyranni patrauerunt: ne nostros doceam, recitando. Vnum tibi instar omnium exactionum rapinarumque sit, de Coloniis. Quo inuento vt nihil ad vim imperij firmius, ita nihil in subditos cogitari potuit tristius. Deducebantur passim legiones cohortesque veteranæ in agros & opida: miserique Prouinciales momento temporis bonis & fortunis omnibus prouoluebantur. idque nihil ausi, nihil meriti: sed pro crimine omni, opes aut opimi agri. In quo profectò gurges quidam calamitatum omnium elucet. Miserum est nummis spoliari: quid etiam agris tectisque? Graue istis pelli: quid totâ patriâ? quid templis arisque? Distrahebantur aliquot millia hominum, liberi à parentibus, domini à familiaribus, vxores à viris; & in varias terras, vt cuique fors sua fuit, spargebantur: alij in *sitientes Afros*, vt poëta in hac ipsa re ait, *Pars Scythiam, aut toto diuisos orbe Britannos.* Solus Octauianus Cæsar in solâ Italiâ *duodetriginta*

*Dio lib. L.

colo-

colonias collocauit. in prouinciis quot libuit. Nec alia res magis, vt ego ſcio, exitio fuit Gallis nobis Hiſpaniſque.

CAPVT XXIII.

Crudelitatis & Cædium narrationes aliquot, miræ, & ſuprà omnia ſcelera huius æui.

SED ſæuitia tamen hodie, inquis, & cædes inauditæ. Scio quid innuas, & quod nuperum factum. Sed tuam fidem, Lipſi: tale nihil apud antiquos? O imperitum te, ſi neſcis: malum, ſi diſſimulas! Exempla enim adeò prompta & multa, vt laboremus in eligendo. Sullæ nomen noſti, illius Felicis? ergo & proſcriptionem eius infamem & immanem, quâ* *millia quattuor & ſeptingentos* ciues abſtulit vni vrbi. Et ne vilia quædam capita aut è plebe cenſeas, *centum quadraginta* in iis Senatores. Nec tango cædes innumeras, quæ vulgo factæ permiſſu eius ſiue iuſſu. vt non immeritò vox illa Q. Catulo expreſſa ſit, *Cum quibus tandem victuri ſumus, ſi in bello armatos, in pace inermes occidimus*? At Sullam eumdem haut multò poſt imitati tres diſcipuli (Triumuiros intellego) pariter proſcripſêre* *tre-*

*Valerius lib. II.

*Appianus ita numerat.

re* *trecentos Senatores*. equites Romanos suprà *bis mille*. Heu scelera, quibus nihil acerbius Sol ille vidit visurusque est, ab ortu omni ad occasum! Appianum, si voles, lege, & in eo variam fœdamque imaginem latitantium, fugientium; sistentium, extrahentium; liberorum circà eiulantium, & coniugum: peream ego, nisi humanitatem ipsam periisse dices fero & ferino illo æuo. Atque hæc in Senatoribus equitibusque gesta: id est, totidem pænè regibus aut dynastis: sed in multitudinem fortasse non sæuitum. Imò vide mihi eumdem Sullam qui* *quattuor legiones contrariæ partis, fidem eius secutas, in publica Villa, nequiquam fallacis dextræ misericordiam implorantes, obtruncari iussit*. Quorum cum morientium gemitus Curiam quoque attigisset, attonito & conuerso Senatu: *Hoc agamus*, inquit, *Patres conscripti. pauculi seditiosi iussu meo puniuntur*. Nec scio quid magis hîc mirer: hominem id facere potuisse, an dicere. Et plurane poscis sæuitiæ exempla? cape. * Seruius Galba in Hispaniâ trium ciuitatum conuocato populo, quasi de commodis earum acturus, *septem millia* in quibus flos iuuentutis consistebat, repentè trucidauit. In eâdem regione* L. Licinius Lucul-

*Ita Valerius lib. IX. idq. efficeret XXIIII. millia hominum. At Seneca tantùm de septem millibus, De Ira.

*Valerius.

*Appianus.

Lucullus consul, Caucæorum *viginti millia* contrà deditionis stipulatæ fidem immissis in vrbem militibus occîdit. Octauianus Augustus Perusiâ captâ,**trecentos è dediticiis, electos vtriusque ordinis,ad aram D. Iulio exstructam hostiarum more mactauit.* * Antoninus Caracalla, nescio ob quos iocos infensus Alexandrinis, pacis specie in vrbem eam veniens, vniuersam iuuentutem in campum conuocatam, milite circumdedit, & signo dato ad vnum omnes occîdit. parique sæuitiâ in reliquam multitudinem vsus, frequentissimam vrbem prorsus exhausit. * Mithradates rex vnâ epistolâ *octoginta millia* ciuium Romanorum negotiandi caussâ per Asiam dispersa interêmit. * Volesus Messalla proconsul Asiæ *trecentos* vnâ die securi percussit, & inter cadauera reiectis manibus superbè inambulans, quasi rem magnificam fecisset, proclamauit,**ὢ πρᾶγμα βασιλικόν.* Et profanos adhuc loquor impiosque. sed ecce tibi etiam inter deo vero deuota nomina Theodosium Principem, qui Thessalonicæ per summum scelus & fraudem *septem millia* innoxiorum capitum in theatrum quasi ad ludos conuocatos,immisso milite necauit. Quo facto nihil

*Suetonij verba.

*Xiphilinus & Herodian.

*Valer. aliique.

*Seneca II. De Ira.

*ô *rem regiam!*

magis impium vetus omnis impietas habet. Ite poſt hæc mei Belgæ, & ſæuitiam ſiue perfidiam Principum accuſate in hoc æuo.

CAPVT XXIIII.

Tyrannis etiam noſtra eleuata. oſtenſa ea à naturâ ſiue malitiâ humanâ eſſe. & externas internáſque oppreſsiones fuiſſe olim.

DENIQVE Tyrannidem etiam hodiè culpas, & oppreſſiones corporum atque animorum. Nec ambitioſè mihi nunc decretum attollere æuum noſtrum, vel adfligere. cui enim bono? hoc quod ad Comparationem noſtram facit, dicam. Quando mala iſta non? & vbi non? Cedò mihi ſæclum aliquod ſine inſigni tyrannide, cedò gentem. Si potes: (ſubibo enim diſcrimen huius aleæ:) ego quoque confitebor miſerrimos nos miſerorum. Quid taces? Verum eſt, vt video, illud diaſyrticum vetus, *Omnes bonos Principes in vno annulo poſſe perſcribi*. Inſitum nimirùm humanis ingeniis, imperio inſolenter vti: nec facilè modum ſeruare in eâ re, quæ ſuprà modum. Nos illi ipſi qui de tyrannide querimur, ſemina tyrannidis incluſa in pectore geſtamus: nec voluntas

luntas plerisque ea efferendi deest, sed facultas. Serpens cum frigore torpet, venenum nihilominus habet, sed non exerit: simile in nobis, quos sola imbecillitas arcet à nocendo & Fortunæ quoddam frigus. Da vires, da instrumenta: vereor vt vel impotentissimi plerique istorum sint, qui nunc tam iniqui in potentes. Exemplum in cottidianâ istâ vitâ. Vide mihi patrem illum sæuientem in filios, dominum in seruos, præceptorem in discipulos. Phalarides in suo genere omnes isti sunt: & fluctus eosdem in flumine excitant, quos reges in magno mari. Nec animantibus aliis non hæc natura. è quibus pleraq. sæuiunt in congeneras sibi species, in aëre, terrâ, aquâ.

——pisces sic sæpe minutos
Magnus comest, sic aues enecat accipiter.

ait rectè Varro. Sed corporum istæ oppressiones sunt, inquies: hodiè hoc eximium, quod etiam animorum. Itáne, animorum? vide ne inuidiosè hoc potius, quàm verè. Ignorare mihi sese & naturam illam cælestem videtur, quisquis premi eam putat posse aut cogi. Nulla enim externa vis vmquam faciet, vt velis quod nolis, sentias quod non sentis. Ius aliquis in vinclum hoc animi habet siue nexum:

nemo in ipsum. Soluere eum à corpore tyrannus potest, non naturam eius dissoluere. quæ pura, æterna, ignea, spernit externum & violentum omnem tactum. At sensum tamen animi non licet expromere. Esto. sed linguæ tuæ igitur fræna ponuntur, non animo: nec iudiciis, sed factis. Sed nouum hoc ipsum & inauditum. O bone, quàm erras? Quot tibi possim dicere qui sub tyrannis sensuum suorum pœnas luerunt, propter incautam linguam? Quàm multi ex iisdem vim adferre iudiciis conati? & iudiciis dico in re pietatis. Persarum & Orientis reges adorari, tralaticium fuit. & Alexandrum, eumdem diuinitatis cultum sibi adseruisse scimus, rusticâ Macedoniâ suâ non probante. Inter Romanos bonus ille & moderatus Princeps Augustus, flamines & sacerdotes in prouinciis imò in domibus singulis habuit, vt deus. Caligula deorum statuis amputato capite, suum imponi iussit, ridiculâ impietate. idem templum suo numini, sacerdotes, & quæsitissimas hostias instituit. Nero Apollo haberi voluit: & illustrissimi ciuium interfecti, hac præscriptione, **quòd numquam pro cælesti voce immolassent*. Iam Domitianus, *Deus dominúsque noster*,

*Idq. inter alios Thraseæ obiectum.

noster, palàm audiebat. Quæ vanitas vel impietas si hodie in vllo regum, Lipsi, quid diceres? Nec adnauigo propius hanc Scyllam, in quam non trahent aut pellent me vlli ambitionum venti.

*Ἀκίνδυνον γάρ ἐστι τὸ σιγῆς γέρας.

Periculo vacat silenti premium.

Vnum tantùm in totam hanc rem priscæ seruitutis testimonium adferam, & quidem è familiari tuo scriptore : quod velim attendas. Tacitus de Domitiani æuo: *Legimus cum Aruleno Rustico Pætus Thrasea, Herennio Senecioni Priscus Heluidius laudati essent, capitale fuisse. nec in ipsos modò auctores, sed in libros quoq. eorum sæuitum, delegato Triumuiris ministerio, vt monumenta clarissimorum ingeniorum in comitio ac foro vrerentur. Scilicet illo igne vocem populi Romani, & libertatem Senatus & conscientiam generis humani aboleri arbitrabantur:* **expulsis insuper Sapientiæ professoribus, & omni bonâ arte in exsilium actâ, nequid vsquam honestum occurreret. Dedimus profectò grande patientiæ documentum, & sicut vetus ætas vidit quid vltimum in libertate esset, ita nos quid in seruitute: adempto per inquisitiones etiam loquendi audiendíque commercio. Memoriam quoque ipsam cum voce*

* Velim notes veræ tyrannidis mores.

perdidissemus, si tam in potestate nostra esset obliuisci, quàm tacere.

CAPVT XXV.

Postremò doctum non mira aut noua esse hæc Mala. hominibus gentibúsque omnibus semper communia. & solatium in eâ re quæsitum.

NEC adtexo plura de Comparatione. ad alterum Legionis meæ agmen venio, quod oppugnat Nouitatem. sed breuiter & contemptim. Spolia enim potius leget ex deuicto iam hoste, quàm vt consertâ manu acriter cum eo pugnet. Reuera autem quid hîc homini nouum esse potest, nisi qui ipse nouus nouitius in humanis rebus? Crantor egregiè & prudenter, qui versum hunc semper habebat in ore

*Οἴμοι, τί δ' οἴμοι; θνητά τοι πεπόνθαμεν.

Circulantur enim cottidiè hæ clades, & orbe quodam eunt per hunc Orbem. Quid tristia hæc euenire ingemiscis? quid admirare?

*Οὐκ ἐπὶ πᾶσί σ' ἐφύτευσ' ἀγαθοῖς
Ἀγάμεμνον Ἀτρεύς.
Δεῖ δέ σε χαίρειν καὶ λυπεῖσθαι.

*Heu me! quid heu me? humana perpessi sumus.

*Non te omnia ad læta genuit O Agamemnon Atreus. Opus tibi gaudere & dolere. Mortalis enim natus es: & vt recuses, Superis ita volentibus erit.

Θνητὸς

Θνητὸς γὰρ ἔφυς. κἂν μὴ σὺ θέλῃς,
Τῶν θεῶν οὔπω βουλομένων ἔσται.

Illud potius mirum, ſi exlex quiſquam ab hac communi lege, nec onus ferat quod ferunt omnes. Solon amicum quemdam Athenis grauiter lugentem in arcem deduxit, & ſubiectas omnes in magnâ vrbe ædes oſtendit: Cogita, inquiens, quàm multi luctus ſub his tectis olim fuerint, nunc verſentur, poſteà futuri ſint: ac mitte mortalium incommoda tamquam propria deflere. Velim idem tibi fieri poſſit, Lipſi, in magno iſto mundo. Sed quoniam re non poteſt; age, fiat paulliſper cogitatione. Siſto te in alto illo, ſi vis, Olympo. deſpice mihi omnes vrbes, prouincias, regna: & cenſe totidem conſepta te videre cladium humanarum. Amphitheatra hæc quædam ſunt & velut Arenæ, in quibus cruenti illi Fortunæ ludi. Nec longè oculos mitte. Italiam vides? nondum triginta anni ſunt, cum à ſæuis aſperisq. ab vtroque latere bellis conquieuit. Latam illam Germaniam? validæ in eâ ſcintillæ nuper diſcidij ciuilis. quæ iterum exardeſcunt, &, niſi fallor, in exitialem magis flammam. Britanniam? perpetua in eâ bella cædesque. & quod nunc paulliſper in pace

eſt, im-

est, imperio debet pacati sexus. Galliam? vide & miserere. etiam nunc per omnes eius articulos gangræna serpit sanguinolenti belli. Nec aliter in toto orbe. Quæ cogita, Lipsi; & communione hac miseriarum, tuas leua. Atque vt triumphantibus à tergo destitui seruus solet, qui in medio triumphi gaudio idemtidem interclamaret, Homo es: sic tibi monitor iste semper adsistat, Esse hæc humana. Vt enim labor cum pluribus communicatus leuior fit: sic item dolor.

CAPVT XXVI.

Sermonis totius Conclusio. & ad repetendum eum ruminandúmque breuis admonitio.

EXPLICVI copias meas omnes & sermonem, Lipsi: & habes quæ pro Constantiâ dicenda mihi censui in Dolorem. Quæ vtinam non grata tibi solùm, sed salubria: nec delectent, sed magis iuuent! Iuuabunt autem, si non in aures solùm, sed in animum demittes: nec audita iacêre & inarescere ea patiêre, vt semina sparsa summo solo. Denique si repetes seriò & ruminabere. quia vt

ignis

ignis è ſilice non vno concuſſu elicitur: ſic in frigido iſto pectore, non primo admonitionum ictu accenditur latens & languens in nobis vis illa honeſti. Quæ vt verè aliquando in te ardeat, nec verbis aut ſpecie ſed re & factis, ſupplex quæſo veneror que æternum & diuinum illum ignem.

Cùm dixiſſet, ſurrexit properè, & Eo Lipſi, inquit. Sol hic meridies prandij mihi index. tu ſequere. Ego alacer ac libens, inquam: quodq. in myſteriis ſolet, iure nunc acclamem

-- *ἔφυγον κακὸν, εὗρον ἄμεινον.

* Effugi malũ, repperi bonum.

FINIS.

X AD DEVM

AD DEVM

Pro Conſtantiâ

PRECES.

Fuſæ in graui & diuturno meo morbo, anno ∞. Iↄ. LXXIX. Ætatis meæ XXXII.

Cvi mare cui tellus famulatur, & ignea cæli
Sidera: quem metuunt mortalia ſæcla animantum:
Alme Deus, ſine quo diâs in luminis oras
Nil venit, & ſine quo nil exit luminis oras:
Aſpice me quẽ languor habet, quẽ tabida vexat
Febris, & exiguam ſuadet ſperare ſalutem.
Annue ne pariter cum corpore mens bruteſcat,
Neu timefacta meũ fugiat Conſtantia *pectus.*
Certa etenim vitæ finis mortalibus inſtat,
Et cuncti properamus eundem adpellere portum:
Non curſus tamen omnibus vnus. ô ille beatus
Qui vitæ infames ſcopulos & naufraga ſaxa
Feſtinâ potuit præteruexiſſe carinâ!
Quando voles mea Parca, ſequar. nõ hic terrenis
Impedior curis: nec me fucata veneno
Vellera, nec rutilo ſplendor perſtrinxit ab auro.
Sola mihi doctæ arriſit pellacia Muſæ.
Hanc quoq. ſperno libens. tu tantùm dîe deorum
Mundi mens æterna & inenarrabile numen,
Suſcipe me, & lætum meliori in ſede repone.

INDEX

INDEX CAPITVM.

Quem subiecimus vt Lector in vno aspectu habeat filum totius operis & contextum.

LIBRI PRIMI

LIBRI SECVNDI

FINIS.

IN CONSTANTIAM
V. C. IVSTI LIPSI.

DVM patriā exercet plus quam ciuilibus armis
Triste inter Reges discidium & populos,
(Ah quantum lis illa dedit quantumq. datura est
Sanguinis! at vos ô DI meliora date.)
Non iisdem castris, auibus non militat iisdem
Belgica, & heu ciues perditum it ipsa suos.
Tantorúmque diu sperata fine laborum
Decipimur. mendax spes ea abît miseris.
An mirum aduersa rerum succumbere mole
Déque gradu tantum-non animum excidere?
Ceu nauem inuitus Rector pugnantibus Austris
Deserit, & pelago ludibrium ire sinit.
Id verò prohibet IVSTVS (nihil addimus vltrà)
Per quem degeneri non licet esse animo.
Ille ipsi bellum Dux non inglorius infert
Fortunæ, en viso vt tota stupet titulo.
Ille addit vires animoso: turpè labantem
Sustinet, & mente stare facit solida
Omneis inpauidum contra casúsque minásque
Ceu contra fluctus stare solent Scopuli.
Vt iam, Socraticos quamuis scrutere magistros,
Quantum vsquā est, melius nil alibi inuenias.

F. Duicius I. C.

AD IVSTVM LIPSIVM V. C. DE CONSTANTIA SCRIBENTEM CAROLI RΩ̃TCÆSI I. C.

EPIGRAMMA.

CAllide, si quisquam mortaliũ, vtramq. tueri
Fortunam & forti pectore despicere:
Atque etiam in nobis animos animare perenni
Clade fatiscentes, & stabilire potens:
Vis dicam ingenuè quid de te sentio Lipsi,
Nec personata me simulare fide?
Qui stabilit nos, & stabilis cluet ipse reapse,
Virtutis iustum iure mihi est stabulum.

Aliud ad eundem.

Ex quo sic turbis turbarunt omnia, & ex quo
Excessêre aditis numina quæque suis.
Sic tua diuinum spirarunt omnia, vt omnes
Lipsi exinde rear tecum habuisse Deos.

ELEGIA AD EVMDEM.

ET si mens variis Fortunæ quassa ruinis
Horret adhuc dubio non benè fulta pede.
At beat in tanto, heu! mœrorum turbine Lipsi
Quod vester mihi sit conciliatus Amor.

Quo

Quo duce carnifices poßim proſcribere curas,
Priuáque conſtanti damna leuare animo.
Atque (ita Douſiadi placeam, cui militat ipſe
Phœbus, Amor, Venus & triga ſimul Charitum)
Non te vel rubri ſpolium maris omne vel auri
Quicquid & Eous condit & Heſperius.
Permutem, non ſi Diuûm Rex Juppiter ipſus
Me raptum æthereis inſerat ordinibus.
Te naſcente polo Titan nouus affulſiſſe
Et radios toto diſſerere orbe ſuos
Viſus. Doctrinæ facem vt omnibus alluceres,
Templáq. monſtrares MENTIS *adire* BONÆ.
Qualis ab aërij fons montis valle volutus
Communes multis diuidit vnus aquas.
Per te magnanimo prodit Conſtantia *vultu*
Ah nimiùm noſtris commoda temporibus.
Quâ Dis *inuitis etiam licet eſſe beatos*
Quâ patriam in patria quærere deſinimus.
Eiagedum lux Hiſtoriæ Juſtißime Lipſi.
Oppreßis propera conſulere ingeniis
Jámque trucis crepera Fati ſublimior aura,
Aut Helice tu ſis, aut Cynoſura mihi.

Adr. Blyenborg. Scobb.

AD EVM-

AD EVMDEM ODE.

O Phœbe montes qui colis Aonas,
Dulcésque Musæ (quarum ope post rogum,
Famâ superstites perenni
Damna breuis reparamus æui:)
Quemnam virum nunc laudis adorea
Mactare porrò sumitis, & pio
Sacrare cantu? cui recentem
Nectitis ex hedera coronam?
Non sol renascens, non videt occidens
Quicquam venustum Lipsiada magis,
Cui Suada, certatímque Pallas
Imbuit hæc animum, illa linguam.
Nil est venustum Lipsiada magis,
Siue efficaci concitus alite
Seuera pangit, seu remisso
Difficilis studio Mineruæ
Mutat vicißim grandia lenibus,
Amátque amœnam visere Castalim
Sic vtili iucunda miscens
Certet vt alterutrumque vtrique.
Siue eruditi pectoris è penu
Promit laboris plenum opus ardui,
Plenum ingeniíq; posthumorum
Secula quod stupeant nepotum.

Sublime pectus, mens homine altior,
Quæ lingua fando, quis poterit tuas
Æquare laudes siue versu,
Seu Cytharæ fidibus canoræ?
Mitto illa quæ annis scripta prioribus
Iniurioso nulla silentio
Delebit ætas, nec maligno
Tabificus petet ore liuor.
Iure illa mitto: nam quid opus facem
Lucere Phœbo? quin sine te foret
Numquam per immensum hoc profundum
Vela darem, tua me voluntas
Huc traxit audacem auspiciis tuis,
Victúsque parendi studio metus
Maiora conari laborat
Viribus, ac modulo Iuuentæ.
Tu das Camœnis materiem meis,
Ignauitati tu stimulum admoues
Facunde Lipsi; dum recente
Condecorans tua serta lauro
Constantem, & alta mente animi virum
Sublimè sedes tollis in arduas,
Quà suda tempestas, nec atris
Imbricitor furit Auster alis.
Hac arte nixus Amphitruonides
Cœlestis auget concilium chori,

Hac

Hac Liber, & cum fratre Pollux
Sydereo radiant Olympo.
Virtutis huius præsidio potens
Quicquid vel vsquam est terribile ac minax
Nullus perhorresces inertis
Altior ingeniis popelli.
Quin vt trisulco fulmine Rex poli
Piare certet terrigenûm nefas
Spectabis obtutu irretorto
Flagitiis comitem ruinam.
Jntaminatæ mens sibi conscia
Vitæ, nec vllo querquera crimine
Munimen est quamuis frequenti
Tutius armituum coronâ.
At siste cursum, & protinus arripe
Thalia portum, neu scaphulam mari
Committe tanto, ni procellis
Ludibrium, Boreæq; debes.
Ne littus vltra sit tibi tendere
Cupido tanti, desine turgidùm
Sonare, prælustrésque laudes
Jngenij tenuare culpâ.

D. Baudius Insulensis.

EIVSDEM AD EVMDEM
TETRASTICHON.

Κληΐζειν τε λόγοις ἀρετὴν, ἔργοις τε διώκειν
Τοῦ μὲν ἠϋφυὲς, τοῦτο δὲ πουλυμαθές.
Λίψιος ἀμφότερον μόνος ἔλλαχε· μάρτυρές εἰσιν
Ηυφυής τε βίος, πουλυμαθεῖς τε βίβλοι.

IN I. LIPSII DE CONSTANTIA PRIMVM OPVS PHILOSOPHICVM

ODE Dicolos Distrophos.

QVVM, *tu* LIPSI, *animi* SENIS
Terconstantis opes, aurea LANGII
Laudas dogmata; cor meum
Efferuens solidis intumet ignibus:
Tunc, & mens adamantinum
Robur concipit, & gymnicus inficit
Constans os rubor; arguens
Quam certâ caleam, summa petens, face.
Firmor; seu timidam vago
Non vanè excutiat pectori inertiam:
Seu Constantiæ inobrutas
Veræ voce notas LANGIVS *imprimat.*
An, si vos satis audiam
Exspectem sine Constantia olympicam
Laurum?

Laurum? quem Clarius Deus
Magna parte ſui luminis imbuit?
Felices ter, & amplius,
Qui ſeruant facilem rebus in aſperis
Mentem, non ſecus in bonis;
Quos mundi interitus impauidos ferit.

I. ESYCHIVS.

IANVS GRVTERVS IN OPERIS EDITORISQ. COMMENDATIONEM.

Ecce quid hoc? Martis propè nant in ſanguine currus,
Quos circum effuſo Mors volat vda gradu;
Extendúntque ſui Eumenides pomœria regni
Longè vltra Heſperidum Memnonidúmque plagas:
Et tamen inter agit Bellonæ Pax placidè enſeis,
Anguium & impoſitis colla premit pedibus;
Non mentita equidem ſub imagine, Mater Amorum
Spartano quali viſitur in populo;
Laureola ſed nupta comas; ramum hac manu oliuæ
Prætendens, illa ſeminij omne genus.
Quin & ei ſe dat comitem flos ille Dearum
Quem ſcelerata hominum vita fugauit humo.
Fallor? an hæc accepta tibi miracla feruntur,
Delitium humani ô Lipſiade generis?
Non fallor. patrare bonâ, tibi & vnus & vni,
Perfica aue, inſigne tale dedit facinus.
Dic ſed age (Inuidiæ nec enim fert ora Minerua, ac
Fata vetant Cererem clauſtra ſubire Famis)
Qua tibi, qua arte Erebi Furias, cuneóſque Gradiui,
Eſt datum inexplicito ſic tenuiſſe lupo?
Fors an, vt Æſonides Tauros, vigilémque Draconem
Cantati exarmat graminis obſequio;

 Sic ini-

Sic, inimicorum ſcelera impia, carminis alto
Compeſcis magici ritè magiſterio?
Aut, veluti Tethis Æacidem lympha Styge inundat;
Sic tibi, ità intacto largius amne Deæ
Sunt merſæ; vt quamuis dare damna libido ſtet hoſti,
Parte tamen nulla, ſit dare damna potis?
Certè ſiue hæ ſunt, alia eſt ſeu cauſſa; Menen I
Tu mihi tu tantò maior eris Genio,
Quantò oneroſius eſt contraria Numina; inerti
Quam dubios Populo conciliare Patres.

IN LIBROS DOCTISSIMI VIRI D. I. L. DE CONSTANTIA.

CERTABANT *Aiax quondam, & Laërtia proles*
Pellæi inuictas ob Ducis exunias.
Scilicet his armis occulta latere putabant
Robora, queîs alter ſurgeret Æacides.
Iam Bataui victor Martis noua ſuggerit arma
Iuſtus, Achilleis apta mage exuuiis.
Quæ ſint illa, rogas? eſt conſtans robore pectus.
Quod, peream, ſi vnquam Marte perire poteſt.
Non eget hic clypeo Veneris, non Tethyos armis,
Quæ dedit Ætnæo Lemnius igne pater.
Hunc Phrygius gerat Æneas, hæc Phthius Achilles.
Ipſe armis didicit vincere poſſe ſuis.
Huius ob exuuias certa, qui vincere certas.
Sic aut nulla feres, aut mala ſponte feres.

Aliud eiuſdem.

Dum canit Hiſtorias humano Lipſius ore,
Maiorem Pythio ſe facit arte Deo.
Seu contrà Marten generoſo pectore tendit,
Morte premit Martem, neſcius ipſe mori.
Belgica quin dignos ſtatuis victore triumphos?
Nónne vides binos ſuccubuiſſe Deos?
Ingenio Phœbum ſuperauit, pectore Martem.
O non tàm magno ſecula digna viro!

G. B. Harl.

EPI-

EPIGRAMMA IN CONSTANTIAM I. LIPSII.

PRODIT *iam in dîas* CONSTANTIA *luminis oras,*
Et nota hæc LIPSI *munere fit* BATAVIS,
Narrantis nobis, quantum PRVDENTIA, *quantum*
Poßit in humanis pectoribus RATIO.
Cedite ROMANI SAPIENTES, *cedite* GRAII:
A'nne aliquid maius SOL *videt hoc Opere?*

Ianus Douza Filius.

IN I. LIPSII V. C. LIBROS DE CONTANTIA CARMEN.

NIL *mirum subitò mortales rebus in arctis*
Abiicere audaces ex animis animos.
Ipsa ignota diu latuit CONSTANTIA, *nostris*
Robora quæ solita est indere pectoribus.
At nunc fortunæ ludibria ludicra, & eius
Vires atque vices discite ferre homines.
Sit vobis doctor non vanus LIPSIVS, *ille*
Flos populi, atque oculus Pieridum & Charitum.
Ipsa à quo didicit CONSTANTIA *stare, libríſque*
Illius erectum tollere in astra caput.
Libris, quos LIPSI *si doctum nomen abesset,*
Æthereos dicam composuisse Deos.
Nec minus adposito titulo: nam LIPSIVS *idem*
Ingenium æthereis maius habet Geniis.

Franciscus Raphelengius Filius.

AD LIBRVM DE CONSTANTIA I. LIPSI V. C.

THEODORVS ESYCHIVS BREMANVS.

DVM cultæ varias Sophiæ deductus in herbas,
Inter odoratos flores, fragrantia mella
Versor, Lipsiacos deueni lætus in hortos.
Hîc patulas subitò nares diuinus odorum
Halitus incursat, perstringit lumina splendor:
Hîc cælestis honos, varióque nitore coruscans
Permulcet sensus odor. ô diuina voluptas!
Hîc nemus antiquum, & canis radicibus herba
Fronde nouâ floret, frugúmque, & odora comæ vis,
Singula quæ priscæ coluerunt mœnia Romæ.
Inscripti hîc veterum effigies, decora alta parentum,
Mores, ac studia, & gentis, miranda, togatæ,
Et belli, & pacis, nascuntur, ludicra, flores.
Verùm æui hîc ne prius mirer decus omne vetusti?
An quos ipse nouos Heliconis vertice flores
Et tulit, & coluit IVSTVS, *lætísque rigauit*
Amnibus, Aoniis sollers quos fontibus hausit?
Hoc opus, hic labor est, tantæ, noua quærere, curæ,
Quæ venturo ætas miretur, germina, sæclo.
Ecquis iam attonitis animis non hæreat? ecquis
Non admiretur, plantæ succensus amore
Tam raræ, & mirè Constanti fronde vigentis,
Et spinas inter cæli ducentis honorem?
Verùm illam quis sæua inter vepreta, rubósque
Herbam adeo ignotam posuit, florémque sacratum?
Tu LIPSI: *ex cuius primas texêre coronas*
Pierides plantis: vnde hæc PLANTINVS *amœnâ*
Excepit tua viua, suâ, plantaria, terrâ.

Scilicet

Scilicet illum etiam decorarunt fronde labores
Constanti, & plantæ super astra tulere nitelâ.
Hæc, quia non cedit, variis agitata procellis,
Sentibus hirsutis, Solísque calore perusta,
Non languet moriens, violento aut frigore torpet;
Sed stat constanter contrà; CONSTANTIA dicta est.
Séque virens semper dîas in luminis oras
Tollit, & ad cælum ramis felicibus exit.
Huic vis ætherei flatus, cælestis origo.
Hanc Mens Sana, Deo ratio permixta, in cóque
Semper firma manens, tamquam Marpesia cautes,
Altius ac penitus terræ defigit, ad auras
Vt quantum æthereas immotâ fronde coruscat:
Tantùm etiam radice sub infima tartara tendat;
Ne dumi, aut ventus turbet, ne Sirius æstu,
Aut hiemis sæuæ penetrabile frigus adurat.
Sufficiunt vires Illi de vertice cæli
Delapsi Fidei rores. ô gratia larga!
Addit magnanimum victrix Patientia robur;
Vt ferat, obdurans acris sua vulnera spinæ.
Fonte rigata Spei, variè redolentibus halat
Floribus, & latè diuinum spirat odorem,
Pungentésque rubos, inter fera spicula acutæ
Siluæ fert dulces succos, dîúmque saporem,
Quo non ærumnis quicquam præsentius vllum
Auxilium venit, & rursus sentire vigorem
Iam fractos animos facit, attollítque medendo:
Quando animis sese obiiciunt discrimina mille;
Et iam, fumi instar tenues cedentis in auras,
Membra vigor linquit, mors vnguibus imminet, ægra
Mens, & sorpta malis totùm iam diffluit ætas.
O decus! ô vitæ meritò pars maxima nostræ!
O diuina, Deóque potens medicina malorum!
Quantus honor formæ est, & quanta potentia odoris!
Hîc ver purpureum, fæcundæ hîc sentibus vuæ
Incultis pendent, sudátque hîc roscida mella
Quercus, & in spinis flores dominantur acutis.

Non

Non poma Alcinoi, celebres nec Adonidis horti
Laudibus hîc certent, quæ nil nisi nauſea, nugæ,
Lappæq́; & tribuli, præ tam redolentibus, herbæ,
Cæleſtes ſuccos, Conſtantis, odoribus. Ergo
Aura tonet, ruat vnda æſtu, fremat orbis & Orcus,
Semper odoratos fundet CONSTANTIA *flores,*
Semper inexhauſtum cæli ſpirabit odorem.
Vnde piæ libetis apes, vnde inclita texat
Serta comis Bona Mens, cæleſti plena vigore,
Quîs cælo grati, quîs digni euadimus aſtris.

FINIS.

